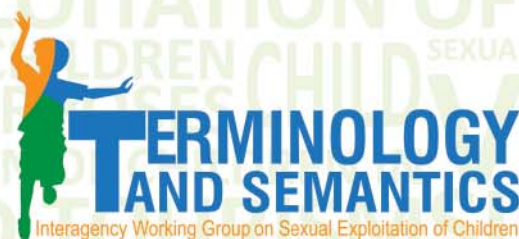

SOLICITATION OF CHILDREN FOR SEXUAL PURPOSES
CHILD SEXUAL ABUSE MATERIAL
SEXUAL EXPLOITATION OF CHILDREN
TRAVEL AND TOURISM
VICTIM
SURVIVOR
CHILD SEXUAL ABUSE MATERIAL
SEXUAL EXPLOITATION OF CHILDREN
SEXUAL EXPLOITATION OF CHILDREN
SOLICITATION OF CHILDREN
FOR SEXUAL PURPOSES
CHILD
VICTIM
SEXUAL EXPLOITATION OF CHILDREN IN
TRAVEL AND TOURISM
SURVIVOR
SEXUAL EXPLOITATION OF CHILDREN
SEXUAL EXPLOITATION OF CHILDREN IN
CHILD SEXUAL ABUSE MATERIAL
TRAVEL AND TOURISM
VICTIM
CHILD SEXUAL
SURVIVOR
ABUSE MATERIAL
VICTIM
SURVIVOR

CHILD

TERMINOLOŠKE SMJERNICE

ZAŠTITA DJECE OD SEKSUALNOG ISKORIŠTAVANJA I ZLOSTAVLJANJA

Zaštita djece od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja – TERMINOLOŠKE SMJERNICE

Usvojila Međuagencijska radna grupa
u Luksemburgu, 28. januara 2016.

Save the Children vjeruje da svako dijete zaslužuje budućnost. U zemljama sjeverozapadnog Balkana radimo svaki dan kako bismo za djecu osigurali zdrav početak života, priliku za učenje i zaštitu od nasilja. Kada se pojave krize i kada su djeca najranjivija, mi smo uvijek među prvima koji dođu pomoći i među posljednjima koji odlaze. Mi osiguravamo da se odgovori na specifične potrebe djece i da se njihov glas čuje. Postižemo dugotrajne rezultate za milione djece, uključujući onu djecu do koje je najteže doći. Dajemo sve od sebe za djecu - svaki dan i u vrijeme kriza – transformišući njihove živote i budućnost koja je pred nama.

Naziv publikacije: Zaštita djece od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja – TERMINOLOŠKE SMJERNICE

Izdavač: Save the Children in North West Balkans

DTP obrada: Jasmin Leventić

Štampa: Amos Graf Sarajevo

Tiraž: 150 kom.

Ova publikacija urađena je u okviru projekta “Prevenција i suprotstavljanje seksualnom iskorištavanju i zlostavljanju djece u digitalnom okruženju u Bosni i Hercegovini” koji provode Save the Children, UNICEF i Međunarodni forum solidarnosti – EMMAUS, a podržava Globalni fond EVAC (e. End Violence Against Children).

Naziv originala na engleskom jeziku: Terminology guidelines for the protection of children from sexual exploitation and sexual abuse

Tekst pisali Susanna Greijer i Jaap Doek, a odobrila Međuagencijska radna grupa

ISBN: 978-92-61-21491-3 (štampana verzija)
978-92-61-21501-9 (elektronska verzija)

Original na engleskom jeziku, prvo štampanje, juni 2016.
Juni 2016.

Copyright ECPAT International, u saradnji sa
ECPAT Luxembourg

Prevedeno izdanje na B/H/S jezicima: mart 2020.
Priredio za izdanje na B/H/S jezicima: prof.dr. Elmedin Muratbegović

Ovo djelo licencirano je međunarodnom licencom “Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0”. Primjerak licence dostupan je na:
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>.

Dozvola za prijevod ovog djela može se dobiti putem:

ECPAT International
328/1 Phayathai Road
Rachathewi, Bangkok 10400
Thailand
Tel.: +66 2 215 3388
Fax: +66 2 215 8272
Email: info@ecpat.net
Website: www.ecpat.net

Projekat finansira:

Projekat provode:

Sadržaj ove publikacije oblikovan je na osnovu diskusija Međugencijske radne grupe (MRG) i doprinosa organizacija učesnica, a posebnu zahvalnost zaslužuju: Maud de Boer-Buquicchio (specijalna izvjestiteljica UN-a o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji) i relevantno osoblje iz Kancelarije visokog predstavnika UN-a za ljudska prava, Benyam Mezmur (Afrički komitet za prava i dobrobit djeteta), Beatrice Schulters i Anita Goh (organizacija "Child Rights Connect"), Gioia Scappucci (Sekretarijat Vijeća Evrope), Anette Paavilainen (Europol), Sarah Jane Mellor (INHOPE – Međunarodna asocijacija internetskih SOS linija), Victor Giorgi (Međuamerički institut za dječake, djevojčice i adolescente/Instituto Interamericano del niño, la niña y adolescentes - OEA), Sandra Marchenko (Međunarodni centar za nestalu i iskorištenu djecu), Yoshie Noguchi (Međunarodna kancelarija rada), Carla Licciardello (Međunarodna telekomunikaciona unija), Michael Moran (INTERPOL), Nancy Zuniga (Plan International), Karen Flanagan (Save the Children Australia and International), Elda Moreno (Kancelarija specijalnog predstavnika generalnog sekretara UN-a o nasilju nad djecom), Olga Khazova, Kirsten Sandberg (Komitet UN-a za prava djeteta), Clara Sommarin (UNICEF).

Zahvaljujemo i stručnim posmatračima ovog projekta koji su doprinijeli izradom prijedloga i stručnih primjedbi, a naročito: Rebeci Meiksin i Ani Mariji Buller (Londonska škola higijene i tropske medicine), Luciji Shuker (Univerzitet u Bedfordshireu, Međunarodni centar: Istraživanje seksualnog iskorištavanja, nasilja i trgovine djecom), Anastasiji Anthopoulos i Florence Bruce (Fondacija "Oak"), Johnu Carru (stručni savjetnik), Mileni Grillo (Fundación Paniamor), Ariani Couvreur (ECPAT Belgium).

Finansijska podrška ECPAT Luxembourg i koordinacija, istraživanje i izrada Smjernica na engleskom, francuskom i španskom jeziku od strane koordinatora projekta dr. Susanne Greijer omogućili su realizaciju ovog projekta i zaslužuju posebnu pažnju. Profesor Jaap Doek je tokom ovog procesa pružio neprocjenjiva uputstva i podršku. Pripravnice ECPAT-a Teresa Cruz Olano, Déborah Diallo i Emilie Saey zaslužuju zahvalnost za pomoć u istraživanju i izradi španske i francuske verzije ove publikacije.

Vijeće Evrope doprinijelo je inicijalnim nacrtima na francuskom jeziku zahvaljujući svojoj prevodilačkoj službi, a ECPAT International uradio je inicijalni prijevod na španski jezik, kao i uređivanje konačne verzije. Međunarodna telekomunikaciona unija i UNICEF bili su domaćini sastanaka MRG-a u Ženevi, a Unija je također omogućila obrazac za publikovanje ovog rada u formi elektronske knjige, dok su ECPAT Luxembourg i vlada Luksemburga omogućili završni sastanak MRG-a.

Komunikacija je od ključnog značaja u naporima da poštujemo, zaštitimo i omogućimo prava djeteta. Da bismo što djelotvornije ostvarili komunikaciju s djecom, roditeljima, vladinim zvaničnicima, profesionalcima i volonterima koji rade s djecom ili za njih, trebamo koristiti pojmove i koncepte koje svi ti akteri razumiju i poštuju.

Tokom posljednje decenije ljudi koji rade na sprečavanju i iskorjenjivanju seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja morali su se baviti novim terminima, poput “zblizavanje”, “sexting” i “prijenos uživo seksualnog zlostavljanja djece”. Istovremeno, termini poput “dječija prostitucija” i “dječija pornografija” su sve češće predmet kritike (ponekad i od samih žrtava ovih gnusnih zločina) i sve se češće zamjenjuju drugim terminima, koji se smatraju manje štetnim ili manje stigmatizirajućim za dijete. Ostalo je manje-više nejasno da li i kako bi ove novine i promjene u terminologiji trebalo da dovedu do različitih pristupa ili djelovanja, a sve je veća zabrinutost da promjene postojećih termina (posebno uspostavljenih pravnih termina) mogu dovesti do konfuzije ili nedostatka razumijevanja i čak omesti efikasnu prevenciju i iskorjenjivanje seksualnog iskorištavanja djece, osim ako se ova promjena ne dogodi kroz zajedničko i koordinirano djelovanje širokog skupa aktera za zaštitu djece.

Na inicijativu ECPAT-a uspostavljena je Međuagencijska radna grupa za izradu Terminoloških smjernica za zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja. Posvećenost i veoma dragocjen doprinos članova Radne grupe doveli su do usvajanja Smjernica u ovom dokumentu u Luksemburgu (stoga skraćeni naziv “Luksemburške smjernice”).

Svrha je ovog dokumenta da svim osobama i institucijama koje rade na sprečavanju i suzbijanju svih oblika seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece pruži uputstva za razumijevanje i korištenje različitih pojmova i koncepata s kojima se mogu sresti u svom radu.

Nadamo se da će Smjernice biti široko distribuirane i da će se svi akteri upoznati sa značenjem i mogućom upotrebom termina i koncepata predstavljenih u Smjernicama. Vjerujemo da će time doprinijeti efikasnijoj zaštiti djece od svih oblika seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja.

Jaap E. Doek

Predsjedavajući Međuagencijske radne grupe

Međuagencijska radna grupa

Međuagencijska radna grupa sastoji se od predstavnika sljedećih organizacija (abecednim redom):

- Afrički komitet za prava i dobrobit djece
- Child Rights Connect
- Sekretarijat Vijeća Evrope
- ECPAT
- Europol
- INHOPE – Međunarodna asocijacija internetskih SOS linija
- Međuamerički institut za dječake, djevojčice i adolescente/Instituto Interamericano del niño, la niña y adolescentes – OEA
- Međunarodni centar za nestalu i zlostavljenu djecu
- Međunarodna kancelarija rada
- Međunarodna telekomunikaciona unija
- INTERPOL
- Kancelarija visokog komesara za ljudska prava Ujedinjenih nacija
- Plan International
- Save the Children International
- Specijalni predstavnik generalnog sekretara Ujedinjenih nacija za nasilje nad djecom
- Komitet za prava djeteta Ujedinjenih nacija
- Specijalni izvjestilac Ujedinjenih nacija o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji
- Fond Ujedinjenih nacija za djecu (UNICEF)

Posmatrači projekta

- Londonska škola higijene i tropske medicine
- Fondacija “Oak”
- Univerzitet u Bedfordshireu, Međunarodni centar: Istraživanje seksualnog iskorištavanja, nasilja i trgovine djecom

Izjava o ograničenju odgovornosti

Ove Terminološke smjernice predstavljaju skup uputstava koja se mogu koristiti kao sredstvo za unapređenje zaštite djece od seksualnog nasilja. Treba, međutim, napomenuti da stavovi izneseni u ovim Smjernicama ne odražavaju nužno zvanični stav međunarodnih organizacija koje učestvuju u projektu ili njihovih sekretarijata. Nijedna organizacija kao ni lica koja djeluju u njihovo ime ne mogu se smatrati odgovornim za korištenje ovdje sadržanih informacija. Štaviše, treba napomenuti da nijedna organizacija koja učestvuje u ovom projektu ni njihovi sekretarijati nemaju namjeru da preduprije bilo kakvu buduću odluku organa upravljanja, ugovaranja ili tumačenja ugovora.

Priznanja	iii
Predgovor	v
Međuagencijska radna grupa	vi
Terminološke smjernice – Zaštita djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja	1
Uvod	1
Uputstva za primjenu Terminoloških smjernica	2
Terminološke smjernice	4
A. Dijete	5
A.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima	5
A.2. Razmatranja o korištenoj terminologiji	5
A.3. Srodni termini	6
A.3.i Starosna granica punoljetstva	6
A.3.ii Dijete i seksualni pristanak – kritička analiza	7
A.3.iii Maloljetnik	8
A.3.iv Maloljetnički	9
A.3.v Adolescent	9
A.3.vi Tinejdžer	10
A.3.vii Mlada osoba / mladi / omladina	10
A.3.viii Dijete u digitalnom okruženju	11
B. Seksualno nasilje nad djecom	12
B.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima	12
B.2. Neobavezujući instrumenti	12
B.3. Razmatranja o korištenoj terminologiji	13
B.4. Srodni termini	17
B.4.i Seksualni napad na dijete	17
C. Seksualno zlostavljanje djeteta	18
C.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima	18
C.2. Neobavezujući (fakultativni) instrumenti	18
C.3. Razmatranja korištene terminologije	18
C.4. Srodni termini	20
C.4.i Incest	20
C.4.ii Silovanje djeteta	20
C.4.iii Seksualno zlostavljanje djeteta	21
C.4.iv Seksualno dodirivanje djeteta	21
C.4.v Seksualno uznemiravanje djeteta	21
C.4.vi Seksualno zlostavljanje djeteta putem interneta	22
D. Seksualno iskorištavanje djeteta	24
D.1 Definicije u pravno obavezujućim instrumentima	24
D.2 Neobavezujući instrumenti	24

D.3 Razmatranja korištene terminologije	24
D.4 Srodni termini	26
D.4.i Komercijalno seksualno iskorištavanje djece	26
D.4.ii <i>Rezervisano</i>	27
D.4.iii Seksualno iskorištavanje djece na internetu	27
E. Iskorištavanje djece u prostituciji / za prostituciju	29
E.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima	29
E.2. Neobavezujući instrumenti	29
E.3. Razmatranja o korištenoj terminologiji	29
E.4. Srodni termini	30
E.4.i Djeca (u situaciji) prostitucije	30
E.4.ii Dijete uključeno u prostituciju	31
E.4.iii Dijete “seksualni radnik”	31
E.4.iv Djeca/adolescenti/mladi koji prodaju seks	32
E.4.v Dobrovoljna/samoinicijativna prostitucija	32
E.4.vi Djeca i transakcijski seks	32
E.4.vii Korištenje djece u svrhu izvođenja pornografskih predstava	34
F. Dječija pornografija	35
F.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima	35
F.2. Neobavezujući instrumenti	35
F.3. Razmatranje korištene terminologije	36
F.4. Srodni termini	39
F.4.i Materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece/ materijal koji prikazuje seksualno iskorištavanje djece	39
F.4.ii Kompjuterski/digitalno obrađeni materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece	41
F.4.iii Slike djece seksualne ili erotske prirode	42
F.4.iv Samostalno napravljen seksualni sadržaj/materijal	43
F.4.v Slanje seksualno eksplicitnih fotografija ili poruka seksualnog sadržaja	44
F.4.vi (Izlaganje) štetnom sadržaju	45
F.4.vii Podmićivanje djece u svrhu seksualnog iskorištavanja	46
G. Seksualno zlostavljanje djece na internetu uz prijenos uživo	47
G.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima	47
G.2. Razmatranje korištene terminologije	47
G.3. Srodni termini	48
G.3.i Emitovanje seksualnog zlostavljanja djece uživo	48
G.3.ii Naručena seksualna zlostavljanja djece	49
G.3.iii Seks-turizam i seksualno zlostavljanje djece putem “web-kamere”	49
H. Vrbovanje djece u seksualne svrhe	50
H.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima	50
H.2. Neobavezujući instrumenti	50
H.3. Terminološka razmatranja	50
H.4. Srodni termini	52
H.4.i Navođenje, vrbovanje / pripremanje djece u svrhu seksualnog iskorištavanja	52
H.4.ii (Seksualno) zavođenje djece na internetu	53
H.4.iii Seksualna iznuda djece	53

I. Seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma	55
I.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima	55
I.2. Neobavezujući instrumenti	55
I.3. Razmatranja korištene terminologije	56
I.4. Srodni termini	57
I.4.i Turizam radi seksa s djecom	57
J. Prodaja djece	58
J.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima	58
J.2. Neobavezujući instrumenti	58
J.3. Razmatranja korištene terminologije	58
K. Trgovina djecom	60
K.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima	60
K.2. Neobavezujući instrumenti	61
K.3. Terminološka razmatranja	61
L. Dječiji/rani brak	63
L.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima	63
L.2. Neobavezujući instrumenti	63
L.3. Razmatranja korištene terminologije	64
L.4. Srodni termini	66
L.4.i Prisilni brak	66
L.4.ii Tinejdžerski brak	68
L.4.iii Privremeni brak	68
M. Štetne prakse	69
M.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima	69
M.2. Neobavezujući instrumenti	69
M.3. Terminološka razmatranja	69
N. Savremeni oblici ropstva / dječijeg ropstva	72
N.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima	72
N.2. Neobavezujući instrumenti	73
N.3. Razmatranja korištene terminologije	73
O. Najteži oblici dječijeg rada	75
O.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima	75
O.2. Neobavezujući instrumenti	75
O.3. Razmatranja korištene terminologije	75
P. Dijete žrtva seksualnog iskorištavanja i/ili zlostavljanja	78
P.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima	78
P.2. Neobavezujući instrumenti	78
P.3. Razmatranja korištene terminologije	78
P.4. Srodni termini	79
P.4.i Identifikacija žrtve	79
P.4.ii Preživjeli	81
P.4.iii Djeca žrtve seksualnog iskorištavanja/seksualnog zlostavljanja	82
P.4.iv Viktimizacija	82

P.4.v Samoviktimizacija	82
P.4.vi Ponovna viktimizacija	83
P.4.vii Sekundarna viktimizacija	83
Q. Počinioci seksualnih delikata protiv djece	85
Q.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima	85
Q.2. Neobavezujući instrumenti	85
Q.3. Terminološka razmatranja	85
Q.4. Srodni termini	86
Q.4.i Počinilac seksualnih delikata	86
Q.4.ii Počinilac seksualnih delikata protiv djece	87
Q.4.iii Potkategorije počinitelaca seksualnih delikata protiv djece	87
Q.4.iv Transnacionalni počinioci seksualnih delikata protiv djece	90
Q.4.v Počinioci seksualnih delikata protiv djece na putovanjima	90
Q.4.vi Turisti koji putuju s ciljem seksualnog iskorištavanja djece	91
Q.4.vii Maloljetni počinitelac seksualnih delikata	91
Q.4.viii Posrednik	91
Q.4.ix Mušterija/klijent/tip	92
Akronimi	93
Pregled termina i preporuka	95

Zaštita djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja – TERMINOLOŠKE SMJERNICE

Uvod

Riječi su važne jer utječu na to kako konceptualizujemo probleme, postavljamo prioritete i kreiramo odgovore. Nedsoljedna upotreba jezika i termina može dovesti do nedsoljednih zakona i odgovora na pitanja o istom problemu. Uprkos postojanju pravnih definicija za niz seksualnih delikata nad djecom, i dalje postoji velika konfuzija u vezi s upotrebom različite terminologije koja se tiče seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece. Čak i tamo gdje se koriste isti termini često postoji neslaganje u pogledu njihovog stvarnog značenja, što dovodi do korištenja istih riječi za različite radnje ili situacije. Ovo je uzrokovalo velike izazove u izradi i programiranju politika, izradi pravne regulative i prikupljanju podataka, što dovodi do manjkavih odgovora i ograničenih i neefikasnih metoda za mjerenje utjecaja ili postavljanje ciljeva. U kontekstu međunarodnog/prekograničnog iskorištavanja i zlostavljanja djece u seksualne svrhe ove poteškoće su još veće.

Nepostojanje konsenzusa na međunarodnom nivou o više pojmova ili jezika koji bi trebalo da se koriste ostavilo je utjecaj na prikupljanje podataka i identifikaciju različitih modaliteta seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece na globalnom nivou. Konfuzija u korištenju jezika i termina može ugroziti i oslabiti rad na zagovaranju međuvladine i međusektorske saradnje. Prevođenje pojmova na različite jezike donosi nove izazove. Bez jasnog konceptualnog shvatanja (i usaglašavanja) njihovog značenja, precizno prevođenje termina na više jezika postaje zahtjevan i resursno intenzivan zadatak.

Zbog toga je potrebna veća konceptualna jasnoća terminologije kako bi se obezbijedilo snažnije i dosljednije zagovaranje politike i zakona na svim jezicima, u svim regionima svijeta. Da bi se povećala jasnost u konceptualizaciji, definisanju i prevođenju pojmova seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece, potreban je dijalog s više zainteresovanih strana, koji obuhvata stavove mnoštva aktera na svim nivoima. S obzirom na brzi razvoj informacionih i komunikacionih tehnologija (IKT), što dovodi do novih manifestacija seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece, oblikovanje zajedničkog shvatanja je sve značajnije u globalnim naporima za iskorjenjivanje ovih vidova kršenja prava djece.

Na inicijativu organizacije ECPAT International, a s ciljem prevazilaženja neusaglašenosti između agencija UN-a, međunarodnih nevladinih organizacija (NVO) za prava djeteta i međunarodnih i regionalnih organa za provođenje zakona u pogledu termina koji se koriste za opis različitih oblika seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece, u septembru 2014. godine uspostavljena je Međuagencijska radna grupa (MRG), koja se sastojala od predstavnika ključnih zainteresovanih strana. Zahvaljujući stručnosti koju posjeduju predstavnici MRG-a i njihove organizacije pokrenuta je detaljna analiza i diskusija o terminologiji i definicijama, koja je trajala duže od godinu dana. Međunarodnom radnom grupom predsjedavao je profesor Jaap Doek, bivši predsjedavajući Komiteta UN-a za prava djeteta. Osim diskusija MRG-a, održane su javne rasprave sa širom grupom stručnjaka za zaštitu djece, na engleskom, francuskom i španskom jeziku kao maternjim/radnim jezicima.

Ove Terminološke smjernice predstavljaju rezultat ove međusektorske inicijative i sadrže skup termina koje stručnjaci i međunarodne organizacije redovno koriste u svom radu na prevenciji i sprečavanju seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece. Zamišljeno je da one budu univerzalne i primjenjive u radu protiv ovih pojava u svim okruženjima, uključujući i humanitarni kontekst.

Značenje svakog izraza objašnjeno je s lingvističke tačke gledišta i data je analiza njihove upotrebe. Kod slučajeva u kojima postoji potreba za oprezom u upotrebi određenog termina data je napomena. Osim toga, korištenje određenih termina se ne preporučuje. Preuzete su definicije za svaki izraz koji je definisan u međunarodnim i/ili regionalnim pravnim instrumentima. Gdje god je potrebno, koriste se i informacije iz opštih komentara organa koji su utvrđeni ugovorima o ljudskim pravima, kao i rezolucija i preporuka međunarodnih i regionalnih organizacija. Sve organizacije koje su učestvovala dale su također svoj doprinos, dostavljanjem relevantnih izvještaja i publikacija koje su sačinile njihove organizacije.

Mnogo toga se u posljednjih nekoliko godina promijenilo u terminologiji koja se koristi u oblasti zaštite djece, naročito kao posljedica korištenja interneta kod počinjenja različitih oblika seksualnog iskorištavanja i/ili zlostavljanja, na primjer “zbližavanje preko interneta” i emitovanje seksualnog zlostavljanja uživo. Iako se svi ovi novi pojavni oblici još ne odražavaju u međunarodnim standardima, Terminološke smjernice sadrže početnu analizu pojmova koji se koriste za njihovo opisivanje, koja pojašnjava njihovo značenje i sadrži savjet o njihovoj upotrebi.

S obzirom na varijabilnu prirodu seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece, posebno djela koja su počinjena putem sredstava informacionih tehnologija, moguće je da će biti potrebna redovna revizija ovih Terminoloških smjernica.

Uputstva za primjenu Terminoloških smjernica

Prvi i veliki izazov za MRG odnosio se na odluku o tome koje termine uključiti u Smjernice. Odluka o uključivanju termina bila je zasnovana na sljedećim pravilima/kriterijima:

- Za termin postoji pravna definicija u međunarodnim i/ili regionalnim ugovorima koji se odnose na seksualno iskorištavanje i/ili seksualno zlostavljanje djece.
- Iako ne postoji pravna definicija za termin u međunarodnom pravu, on se često koristi u kontekstu seksualnog iskorištavanja i/ili seksualnog zlostavljanja djece.
- Termin se koristi za ponašanje čija je primarna svrha olakšavanje, omogućavanje, propagiranje, podsticanje ili stupanje u seksualno iskorištavanje ili seksualno zlostavljanje djece.
- Termin dovodi do nesporazuma među različitim zainteresovanim stranama u pogledu prava djeteta na zaštitu od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja prema međunarodnom pravu.
- Terminom se potvrđuju, ohrabruju, propagiraju ili podstiču različiti stereotipi, društveni stavovi, kulturna uvjerenja ili norme koji su štetni ili podrivaju pravo djeteta na zaštitu od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja.

Ova pravila bila su dobar vodič, ali nisu uvijek bila odlučujuća. U nekoliko navrata MRG je pronašao termin koji nije obuhvaćen nijednim pravilom, ali koji je ipak dovoljno bitan da bude uključen u Smjernice.

Osim toga, MRG je diskutovao o uključivanju kategorija djece koja su posebno izložena riziku od seksualnog iskorištavanja ili zlostavljanja, kao što su djeca na ulici, djeca pobjegla od kuće, izbjegla djeca bez pratnje starijih i djeca koja rade. MRG je odlučio da ne uključi ove kategorije. Takva djeca mogu biti žrtve mnogih drugih kršenja njihovih prava i njihovo uključivanje u Smjernice može značiti izdvajanje jednog od tih rizika, što bi moglo rezultirati etiketiranjem, koje je MRG želio da izbjegne.

Sljedeći izazov za MRG bio je da odredi redoslijed kojim će se strukturirati termini sadržani u Smjernicama. Dogovoreno je da se s ključnog pojma “dijete” prijeđe na opšte pojmove, kao što su “seksualno nasilje nad djecom”, “seksualno zlostavljanje djece” i “seksualno iskorištavanje djece”, nakon kojih slijede specifičniji termini, poput termina “dječija prostitucija”, “dječija pornografija” i

“seksualno zlostavljanje ili seksualno iskorištavanje na internetu, na putovanju ili u turizmu”. U posljednjim dijelovima razmatraju se žrtve seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, kao i počinioci seksualnih delikata nad djecom. U svakom dijelu koji se bavi ovim (opštim i specifičnim) terminima MRG je također utvrdio direktno povezane termine i svrstao ih u pododjeljke.

Posljednji izazov bio je numerisanje odjeljaka i pododjeljaka. MRG je odlučio da koristi numeraciju koja je identična za različite jezičke verzije, kako bi poređenje među njima bilo jednostavnije.

To je zahtijevalo upotrebu broja s oznakom “Rezervisano”, za slučaj kada određeni izraz nije uključen u jednu jezičku verziju, ali postoji u drugoj.

Za pravilno razumijevanje i korištenje Smjernica, dva termina zahtijevaju da im se posveti posebna pažnja u ovom uvodu: “dijete” i “seksualna aktivnost”.

Za potrebe ovog dokumenta, organizacije učesnice složile su se da se termin “dijete” odnosi na bilo koju osobu mlađu od 18 godina, u skladu s Konvencijom o pravima djeteta (CRC)¹. Ipak, radi jasnoće, prvi termin koji je obrađen u Terminološkim smjernicama upravo je termin “dijete”, kako bi se ilustrovalo trenutno stanje i postojeće rasprave u vezi s ovim konceptom.

Osim toga, za potrebe Terminoloških smjernica izraz “seksualna aktivnost” odnosi se na bilo koje stvarno ili simulirano, eksplicitno i neeksplicitno seksualno ponašanje ili seksualnu radnju. Termin “seksualna aktivnost” vrlo često se koristi u definicijama seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece, ali se rijetko definiše precizno značenje. Pojam “seksualna aktivnost” nije jasno definisan ni u Konvenciji o pravima djeteta (1989) ni u Opcionom protokolu o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji (OPSC) (2000)². OPSC spominje samo one seksualne aktivnosti koje su eksplicitne (iako se mogu simulirati) i ne objašnjava šta je tačno uključeno u ovaj pojam, ostavljajući na taj način potencijalnu prazninu u međunarodnom pravu u pogledu seksualnih aktivnosti koje bi se smatrale “neeksplicitnim”. Pravnu definiciju seksualno eksplicitnog ponašanja utvrdila je Konvencija Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (Lanzarote konvencija)³ i njen prateći izvještaj iz 2007. godine, oni pod tim pojmom obuhvataju “*minimalno sljedeće stvarne ili simulirane radnje: a) seksualni odnos, uključujući genitalno-genitalni, oralno-genitalni, analno-genitalni ili oralno-analni, između djece ili između odrasle osobe i djeteta, istog ili suprotnog spola; b) zoofiliju; c) masturbaciju; d) sadističko ili mazohističko zlostavljanje u seksualnom kontekstu; e) lascivno izlaganje genitalija ili pubičnog područja djeteta. Nije bitno da li je prikazano ponašanje stvarno ili simulirano.*”⁴ Osim toga, u svom Prvom izvještaju o realizaciji, koji je usvojen u decembru 2015. godine, Lanzarote komitet “poziva Strane da preispitaju svoje zakonodavstvo kako bi se pozabavili svim teškim povredama seksualnog integriteta djece, ne ograničavajući krivična djela samo na seksualni odnos ili ekvivalentne radnje”.⁵

Danas nema sumnje da svi oblici seksualnog ponašanja koji uključuju penetraciju trebaju biti uključeni u pojam “seksualne aktivnosti”, ali, kako je već prikazano, pravne definicije podrazumijevaju da i masturbacija i lascivno pokazivanje dječijih genitalija predstavljaju seksualno eksplicitno ponašanje.

¹ Generalna skupština UN-a (UNGA), “Konvencija o pravima djeteta”, usvojena u New Yorku 20. novembra 1989. <http://www.un.org/documents/ga/res/44/a44r025.htm>

² UNGA, “Opcioni protokol uz KPD o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji”, usvojena 25. maja 2000. <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPSCCRC.aspx>

³ Vijeće Evrope, “Konvencija o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, koju je usvojilo Ministarsko vijeće”, Serija ugovora Vijeća Evrope (CETS) 201, Lanzarote, 25. oktobar 2007. <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/201>

⁴ Vijeće Evrope, “Prateći izvještaj uz Konvenciju Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja”, 2007, stav 143. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800d3832>

⁵ Odbor Strana Konvencije o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja Vijeća Evrope, “Prvi izvještaj o realizaciji: Zaštita djece od seksualnog zlostavljanja u krugu povjerenja”, 2015, usvojen 4. decembra 2015. <http://www.coe.int/en/web/children/lanzarote-committee>

U zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja čini se da je ključno fokusirati se na djela koja štete seksualnom integritetu djeteta. Za potrebe ovog dokumenta pojam “seksualne aktivnosti” uključuje i eksplicitne i neeksplicitne seksualne aktivnosti koje uzrokuju takvu štetu.

Terminološke smjernice

Tri kruga su simboli za korištenje određenih termina:

○ *Prazni krug pokazuje da se izraz može koristiti bez ikakve zabrinutosti u kontekstu zaštite djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja: čini se da se njegovo značenje generalno shvata bez zabune i/ili da izraz nije štetan za dijete. Termini s praznim krugom bit će popraćeni tekstom: “Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.”*

⊘ *Krug s kosom crtom ukazuje na neslaganje u vezi s tim da li se termin treba koristiti ili na koji se način treba koristiti (npr. s kojim značenjem) i ukazuje na to da se treba posvetiti posebna pažnja prilikom njegovog korištenja i načina korištenja, u kontekstu zaštite djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja. Termini s krugom s kosom crtom bit će popraćeni tekstom: “Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.”*

⊗ *Krug s krstićem označava termine koji se trebaju ograničeno koristiti ili u potpunosti izbjegavati u kontekstu zaštite djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja. Termini s krugom s krstićem bit će popraćeni tekstom: “Korištenje ovog termina treba izbjegavati.”*

A. Dijete

○ Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.

A.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima⁶

Termin “dijete” nije sporan i koristi se u velikom broju međunarodnih pravnih instrumenata. Iako se precizna tekstualna pravna definicija “djeteta” može malo razlikovati u zavisnosti od instrumenta, jasno je da postoji kvaziuniverzalno razumijevanje pravnog pojma:

- i. 1989: Član 1. CRC-a navodi da je dijete, u smislu ove Konvencije, “*svako ljudsko biće mlađe od osamnaest godina, osim ako se prema zakonu koji se primjenjuje na dijete, punoljetstvo stječe ranije.*”
- ii. 1990: Član 2. Afričke povelje o pravima i dobrobiti djeteta (ACRWC) navodi da je dijete, u smislu ove Povelje, “*svako ljudsko biće mlađe od 18 godina.*”⁷
- iii. 1999: Član 2. Konvencije Međunarodne organizacije rada (MOR) br. 182, o najgorim oblicima dječijeg rada (ILO C182), navodi da se izraz “dijete” primjenjuje na “*sve osobe mlađe od 18 godina.*”⁸
- iv. 2000: OPSC se u svojoj preambuli izričito poziva na član 1. CRC-a.
- v. 2000: Član 3. (d) Protokola o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom, koji dopunjava Konvenciju UN-a protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (“Protokol iz Palerma”), definiše dijete kao “*svaku osobu mlađu od 18 godina.*”⁹
- vi. 2001: Konvencija Vijeća Evrope o visokotehnoškom kriminalu (u daljnjem tekstu: “Konvencija iz Budimpešte”) koristi pojam “maloljetnik” u članu 9, koji se odnosi na dječiju pornografiju, i navodi da uključuje sve osobe mlađe od 18 godina. Međutim, država potpisnica može zahtijevati nižu starosnu granicu, koja ne smije biti niža od 16 godina.¹⁰
- vii. 2007: Lanzarote konvencija u članu 3(a) utvrđuje da je dijete “*bilo koja osoba mlađa od 18 godina.*”

A.2. Razmatranje korištene terminologije

Treba napomenuti da ovi dokumenti ne definišu nužno *ko je dijete*, već područje njihove primjenjivosti prema međunarodnom pravu: odredbe se primjenjuju na sve osobe mlađe od 18 godina, s izuzecima ili bez njih. Na primjer, član 1. CRC-a predviđa izuzetak u primjenjivosti CRC-a, navodeći mogućnost da se starosno punoljetstvo postigne prije navršениh 18 godina prema nacionalnom pravu. Ovo je također slučaj za OPSC, koji se eksplicitno poziva na član 1. CRC-a i na taj način usvaja isti opseg primjenjivosti.

⁶ Pravni instrumenti koji se navode kroz cijeli ovaj dokument navode se po hijerarhiji (međunarodni ispred regionalnih instrumenata), a zatim po hronologiji (po godini usvajanja, od najstarijih prema sadašnjosti).

⁷ Samit šefova država i vlada Organizacije afričkog jedinstva, “Afrička povelja o pravima i dobrobiti djeteta” usvojena na 26. redovnoj sjednici u Addis Abebi, 9–11. juli 1990. <http://acerwc.org/the-african-charter-on-the-rights-and-welfare-of-the-child-acrwc/>

⁸ Međunarodna organizacija rada, “Konvencija o zabrani i hitnom djelovanju u pogledu uklanjanja najtežih oblika dječijeg rada”, usvojena u Ženevi 17. juna 1999. http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C182

⁹ UNGA, “Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i djecom”, koji dopunjava Konvenciju UN-a protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, usvojenu u Palermu 12–15. decembra 2000. https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/organised-crime/UNITED_NATIONS_CONVENTION_AGAINST_TRANSNATIONAL_ORGANIZED_CRIME_AND_THE_PROTOCOLS_THERETO.pdf

¹⁰ Vijeće Evrope, “Konvencija o visokotehnoškom kriminalu”, CETS 185, usvojena u Budimpešti 23. novembra 2001. <http://www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/185.htm>

ACRWC, s druge strane, ne dozvoljava takve izuzetke: bez obzira na odredbe o starosnoj dobi za punoljetstvo u domaćem pravu, odredbe Povelje primjenjive su na sve osobe mlađe od 18 godina. Isto važi i za ILO C182.

Usprkos izuzetku koji je utvrđen CRC-om, treba napomenuti da je Odbor za prava djeteta (CRC Committee) dosljedno preporučio da sve države prošire djelokrug CRC-a na sve osobe mlađe od 18 godina.¹¹

Ističući važnost toga da se povede računa o tome da se sve osobe mlađe od 18 godina smatraju djecom i da ostvare prava i zaštitu koji dolaze s ovim statusom treba priznati da se za stariju djecu u adolescentnim godinama često koristi izraz (naročito u vanpravnim kontekstu) “adolescenti” ili “tinejdžeri” (vidi odjeljke A.3.V i A.3.VI).

Zaključak: U skladu s većinom međunarodnih pravnih instrumenata i međunarodnom praksom, organizacije učesnice savjetuju da pojam “dijete” uključuje sve osobe mlađe od 18 godina.

A.3. Srodni termini

A.3.i Starosna granica punoljetstva

Ø *Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.*

Starosna granica punoljetstva propisana je zakonom i u mnogim je zemljama postavljena na 18 godina. Ovo je zakonski definisana dob kada osoba postaje odrasla, sa svim pripadajućim pravima i odgovornostima odrasle osobe. To znači da osoba ima punu sposobnost da radi ili da se bavi bilo kojom vrstom pravne radnje i/ili posla i da odgovara za svoje radnje, kao što su ugovorne obaveze ili odgovornost za nemar. Generalno, roditeljska obaveza pružanja podrške djetetu prestaje kada dijete navrší godine punoljetstva.¹²

Ponekad, osoba može steći punu sposobnost koja se inače stječe navršavanjem godina punoljetstva iako nije dostigla određenu starosnu dob, i to kroz određeni čin, na primjer ulaskom u brak.¹³ To također može biti rezultat emancipacije (vidi Odjeljak A.3.III o “maloljetnicima” u nastavku).

Kao pokazatelj uzrasta, starosna granica punoljetstva često se pogrešno tumači, a ponekad i zamjenjuje s drugim pokazateljima uzrasta, kao što je dob stupanja u brak, uzrast za seksualni pristanak ili najniža dob za krivičnu odgovornost.

Zaključak: Zbog navedenog rizika od konfuzije, treba voditi računa o tome da se ovaj izraz pravilno koristi. Termin se najbolje koristi u pravnom kontekstu, a manje je relevantan u drugim domenima.

¹¹ Komitet za dječija prava, “General Measures of Implementation”, Opšti komentar br. 5, usvojen na 34. sjednici, 19. septembar – 3. oktobar 2003. <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2fPPRiCAqhKb7yhsiQq18gX5Zxh0cQqSRzx6Zd2%2fQRsDnCTcaruSeZhPr2vUevjbn6t6GSi1fheVp%2bj5HTLU2Ub%2fPZZtQWn0jExFVnWuhiBbqgAj0dWBoFGbK0c>

¹² Vidi, na primjer, US Legal, “Legal Definitions and Legal Terms Defined”, <http://definitions.uslegal.com/a/age-of-majority/>

¹³ Infra, stav L o “dječijem/ranom braku”

A.3.ii Dijete i seksualni pristanak – kritička analiza

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

A.3.ii.a Pravne definicije

- i. 2007: Lanzarote konvencija u članu 18. o seksualnom zlostavljanju spominje “zakonski uzrast za seksualne aktivnosti” (član 18 (1) (a)) i ostavlja državama potpisnicama Konvencije da odluče o starosnoj granici ispod koje je zabranjeno imati seksualne aktivnosti s djetetom (član 18(2)).
- ii. 2011: Direktiva Evropske unije (EU) 2011/93, o borbi protiv seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječije pornografije, u članu 2. koristi izraz “uzrast za seksualni pristanak” i definiše značenje prema kojem to znači “starosna dob ispod koje je, u skladu s nacionalnim zakonom, zabranjeno imati seksualne aktivnosti s djetetom”.¹⁴

A.3.ii.b Razmatranje korištene terminologije

Ne postoji međunarodni sporazum koji definiše zakonsko ograničenje dobi za seksualnu aktivnost. CRC, OPSC i ILO C182 ne spominju uzrast za seksualni pristanak, u potpunosti ostavljajući pravo državama da definišu koja je to starosna granica. Zakonski uzrast za seksualni pristanak varira od zemlje do zemlje. Mnoge su uzrast za seksualni pristanak postavile između 14. i 16. godine života.¹⁵

Lanzarote konvencija i mnogi nacionalni pravni sistemi razlikuju seksualne odnose među vršnjacima (ispod 18 godina) i seksualne odnose između djeteta i odrasle osobe. Da bi se prepoznale sposobnosti djeteta u razvoju i činjenica da djeca koja su postigla uzrast za seksualni pristanak imaju pravo da stupe u seksualne odnose (pod uslovom da se ne radi o iskorištavanju ili zlostavljanju), Lanzarote konvencija je uvela izuzetak od obaveze država potpisnica da kriminalizuju određeno ponašanje. Ovo se vrši na osnovu “uzrasta ispod kojeg je zabranjena seksualna aktivnost s djetetom” ili “zakonski uzrast seksualne zrelosti” (članovi 18(1)(a) i 23). Tako, na primjer, navođenje djeteta koje je starije od uzrasta za seksualni pristanak nužno ne predstavlja krivično djelo (ali može biti, u zavisnosti od okolnosti).¹⁶ Štaviše, države mogu odlučiti da ne kriminalizuju djela koja mogu prouzrokovati da dijete bude svjedok seksualnog zlostavljanja ili seksualnih aktivnosti (“korupcija djece”, član 22) ako je dostiglo uzrast za seksualni pristanak. Na kraju, države potpisnice Lanzarote konvencije mogu odlučiti da ne kriminalizuju proizvodnju ili posjedovanje pornografskog materijala ako se ova proizvodnja obavlja uz saglasnost djeteta koje je dostiglo uzrast za seksualni pristanak i ako se posjeduje samo za ličnu upotrebu (član 20, st. 3).

Na osnovu navedenog, jasno je da se CRC, OPSC i Lanzarote konvencija ne izjašnjavaju u vezi sa seksualnim pristankom, prepuštaju državama da donose zakone o ovom pitanju (CRC i OPSC) ili priznaju sposobnosti djeteta u razvoju koristeći kao starosnu granicu dob za seksualni pristanak (Lanzarote konvencija), koja je u evropskim zemljama najčešće postavljena na 14, 15 ili 16 godina (Direktiva EU 2011/93). Potrebno je imati na umu da Direktiva EU 2011/93 propisuje da se uslovi zatvorske kazne za zločine seksualnog iskorištavanja ili seksualnog zlostavljanja djece mogu razlikovati u zavisnosti od težine krivičnog djela i od toga da li je dijete dostiglo uzrast za seksualni pristanak.¹⁷

¹⁴ Direktiva 2011/93/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 13. decembra 2011. o borbi protiv seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječije pornografije, koja zamjenjuje Okvirnu odluku Vijeća 2004/68/JHA <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0093> (Napomena: Direktiva je pogrešno nazvana 2011/92/EU na sajtu Eur-lex.)

¹⁵ Nekolicina zemalja postavila je nižu starosnu granicu, na primjer Japan, gdje je starosna dob za seksualnu saglasnost 13 godina. Krivični zakon Japana, članovi 176. i 177, <http://www.oecd.org/site/adboecdanti-corruptioninitiative/46814456.pdf>

¹⁶ Ako se primjenjuju okolnosti Lanzarote konvencije, član 18(1)(b) apply. Za više informacija, vidi infra, stav H o vrbovanju djece u seksualne svrhe.

¹⁷ Direktiva 2011/93/EU, supra 14, član 3(5).

Zaključak: Da bi se izbjegli mogući nesporazumi ili sive zone u zakonu, treba biti jasno da uzrast za seksualni pristanak, kako je definisano zakonom, znači da je stupanje djeteta u seksualne aktivnosti mlađeg od tog uzrasta zabranjeno pod bilo kakvim okolnostima i da je saglasnost takvog djeteta pravno irelevantna. Dijete starije od uzrasta za seksualni pristanak može, uz njegovu saglasnost, stupiti u seksualne aktivnosti. Međutim, nijednom djetetu, pod bilo kojim okolnostima, nikada se ne smije dozvoliti da legalno pristane na svoje vlastito iskorištavanje ili zlostavljanje. Stoga je važno da države kriminalizuju sve oblike seksualnog iskorištavanja djece mlađe od 18 godina i da razmotre svaku pretpostavljenu "saglasnost" na radnje iskorištavanja ili zlostavljanja kao ništavnu i nevažeću.¹⁸

A.3.iii Maloljetnik

Ø *Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.*

"Maloljetnik" je termin koji se često pojavljuje u zakonodavnim tekstovima. U velikim rječnicima, riječ je o pravnom terminu koji se odnosi na osobu koja je "mlađa od dobi u kojoj se pravno postaje odrasla osoba"¹⁹, to jest, koja nije postigla godine punoljetstva, što se može postići prije (ili nakon) 18 godina, u zavisnosti od zakonodavstva zemlje. CRC ne koristi ovaj pojam u potpunosti, umjesto toga koristi pojam "dijete" da označi bilo koju osobu mlađu od 18 godina.

Naročito na francuskom i španskom jeziku izraz "maloljetnik" može davati obmanjujuću poruku da djeca nemaju sposobnost i/ili da su "manja" od odrasle osobe. Prema tome, izraz "osoba mlađa od 18 godina" često se preferira u vanpravnim kontekstima. Nijedna naročita stigma ili negativna konotacija nije vezana za posljednje navedeno.

Termin "maloljetnik" također se koristi u odnosu na emancipaciju ("emancipovan maloljetnik"). Emancipovan znači da se više ne ograničava pravnim, socijalnim ili političkim uvjerenjima.²⁰ Ima pozitivne konotacije kada se govori, na primjer, o ženskoj emancipaciji tokom 1960-ih i stjecanju prava i mogućnosti.

Međutim, ovaj termin se također posmatra u kontekstu djetinjstva, a naročito vezano za brak s djetetom kao načinom emancipacije, kad može imati drugačiju konotaciju. Zaista, postoji rizik da dijete koje je emancipovano može izgubiti pravo na zaštitu koje mu garantuju domaći zakoni po osnovu statusa djeteta.²¹ Emancipovan maloljetnik može biti osoba koja se, zbog toga što su joj roditelji umrli ili iz nekog drugog razloga nisu u mogućnosti da brinu o njoj, stara o svojoj porodici i/ili domaćinstvu. Maloljetnik također može biti emancipovan sudskim nalogom (ponekad uz roditeljsku saglasnost) zbog svog uključivanja u poslovnu aktivnost i zbog toga što je postao ekonomski nezavisan. U nekim zemljama dijete se također može emancipovati ako se uda/oženi (dobrovoljno ili prisilno) ili se pridruži vojsci.²² Emancipacija može biti rezultat sudske odluke, pravne odredbe ili *de facto* situacije.

¹⁸ Vidi, na primjer, Odbor eksperata za primjenu konvencija i preporuka MOR-a, Osvrt na Švicarsku u okviru C182: "Odbor naglašava da je neophodno napraviti razliku između starosne dobi za seksualnu saglasnost i slobode na bavljenje prostitucijom", 2014. http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:13100:0::NO:13100:P13100_COMMENT_ID:3145249

Vidi također sudsku praksu o temi Evropske povelje o socijalnim pravima, koja u slučaju FAFCE protiv Irske tvrdi da se: "članom 7§10 zahtijeva da sva djela seksualnog iskorištavanja djece budu kriminalizovana. [...] Države moraju kriminalizovati definisane aktivnosti sa svom djecom mlađom od 18 godina, bez obzira na nižu starosnu granicu za seksualnu saglasnost", Žalba 89/2013, Odluka od 12. septembra 2014, stav 58. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC89Merits_en.pdf

¹⁹ Vidi Oxford Advanced Learner's Dictionary. Cambridge Dictionaries na internetu također označavaju termin kao pravni.

²⁰ Vidi, na primjer, Oxford Advanced Learner's Dictionary ili Cambridge Advanced Learner's Dictionary and Thesaurus

²¹ Komitet CRC-a, "The Right of the Child to Freedom from All Forms of Violence", Opšti komentar br. 13, doc. CRC/C/GC/13, usvojen 18. aprila 2011, http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.13_en.pdf, navodi da "Komitet smatra da se član 19. (zaštita od svih oblika nasilja) primjenjuje i na djecu mlađu od 18 godina koja su dostigla punoljetstvo ili emancipaciju na osnovu ranog braka i/ili prisilnog braka."

²² Vidi, na primjer, <http://www.crckids.org/child-support/child-emancipation/>

Zaključak: Budući da se značenje termina može u velikoj mjeri razlikovati u zavisnosti od nacionalnog zakonodavstva, a ponekad ima i negativnu konotaciju, pojam “maloljetnik” treba koristiti oprezno u kontekstu seksualnog iskorištavanja djece i seksualnog zlostavljanja i rezervisano ga koristiti za pravna pitanja.

Što se tiče izraza “emancipovani maloljetnik”, treba voditi računa o tome da se on ne koristi na način koji bi takvu osobu ostavio bez zaštite, od koje sva djeca trebaju imati korist, bez obzira na njihovu životnu priču i status.

A.3.iv Maloljetnički

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

“Maloljetnički” je još jedan često korišten termin za upućivanje na osobe mlađe od 18 godina. Termin potječe od latinske riječi *juvenis*, što znači “mladi”, “mladi čovjek”.²³ Danas se često koristi u kontekstu krivičnog pravosuđa, gdje ima jasno i precizno značenje, a odnosi se na djecu u kontaktu sa zakonom – “maloljetni prestupnik”²⁴ ili “maloljetni delinkvent”. Isto tako, iako rjeđe, koristi se u vezi sa žrtvama – “maloljetna žrtva”.²⁵

Na francuskom i španskom jeziku ovaj se izraz uglavnom koristi kao pridjev, a ne kao imenica. Kada se termin koristi kao pridjev na engleskom, često ima blago negativnu konotaciju, izražavajući neodobranje (npr., neko ko se pravi važan ili je maloljetan).²⁶

Zaključak: “Maloljetnički” je termin koji je rezervisan za pravni kontekst, posebno u oblasti maloljetničkog pravosuđa, i samo za djecu koja su dostigla uzrast krivične odgovornosti.

A.3.v Adolescent

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

Dok veliki rječnici adolescenta definišu kao “(...) mladu osobu u procesu razvoja od djeteta u odraslu osobu”²⁷, i to bez navođenja brojki, neke od agencija UN-a definisale su “adolescente”, na engleskom i na španskom jeziku, kao osobe do 19 godina starosti,²⁸ a adolescenciju kao “period u ljudskom rastu i razvoju koji se dešava poslije djetinjstva, a prije odraslog doba, između 10. i 19. godine života”.²⁹ Međutim, termin “adolescent” nije pravni izraz i uopšte nije spomenut u CRC-u ili u OPSC-u.

Termin “adolescent” uključen je u naslov III Svjetskog kongresa protiv seksualnog iskorištavanja djece i adolescenata, jer su zainteresovane strane na španskom jeziku objasnile da se “dijete” na španskom jeziku uglavnom odnosi na vrlo malu djecu i ne uključuje adolescente. Termin “adolescent” mogao bi biti način definisanja faze između djetinjstva i odraslog doba, i na taj način prepoznati da su adolescenti (koji su legalno još uvijek djeca mlađa od 18 godina) u fazi razvijanja kapaciteta u kojima mogu preuzeti djelimičnu ili potpunu odgovornost za određene radnje (npr. za seksualni pristanak ili

²³ Vidi Oxford Advanced Learner’s Dictionary.

²⁴ The Cambridge Dictionaries navodi ovaj termin (imenicu) kao pravni termin i navodi primjer “maloljetnički kriminal”, “maloljetni počinilac”.

²⁵ Vidi, na primjer, Ministarstvo pravde SAD-a, Kancelarija za maloljetničko pravosuđe i prevenciju delinkvencije, “Juvenile Offenders and Victims: 2014 National Report”, <http://www.ojjdp.gov/ojstatbb/nr2014/html/chp2.html>

²⁶ Vidi Oxford Advanced Learner’s Dictionary and Cambridge Dictionaries online.

²⁷ Vidi, na primjer, Oxford Dictionary online. <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/adolescent>

²⁸ Odjeljenje za ekonomske i socijalne poslove UN-a (UNDESA), “Definition of Youth”, <http://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf>

²⁹ Svjetska zdravstvena organizacija (SZO), “Maternal, Newborn, Child and Adolescent Health: Adolescent Development”, http://www.who.int/maternal_child_adolescent/topics/adolescence/dev/en/

regulisano pravo na rad), uz istovremeno priznavanje njihovog nedostatka pune pravne sposobnosti i, što je još važnije, nedostatka sposobnosti da pristanu na zlostavljanje ili iskorištavanje.

Zaključak: Kada se ovaj pojam koristi u kontekstu seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece, važno je razlikovati adolescente do 18 godina (koji se legalno trebaju smatrati djecom) i adolescente od 18 i više godina te obezbijediti da su djeci mlađoj od 18 godina dostupna sva prava i zaštita koja su zagantovana djeci.

A.3.vi Tinejdžer

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

Termin “tinejdžer” tijesno je povezan s terminom “adolescent”, ova dva izraza često se definišu na identičan način, naročito u odnosu na gornju granicu od 19 godina.³⁰ Termin “tinejdžer” je, semantički govoreći, vrlo jasno definisan – tinejdžer je osoba između 13 i 19 godina (na engleskom se jeziku sufiks “teen” nalazi u brojevima od trinaest do devetnaest).

Zaključak: Iako ne postoji posebna indikacija protiv upotrebe ovog termina, treba voditi računa o tome kada se koristi u kontekstu seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece, kako bi se napravila razlika između tinejdžera do 18 godina i tinejdžera starijih od 18 godina i da bi se obezbijedilo da tinejdžeri mlađi od 18 godina dobiju prava i zaštitu koji su zagantovani svojoj djeci.

A.3.vii Mlada osoba / mladi / omladina

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

UN definiše mladost kao “period tranzicije od zavisnosti djetinjstva do nezavisnosti odraslih. Zbog toga je, kao kategorija, termin ‘mladi’ varijabilniji od drugih određenih starosnih grupa.”³¹ Za potrebe statistike, UN definiše “omladinu” kao starosnu grupu od 15 do 24 godine³² a Svjetska banka je usvojila istu definiciju.³³ UN izraze “mladi” i “mladi ljudi” koristi naizmjenično.³⁴

U svom radu u vezi s intimnim partnerskim nasiljem SZO označava “žene” kao osobe starije od 15 godina,³⁵ a “mlade žene” kao osobe od 15 do 24 godine.³⁶ Ovo može biti problematično sa stanovišta zaštite djece. Prema SZO, definicija intimnog partnerskog nasilja podrazumijeva “prisilni odnos i druge oblike seksualne prisile”³⁷ i obuhvata mlade djevojke u uvredljivim odnosima s puno starijim odraslim osobama, što bi se inače definisalo kao seksualno iskorištavanje djece ili seksualno zlostavljanje za svu djecu mlađu od 18 godina.

³⁰ Uporedi, na primjer, definiciju riječi “adolescent” UN-a s vrlo jasnom i očigledno nespornom definicijom riječi “tinejdžer”, koja se može naći u mnogim rječnicima. Miješanje ova dva termina može biti posljedica činjenice da termin “tinejdžer”, na primjer, ne postoji u francuskom i španskom jeziku i u ove se jezike uglavnom prevodi kao “adolescent”.

³¹ UNDESA, “Definition of Youth”, <http://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf>

³² UNGA, “World Programme of Action for Youth to the Year 2000 and Beyond”, Rezolucija 50/81, 1995. Stav 9. ove Rezolucije navodi da UN definiše mlade kao kategoriju u starosnoj grupi od 15 do 24 godine. Rezolucijom UNGA A/RES/56/117 iz 2001, Rezolucijom Komisije za socijalni razvoj E/2007/26 & E/CN.5/2007/8 iz 2007 i Rezolucijom UNGA A/RES/62/126 iz 2008. stavlja se naglasak na istu starosnu grupu. Vidi: <http://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf>

³³ Vidi, na primjer, <http://www.youthpolicy.org/mappings/internationalyouthsector/directory/actors/worldbank/>

³⁴ UNDESA, “Definition of Youth”, supra 31.

³⁵ SZO, “Violence against Women: Intimate Partner and Sexual Violence against Women”, Fact Sheet br. 239, ažurirano u novembru 2014. www.who.int/mediacentre/factsheets/fs239/en

³⁶ SZO i Zajednički program UN-a za HIV i AIDS (UNAIDS), “Violence against Women and HIV/AIDS: Critical Intersections”, Information Bulletin Series No. 1, <http://www.who.int/hac/techguidance/pht/InfoBulletinIntimatePartnerViolenceFinal.pdf>

³⁷ Ibid.

Povelja afričke omladine mlade definiše kao “svaku osobu u dobi od 15 do 35 godina” i naizmjenično koristi izraze “mladi” i “mladi ljudi”. U Povelji se također navodi da će se mladi ljudi dobi između 15 i 17 godina (tj. mladi do 18 godina) smatrati maloljetnicima.³⁸

Zaključak: Kada se ovi termini koriste u kontekstu seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece, treba razjasniti da li uključuju osobe starije od 18 godina. Štaviše, treba obratiti posebnu pažnju na to kako bi se garantovala zakonska prava osoba mlađih od 18 godina.

A.3.viii Dijete u digitalnom okruženju

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

Značenje pojma “dijete” navedenog u ovom poglavlju ponekad postaje teže razumjeti u internet sferi jer se može odnositi na dva različita pitanja:

1. Radnje djeteta na internetu: Dijete koje se pojavljuje u internetskom okruženju nije ništa drugačije od djeteta van mreže, čak iako se njegovo pravo na pristup određenim internetskim uslugama bez saglasnosti roditelja može dopustiti prije nego što napuni 18. Dok djeca mlađa od postavljene starosne granice (npr. 13 godina za mnoge usluge socijalnih medija) mogu biti ranjivija od starije djece, sve mlade osobe do 18 godina imaju pravo na posebnu zaštitu.

2. Zastupanje djeteta na internetu: Dijete je dijete u jednom određenom trenutku u vremenu, a djetinjstvo je, po definiciji, privremeni i prolazni status, dijete će ga ostaviti iza sebe dok postaje starije i kreće se prema odrasloj dobi. Ipak, slike seksualnog zlostavljanja djeteta mogu ostati na mreži dugo nakon što je osoba postala odrasla i mogu se dalje koristiti (npr. distribuirati, razmjenjivati, prodavati i kupovati). Viktimizacija djece može se odvijati u jednoj zemlji u određeno vrijeme, ali putem distribucije materijala o seksualnom zlostavljanju djece može se nastaviti u različitim zemljama s različitim zakonima ili u mnogo kasnijem trenutku.

OPSC, Lanzarote konvencija i Konvencija iz Budimpešte obuhvataju djela koja prevazilaze vrijeme proizvodnje materijala o seksualnom zlostavljanju djece, uključujući, među sastavnim elementima zločina, postupke kao što su nuđenje, stavljanje na raspolaganje, distribucija, prijenos, nabavka i posjedovanje materijala za seksualno zlostavljanje djece,³⁹ bez obzira na vrijeme proteklo od proizvodnje takvog materijala. Lanzarote konvencija također obuhvata simulirane prikaze ili realistične slike nepostojećeg djeteta (član 20).

Zaključak: Dijete je svaka osoba mlađa od 18 godina, bez obzira na to da li djeluje na internetskoj mreži ili van nje. Zaštita od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja ne treba biti umanjena zbog činjenice da je dijete aktivno na internetu.

Nadalje, u pogledu prikaza djeteta na internetu, nezakonita slika djeteta ne prestaje biti nezakonita kada osoba koja je prikazana na slici postane odrasla osoba, još uvijek je žrtva materijala za seksualno zlostavljanje djece (tj. dječije pornografije, a prema međunarodnom pravu i mnogim nacionalnim pravnim sistemima). Dakle, slika ili snimak djeteta na internetu ostaje slika ili snimak djeteta i kada je prikazana osoba prešla u odraslo doba.

³⁸ Šefovi država i vlada Afričke unije, “African Youth Charter”, usvojena u Banjulu, juli 2006. http://africa-youth.org/youth_charter

³⁹ Budimpeštanska konvencija, supra 10, član 9. U članu 3(c) OPSC (supra 2) spominje se također distribucija, izvoz, uvoz i prodaja.

B. Seksualno nasilje nad djecom

○ Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.

B.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima

- i. 1989: CRC ne definiše “seksualno nasilje”, ali u svoju definiciju nasilja u članu 19. uključuje “seksualno zlostavljanje”.⁴⁰ U članu 34. posebno razmatra zaštitu od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja.
- ii. 2011: Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljnjem tekstu: Konvencija iz Istanbula) spominje “seksualno nasilje” u članu 36. Osim toga, članom 3. Konvencije eksplicitno se proširuje djelokrug instrumenta kako bi obuhvatio djevojčice mlađe od 18 godina.⁴¹

B.2. Neobavezujući instrumenti

Termin “seksualno nasilje” sve se češće koristi u rezolucijama UNGA i Vijeća za ljudska prava (HRC). Neki primjeri navedeni su u nastavku.

- i. 2010: Rezolucija HRC A/HRC/13/L.21 o pravima djeteta: Borba protiv seksualnog nasilja.⁴²
- ii. 2011: Rezolucija UNGA o djevojčicama broj 66/140 spominje seksualno nasilje nad djecom.⁴³
- iii. 2011: Rezolucija UNGA o pravima djeteta broj 66/141 u stavu 23. spominje silovanje i druge oblike seksualnog nasilja nad djecom.⁴⁴
- iv. 2011: Opšti komentar Komiteta CRC-a br. 13 o pravima djeteta na slobodu i zaštitu od svih oblika nasilja propisuje širu definiciju nasilja nad djecom, koja uključuje seksualno zlostavljanje i iskorištavanje. Definisano je i seksualno zlostavljanje i iskorištavanje, uključujući i: “(a) navođenje ili prisiljavanje djeteta da se upusti u bilo koju nezakonitu ili psihološki štetnu seksualnu aktivnost; (b) upotrebu djece u svrhu komercijalnog seksualnog iskorištavanja; (c) korištenje djece u audio ili videosnimcima seksualnog zlostavljanja djece; (d) dječiju prostituciju, seksualno ropstvo, seksualno iskorištavanje na putovanju i u turizmu, trgovinu (unutar zemlje i između zemalja) i prodaju djece u seksualne svrhe i prinudni brak. Mnoga djeca doživljavaju seksualnu viktimizaciju koja nije praćena fizičkom silom ili ograničavanjem kretanja, ali koja je ipak psihološki opterećujuća, eksploatatorska i traumatična.”⁴⁵
- v. 2013: Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama i eliminaciji nasilja nad djecom u Asocijaciji zemalja jugoistočne Azije (ASEAN) u svojoj preambuli upućuje na potrebu da se “zaštite (žene i djeca) od svih oblika nasilja, zlostavljanja i iskorištavanja (...) uključujući žene i djecu koja su žrtve seksualnog iskorištavanja”.⁴⁶

⁴⁰ “Države ugovornice preduzet će sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere kako bi zaštitile dijete od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povrede ili zlostavljanja, zanemarivanja ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući seksualno zlostavljanje, dok je pod starateljstvom roditelja, zakonskih staratelja ili bilo koje druge osobe koja brine o djetetu.”

⁴¹ Vijeće Evrope, “Konvencija o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici”, CETS br. 210, usvojena u Istanbulu, 11. maja 2014. <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210>

⁴² Mart 2010. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G10/123/83/PDF/G1012383.pdf?OpenElement>

⁴³ Usvojena 19. decembra 2011. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=%20A/RES/66/140

⁴⁴ Usvojena 19. decembra 2011. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=%20A/RES/66/141

⁴⁵ Komitet CRC-a, Opšti komentar br. 13, paragraf 25.

⁴⁶ ASEAN, “Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama i eliminaciji nasilja nad djecom u ASEAN-u”, usvojena na 23. samitu, 9. oktobra.

B.3. Razmatranja o korištenoj terminologiji

Iako se pojam “nasilje” često koristi u vezi s nekom vrstom fizičke radnje, originalno značenje “nasilnog” označava “postojanje izraženog ili snažnog utjecaja”.⁴⁷ Iako engleski rječnici često označavaju “nasilje” kao upotrebu fizičke sile, također se prepoznaje da nasilje podrazumijeva “radnje ili riječi kojima je cilj da povrijede ljude”.⁴⁸ Zaista, sve više se prepoznaje da nasilje nad djecom može biti ne samo fizičko već i psihološko i seksualno.⁴⁹

Pojam “seksualno nasilje” uglavnom se koristi kada se govori o odraslima, često u vezi s rodno zasnovanim nasiljem i u javnozdravstvenom diskursu, a često se povezuje sa silovanjem.⁵⁰ Deklaracijom o eliminaciji nasilja nad ženama, koju je UNGA usvojila 1993. godine, nasilje nad ženama definisano je kao “*bilo koji čin rodno zasnovanog nasilja koji rezultira ili će vjerovatno rezultirati fizičkom, seksualnom ili psihološkom štetom ili patnjom žena, uključujući prijetnje takvim djelima, prinudom ili proizvoljnim lišavanjem slobode, bilo da se dešava u javnom ili privatnom životu*”.⁵¹ To u najmanju ruku obuhvata “*fizičko, seksualno i psihološko nasilje koje se dešava u porodici, uključujući mučenje, seksualno zlostavljanje ženske djece u domaćinstvu, nasilje zbog miraza, silovanje u braku, sakaćenje ženskih genitalija i druge tradicionalne običaje štetne za žene, vanbračno nasilje i nasilje vezano za iskorištavanje; fizičko, seksualno i psihološko nasilje koje se javlja u široj zajednici, uključujući silovanje, seksualno zlostavljanje, seksualno uznemiravanje i zastrašivanje na poslu, u obrazovnim institucijama i drugdje; trgovinu ženama i prisilnu prostituciju te fizičko, seksualno i psihološko nasilje koje je izvršila ili podsticala država, gdje god da se dešava*”.⁵²

Deklaracija iz 1993. godine postala je referentni tekst na globalnom nivou i vodilja, na primjer za rad SZO, koja je 2002. godine definisala seksualno nasilje kao “*bilo koji seksualni čin, pokušaj seksualnog čina, neželjene seksualne komentare ili nasrtanja ili radnje usmjerene na razmjenjivanje ili utjecanje na seksualnost osobe korištenjem prinude od strane bilo koje osobe, bez obzira na njenu vezu sa žrtvom, u bilo kojem okruženju, uključujući, ali ne ograničavajući se na njih, dom i radno mjesto*”.⁵³ Dalje je precizirano da “*prinuda*” može obuhvatiti “*čitav spektar intenziteta sile. Osim fizičke sile, može podrazumijevati psihološko zastrašivanje, ucjenu ili druge prijetnje*”.⁵⁴

Studija generalnog sekretara UN-a o nasilju nad djecom i njen prateći Svjetski izvještaj o nasilju nad djecom konsoliduje diskurs o seksualnom nasilju nad djecom na nivou UN-a⁵⁵ a kao polaznu tačku uzima CRC (naročito član 19) i definiciju nasilja SZO. Studija se sistematski poziva na seksualno nasilje i njegovu kontekstualizaciju u različitim okruženjima, uključujući, između ostalog, seksualno zlostavljanje, seksualno iskorištavanje, seksualno uznemiravanje i seksualne delikte na internetu. Od tada, sve veći broj rezolucija UNGA i HRC-a odnosio se na seksualno nasilje nad djecom,⁵⁶ često se posebno baveći pitanjima seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece. Proteklih godina diskurs u oblasti zaštite djece također se pomjerao prema “*nasilno baziranom*” jeziku (npr. “*nasilje nad djecom*” umjesto “*zlostavljanje djece*”).

⁴⁷ Vidi Oxford Advanced Learner’s Dictionary, porijeklo riječi “nasilan”.

⁴⁸ Cambridge Advanced Learner’s Dictionary and Thesaurus.

⁴⁹ Vidi spomenuto upućivanje na Rezoluciju UNGA kao i Komitet CRC-a, Opšti komentar br. 13.

⁵⁰ Vidi, na primjer, E. Krug et al., (eds), *World Report on Violence and Health*, Geneva, Svjetska zdravstvena organizacija, 2002, poglavlje 6, str. 149, gdje se objašnjava da “*seksualno nasilje uključuje silovanje, definisano kao fizički ili na drugi način nametnuto prodiranje – čak i ako je blago – u vulvu ili anus, koristeći penis, druge dijelove tijela ili predmet. Pokušaj da se to uradi poznat je kao pokušaj silovanja. Silovanje osobe od strane dva izvršioca ili više njih poznato je kao silovanje bande. Seksualno nasilje može uključivati i druge oblike napada koji uključuju seksualni organ, uključujući prisilni kontakt između usta i penisa, vulve ili anusa.*”

⁵¹ Dok. A/RES/48/104, 20. decembar 1993, član 1.

⁵² Ibid., član 2.

⁵³ E. Krug et al., *World Report on Violence and Health*, supra 50, poglavlje 6, str. 149.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ P. S. Pinheiro, *World Report on Violence against Children*, New York, UN, 2006.

⁵⁶ Vidi, na primjer, Rezoluciju UNGA 66/140 (2011), 66/141 (2011), 68/146 (2013).

Iako ne postoji sveobuhvatna međunarodno dogovorena pravna definicija seksualnog nasilja – ne spominje se ni u CRC-u ni u OPSC-u⁵⁷ – važno je napomenuti da član 7. Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda u zločine protiv čovječnosti svrstava “*silovanje, seksualno ropstvo, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja s uporedivom težinom*” (kada su počinjeni kao dio rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, ako je postojalo saznanje o napadu).⁵⁸

U izvještaju Vijeća sigurnosti generalni sekretar UN-a navodi: “*Prema međunarodnom pravu, seksualno nasilje nije sinonim za silovanje. Statuti i sudska praksa međunarodnih sudova za bivšu Jugoslaviju i Ruandu i Specijalni sud za Sjevernu Leone i Elementi zločina Međunarodnog krivičnog suda definišu da seksualno nasilje obuhvata seksualno ropstvo, prisilnu prostituciju, prisilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju i bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja uporedive težine, što, u zavisnosti od okolnosti, može obuhvatati slučajeve bludnog napada, trgovine ljudima, neprimjerenih medicinskih pregleda i pretresa lica.*”⁵⁹ Razvrstavanje delikata seksualnog nasilja u navedene kategorije omogućava usmjereniji pristup prevenciji.⁶⁰

Pojam “seksualno nasilje” sve se češće koristi kao opšti pojam, koji obuhvata seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje.⁶¹ Ovo je u skladu sa spomenutim Opštim komentarom Odbora CRC-a br. 13, koji jasno navodi da nasilje nad djecom može biti fizičko i psihološko te da ovo drugo obuhvata “*psihološko maltretiranje, mentalno zlostavljanje, verbalno zlostavljanje i emocionalno zlostavljanje ili zanemarivanje*”.⁶² Sličan pristup može se naći i u Ciljevima održivog razvoja, koje je UNGA usvojila u septembru 2015. godine,⁶³ a koji obuhvataju seksualno iskorištavanje kao oblik nasilja. Realizacija Programa održivog razvoja 2030. podrazumijeva praćenje napretka, kako na eliminaciji svih oblika nasilja nad ženama i djevojčicama (Cilj 5.2)⁶⁴ tako i na eliminaciji svih oblika nasilja nad djecom (Cilj 16.2).⁶⁵ Štaviše, povećanje pažnje seksualnom nasilju nad djevojčicama ogleda se u podacima prikupljenim na nacionalnom nivou. Izvještaj o ženama, trendovima i statistici u svijetu za 2015. godinu, koji je pripremila Odjeljenje za statistiku UN-a⁶⁶, sadrži podatke o seksualnom nasilju nad ženama i djevojčicama i, pozivajući se na Deklaraciju UN-a o nasilju nad ženama iz 1993. godine, seksualno nasilje definiše kao “*bilo kakvo štetno ili neželjeno seksualno ponašanje koje je nekome nametnuto. Obuhvata djela uvredljivog seksualnog kontakta, prisilnog stupanja u seksualni čin,*

⁵⁷ Treba, međutim, napomenuti da francuska verzija CRC-a koristi terminologiju *violence sexuelle*, dok se u engleskom tekstu navodi “seksualno iskorištavanje”. Vidi članove 19. i 34. CRC-a.

⁵⁸ UNGA, “Rome Statute of the International Criminal Court” (izmjene i dopune 2010), usvojen 17. jula 1998, član 7(g).

⁵⁹ Generalni sekretar UN-a, “Report on the Implementation of Security Council Resolutions 1820 (2008) and 1888 (2009)”, dok. A/65/592 – S/2010/604, stav 4. Vidi također Rezoluciju Vijeća sigurnosti o seksualnom nasilju u sukobima 1820 (2008), 1888 (2009) i 1325 (2000).

⁶⁰ Seksualno ropstvo ili prisilna prostitucija, na primjer, mogu se razlikovati u pogledu logike od izvršenja specifične politike prisilne trudnoće tokom “etničkog čišćenja” smišljenog za postizanje vojnog ili političkog kraja, ili silovanje uporedo s pljačkanjem s ciljem terorisanja stanovništva ili kao rezultat previše labavih komandnih i kontrolnih struktura. U zavisnosti od okolnosti prekršaja, seksualno nasilje može predstavljati ratni zločin, zločin protiv čovječnosti, krivično djelo mučenja ili sastavni čin genocida.

⁶¹ Vidi SZO, *World Report on Violence and Health*. Također vidi Stalni međuagencijski odbor (IASC), *Smjernice za integriranje rodno zasnovanog nasilja u humanitarnom kontekstu*, 2015, str. 323, koje koriste definiciju SZO i navode da “seksualno nasilje, u najmanju ruku, obuhvata silovanje / pokušaj silovanja, seksualno zlostavljanje i seksualno iskorištavanje” i da “seksualno nasilje poprima različite oblike, uključujući silovanje, seksualno ropstvo i/ili trgovinu, prisilnu trudnoću, seksualno uznemiravanje, seksualno iskorištavanje i/ili zlostavljanje i prisilni pobačaj.”

⁶² Komitet CRC-a, Opšti komentar br. 13, stav 4. i 25. Komitet u Opštem komentaru također naglašava da se izbor termina “nasilje” “*ne smije tumačiti na način da se na bilo koji način minimizira utjecaj i potreba da se pozabavi nefizičkim i/ili nenamjernim oblicima povrede (kao što su, između ostalog, zanemarivanje i psihološko zlostavljanje)*”.

⁶³ UNGA, “Transforming our World: 2030 Agenda for Sustainable Development”, dok. A/RES/70/1, 25. septembar 2015. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E

⁶⁴ Održivi razvojni cilj UN-a 5, cilj 2: “Uklanjanje svih oblika nasilja nad ženama i djevojčicama u javnoj i privatnoj sferi, uključujući trgovinu i seksualne i druge vidove iskorištavanja”.

⁶⁵ Održivi razvojni cilj UN-a 16, cilj 2: “Staviti tačku na zlostavljanje, iskorištavanje, trgovinu i sve oblike nasilja i mučenja djece”.

⁶⁶ <http://unstats.un.org/unsd/gender/aboutWW2015.html>. Smjernice za prikupljanje statističkih podataka o seksualnom nasilju nad ženama, koje je objavilo Odjeljenje za statistiku UN-a, također obuhvataju “minimalnu listu djela koje treba razmotriti”: http://unstats.un.org/unsd/gender/docs/Guidelines_Statistics_VAW.pdf

pokušaj ili činjenje seksualnog čina sa ženom bez njenog pristanka, seksualno uznemiravanje, verbalno zlostavljanje i prijetnje seksualne prirode, izlaganja, neželjene dodire i incest.”

Češća upotreba pojma “nasilje”, naročito kada se koristi za seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje, izazvala je zabrinutost u vezi s tim da se ovim terminom težište prebacuje na djela činjenja, uz rizik da djela propuštanja (npr. zanemarivanje / nedostatak nadzora / nedostatak roditeljskog staranja, koji dovodi do izloženosti djece seksualnom zlostavljanju/iskorištavanju) prođu neopaženo. Ovo je također nešto što je naglašeno u oblasti rodno zasnovanog nasilja, gdje se pažnja često poklanja počiniocima nasilja, ne uzimajući u obzir činjenicu da nasilje može biti i rezultat propuštanja jednako kao i činjenja.⁶⁷ Što se tiče djece, Komitet CRC-a, Evropski sud za ljudska prava i Međuamerički sud za ljudska prava jasni su kad je u pitanju činjenica da nasilje nad djecom podrazumijeva neadekvatnu zaštitu djece od opasnosti ili štete i da je država dužna da obezbijedi zaštitu (pozitivne obaveze).⁶⁸

“Seksualno nasilje” postaje važan izraz u programiranju i kreiranju politika i sve se više nalazi u javnom diskursu. Ako se široko tumači, posjeduje osobinu da bude sveobuhvatan izraz, da obuhvata sve nivoe nasilja i sve oblike patnje (fizičke, psihološke ili seksualne) te sve vrste djela (putem kontakta, bez kontakta, učinjene propuštanjem). Važno je da donosioci politika i zakonodavci, s jedne strane, primjenjuju integralni pristup zaštiti djece od svih kršenja ljudskog dostojanstva i seksualnog integriteta i da, s druge strane, vrše praćenje i djeluju preventivno u cilju sprečavanja i odgovora na nove oblike seksualnog nasilja te da preduzmu sve neophodne mjere kako bi obezbijedili djelotvornu zaštitu djece, uključujući i pružanje odgovarajućih mehanizama upućivanja.⁶⁹

Što se tiče djece, pojmovi “seksualno zlostavljanje” i “seksualno iskorištavanje”, kao što će detaljnije biti prikazano u nastavku, čvrsto su uspostavljeni u međunarodnom pravu te su i dalje ključni pojmovi kada se radi o kršenju dječijih prava seksualne prirode. U mnogim domaćim pravnim sistemima,⁷⁰ kao i u okviru zakona EU,⁷¹ upotreba nasilja može predstavljati otežavajući faktor u seksualnom zločinu nad djetetom.

Na kraju, seksualno nasilje može predstavljati oblik mučenja ili drugog okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja pod određenim okolnostima. Konvencija UN-a protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka propisuje da “tortura” znači “*bilo koji čin kojim se drugom licu namjerno nanosi ozbiljna bol ili patnja, fizička ili psihička, u svrhu*

⁶⁷ Vidi, na primjer, A. Basu, “Gender-Based Violence: Acts of Commission and Acts of Omission” [web blog], 23. novembar 2015. <http://unfoundationblog.org/gender-based-violence-acts-of-commission-and-acts-of-omission/>

⁶⁸ Komitet CRC-a, Opšti komentar br. 13, stav 20; Evropski sud za ljudska prava, “Case of X and Y v. the Netherlands”, presuda od 26. marta 1985; Međuamerički sud za ljudska prava, “Case of González et al. (‘Cotton Field’) v. Mexico”, presuda od 16. novembra 2009.

⁶⁹ Mehanizam upućivanja je kooperativni okvir kroz koji državni akteri ispunjavaju svoje obaveze zaštite i promovisanja prava žrtava. Komitet CRC-a, u Opštem komentaru br. 13, u stavu 50. navodi da “osoba koja primi izvještaj treba imati jasne smjernice i obuku o tome kada i kako da uputi pitanje bilo kojem organu nadležnom za koordinaciju odgovora. (...) Stručni radnici koji rade u sistemu dječije zaštite trebaju biti obučeni u oblasti međuresorne saradnje i protokola za saradnju. Proces uključuje: (a) participativnu, multidisciplinarnu procjenu kratkoročnih i dugoročnih potreba djeteta, njegovatelja i porodica, koja poziva i daje dovoljno značaja stavovima djeteta, kao i stavovima njegovatelja i porodice; (b) razmjenu rezultata ocjenjivanja s djetetom, starateljima i porodicom; (c) upućivanje djeteta i porodice u službe kako bi se zadovoljile te potrebe; (d) praćenje i procjenu adekvatnosti intervencije.”

⁷⁰ Neki primjeri: u Brazilu “Dos crimes contra a liberdade sexual”, <http://www.oas.org/juridico/MLA/sp/bra/index.html>; u Argentini “Delitos contra la integridad sexual”, <http://www.infoleg.gov.ar/infolegInternet/anexos/15000-19999/16546/texact.htm#17>; u Španiji “Delitos contra la libertad e indemnidad sexuales”, https://www.boe.es/legislacion/codigos/codigo.php?id=038_Codigo_Penal_y_Legislacion_complementaria&modo=1; u Francuskoj “Des atteintes à l’intégrité physique ou psychique de la personne”, <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719>; u Njemačkoj “Offences against sexual self-determination”, https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html

⁷¹ Direktiva 2011/93/EU, supra 14, član 9. o “otežavajućim okolnostima”: “Ukoliko sljedeće okolnosti već nisu dio sastavnih elemenata krivičnog djela (...) države članice preduzimaju neophodne mjere kako bi obezbijedile da se sljedeće okolnosti, u skladu s relevantnim odredbama nacionalnog zakona, mogu smatrati otežavajućim (...)”: (g): “krivično djelo je obuhvatalo ozbiljno nasilje ili je nanijelo ozbiljnu štetu djetetu.”

pribavljanja informacija ili priznanja od njega ili trećeg lica, kažnjavanja za djelo koje je on ili treće lice počinilo ili se sumnja da je počinilo ili zastrašivanja i primoravanja njega ili trećeg lica ili iz bilo kojeg razloga zasnovanog na diskriminaciji bilo koje vrste, kada je takva bol ili patnja nanesena od strane, ili uz pomoć, ili saglasnost, ili znanje, javnog službenika ili drugog lica koje djeluje u službenom svojstvu.”⁷² Komitet UN-a protiv torture izjavio je da smatra da “seksualno nasilje i trgovina ljudima predstavljaju rodno zasnovana djela torture i da spadaju u nadležnost Komiteta”,⁷³ i više puta je povezivao seksualno nasilje s torturom.⁷⁴ Sličan pristup može se naći i u okviru Međumeričke komisije za ljudska prava, koja je prihvatila i otvorila saslušanje o izvještajima o seksualnoj torturi žena u Meksiku, obećavši da će nastaviti raditi na tome.⁷⁵ Nadalje, Komitet za ljudska prava UN-a, osnovan u skladu s Međunarodnim ugovorom o građanskim i političkim pravima,⁷⁶ prepoznaje da seksualno nasilje i zlostavljanje mogu predstavljati oblik torture ili surovog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja.⁷⁷ Ugovorom se namjerno ne obrađuje eksplicitna definicija torture, uz stajalište da priroda, svrha i ozbiljnost djela – a ne postojeći spisak krivičnih djela ili zločina – trebaju odrediti da li se radi o torturi.⁷⁸ U svim okolnostima, država ima obavezu da preduzme mjere za zaštitu djece od bilo kojeg oblika seksualnog nasilja ili zlostavljanja, bez obzira na to da li su ga počinila lica koja djeluju u svojstvu službenog lica, nezvano za njihov službeni položaj, ili u svojstvu privatnog lica.⁷⁹

Zaključak: Seksualno nasilje nad djecom obuhvata i seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje djece i može se koristiti kao zajednički termin za označavanje ovih pojava, kako u pogledu djela činjenja i nečinjenja tako i u pogledu fizičkog i psihičkog nasilja. Istovremeno, u širem okviru važan je fokus na različite specifične manifestacije seksualnog nasilja nad djecom u cilju izrade preciznih strategija zaštite i prevencije kao i specifičnijih tretmana za djecu žrtve. Iz perspektive dječijih prava, važno je da zaštita koja se daje ili traži kroz zakonodavstvo i politiku bude što šira i djelotvornija, ne ostavljajući mjesta za rupe u zakonu i obezbjeđujući zaštitu za svu djecu.

⁷² Usvojena 10. decembra 1984, član 1.

⁷³ Vidi, na primjer, <http://www1.umn.edu/humanrts/svaw/law/un/enforcement/comtorture.htm>. Treba napomenuti, međutim, da Komitet UN-a protiv torture razmatra samo kršenja u državama ugovornicama, ne razmatra pitanja koja se tiču pojedinaca ili država koje nisu potpisnice. Vidi, na primjer, <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet17en.pdf>

⁷⁴ Na primjer, u Zaključnim razmatranjima o Petom periodičnom izvještaju Ruske Federacije (29. oktobar – 23. novembar 2012) Komitet protiv torture izrazio je sljedeću zabrinutost (stav 14): “Uprkos dosljednim izvještajima o brojnim navodima o različitim oblicima nasilja nad ženama u cijeloj državi članici, Komitet je zabrinut da postoji samo mali broj pritužbi, istraga i procesuiranja djela nasilja u porodici i nasilja nad ženama, uključujući i bračno silovanje.” U skorašnjim zaključcima o inicijalnom izvještaju o Iraku (11–12. august 2015. godine) Komitet je izrazio posebnu zabrinutost zbog izvještaja da borci ISIL-a siluju zarobljenice i činjenice da je ova ekstremistička grupa pokrenula obrazac seksualnog nasilja, ropstva, otmice i trgovine ljudima usmjeren na žene i djevojke pripadnice vjerskih i etničkih manjina (vidi S / 2015/203, stavovi 28–31). Podjednako je zabrinut i izvještajima o seksualnom nasilju koje su počinili pripadnici iračke vojske i milicije na svim stranama sukoba. Komitet je dodatno zabrinut zbog očiglednog nekažnjavanja osoba koje vrše takva djela (članovi 1, 2, 4. i 16).

⁷⁵ Vidi <http://hrbrief.org/2015/03/reports-of-sexual-torture-of-women-in-mexico/>

⁷⁶ Komitet za ljudska prava UN-a je tijelo za praćenje ugovora za Međunarodni ugovor o građanskim i političkim pravima, u skladu s članom 28. Međunarodnog ugovora o građanskim i političkim pravima, 23. mart 1976, 999 U.N.T.S 1057.⁷⁶

⁷⁷ Vidi, na primjer, sljedeća zaključna razmatranja Komiteta za ljudska prava: Cabo Verde, UN doc. CCPR/C/CPV/CO/1; Honduras, UN doc. CCPR/C/HND/CO/1; Kenya, UN doc. CCPR/C/KEN/CO/3, para 17; Malawi, UN doc. CCPR/C/MWI/CO/1, para 15; Mozambique, UN doc. CCPR/C/MOZ/CO/1, para 17. Vidi također Komitet za ljudska prava UN-a “V.D.A and Argentina”, Communication No. 1608/2007, 29. mart 2011, UN doc. CCPR/C/101/D/1608/2007.

⁷⁸ Komitet za ljudska prava UN-a, član 7. (Zabrana torture i drugih okrutnih, nečovječnih ili degradirajućih postupaka i kazni), Opšti komentar CCPR-a br. 20, 10. mart 1992, stav 4.

⁷⁹ Ibid., stav 2.

B.4. Srodni termini

B.4.i Seksualni napad na dijete

○ *Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.*

Seksualni napad definisan je kao *“čin ili radnja prisiljavanja osobe bez njene saglasnosti da stupi u seksualnu aktivnost; krivično djelo koje podrazumijeva prisilan seksualni kontakt” ili “seksualni kontakt koji obično podrazumijeva primjenu sile nad osobom koja ne daje pristanak”*.⁸⁰

⁸⁰ Vidi Oxford British and World English Dictionary and Merriam-Webster English Dictionary.

C. Seksualno zlostavljanje djeteta

○ Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.

C.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima

- i. 1989: CRC navodi “*sve oblike seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja*” u članu 34, koji obrađuje zahtjev da države potpisnice trebaju štiti djecu od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja kako slijedi: “*U ovu svrhu, države potpisnice preduzet će sve odgovarajuće nacionalne, bilateralne i multilateralne mjere za sprečavanje: (a) navođenja ili prinude djeteta da stupi u bilo koju nezakonitu seksualnu aktivnost; (b) iskorištavanja djece za prostituciju ili druge nezakonite seksualne aktivnosti; (c) iskorištavanja djece u pornografskim aktivnostima i materijalima.*”
- ii. 1999: ACRWC u članu 27. spominje “sve oblike seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja”.
- iii. 2007: Lanzarote konvencija spominje “seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje djece”. U preambuli je utvrđeno da su “*svi oblici seksualnog zlostavljanja djece, uključujući djela počinjena u inostranstvu, destruktivni za zdravlje i psihosocijalni razvoj djece.*” Konvencija dalje u članu 3(b) navodi da “seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje djece obuhvata ponašanje iz članova 18–23. ove Konvencije.” To obuhvata seksualno zlostavljanje, krivična djela koja se tiču dječije prostitucije, dječije pornografije, učestvovanja djeteta u pornografskim aktivnostima, podmićivanja djece i navođenja djece na seksualne aktivnosti. Član 18(1) posebno se odnosi na “seksualno zlostavljanje”, koje je za potrebe inkriminacije definisano na sljedeći način: “(a) stupanje u seksualne aktivnosti s djetetom koje, prema relevantnim odredbama nacionalnog prava, nije dostiglo zakonsku starosnu granicu za seksualne aktivnosti”⁸¹ i: “(b) stupanje u seksualne aktivnosti s djetetom pri čemu je upotrijebljena prinuda, sila ili prijetnja, ili je zloupotrijebljena pozicija povjerenja, autoriteta ili utjecaja na dijete, uključujući situacije unutar porodice, ili je zloupotrijebljena naročito osjetljiva situacija djeteta, naročito zbog mentalne ili fizičke invalidnosti ili situacije zavisnosti.”
- iv. 2011: Direktiva EU br. 2011/93 u članu 3. propisuje detaljnu definiciju krivičnih djela koja se tiču seksualnog zlostavljanja i u toj definiciji obuhvata slučajeve primoravanja djeteta da svjedoči seksualnim aktivnostima ili seksualnom zlostavljanju, stupanja u seksualne aktivnosti s djetetom i primoravanja, prisiljavanja ili prijećenja djetetu da stupi u seksualne aktivnosti s trećim licem.

C.2. Neobavezujući (fakultativni) instrumenti

Termin “seksualno zlostavljanje djece” često se koristi u rezolucijama UNGA i HRC-a o pravima djeteta (poznatim kao Omnibus rezolucije) i drugim neobavezujućim međunarodnim ili regionalnim dokumentima (npr. Vijeća Evrope).

C.3. Razmatranja korištene terminologije

CRC ne postavlja jasnu razliku između seksualnog zlostavljanja djece i seksualnog iskorištavanja djece. Međutim, vrijedi spomenuti da seksualno zlostavljanje djece ne zahtijeva nikakav element razmjene i može biti počinjeno radi seksualnog zadovoljavanja osobe koja je počinila djelo, dok se kod seksualnog iskorištavanja djece može napraviti razlika po osnovu pratećeg pojma razmjene (više pojedinosti o seksualnom iskorištavanju djece u nastavku teksta, odjeljak D). Jedna od odlika krivičnog djela seksualnog zlostavljanja djece jeste da je djelo počinio neko ko nije nepoznat žrtvi i ko

⁸¹ Treba napomenuti da član 18(3) propisuje da član 18(1)(a) ne obuhvata saglasnu seksualnu aktivnost između djece.

ima neki vid autoriteta ili moći nad žrtvom.⁸² Ovakav autoritet može potjecati iz porodičnih veza (npr. rođak), pozicije autoriteta ili kontrole (npr. nastavnik, trener) ili drugih faktora. Moć koju osoba može imati nad djetetom može također proisteći iz uspostavljanja odnosa povjerenja ili zavisnosti u svrhu manipulacije djetetom da se upusti u seksualne aktivnosti.⁸³

U skladu s velikim rječnicima, zlostavljanje se odnosi na okrutno ili nasilno, pa i seksualno postupanje prema nekome, u redovnim ili ponovljenim intervalima.⁸⁴ Činjenica da je osoba koja češće seksualno zlostavlja poznata djetetu također olakšava ponavljanje djela.⁸⁵

UN je ponudio opštu, veoma široku definiciju seksualnog zlostavljanja (koja se ne odnosi posebno na djecu), u kojoj se navodi “stvarno ili zapriječeno fizičko nametanje seksualne prirode, uz primjenu sile ili pod nejednakim ili prisilnim uslovima”.⁸⁶

Seksualno zlostavljanje djece definisano je kao “bilo koja seksualna aktivnost između djeteta i blisko povezanih članova porodice (incest) ili između djeteta i odrasle osobe ili starijeg djeteta izvan porodice. Uključuje eksplicitnu silu ili prinudu ili, kada žrtva ne može dati saglasnost zbog uzrasta, impliciranu silu”.⁸⁷

SZO nudi detaljnu definiciju seksualnog zlostavljanja djece: “Seksualno zlostavljanje djece je učestvovanje djeteta u seksualnim aktivnostima koje ono ne shvata u potpunosti, za koje ne može dati svjesnu saglasnost ili za koje nije razvojno spremno, ili koje krše zakone ili društvene tabue. Seksualno zlostavljanje djece dokazuje se ovakvom aktivnošću između djeteta i odrasle osobe ili drugog djeteta koje je po starosti ili razvoju u funkciji odgovornosti, povjerenja ili moći, a aktivnost je namijenjena zadovoljavanju ili utaživanju potreba druge osobe.”⁸⁸

Iako je veći dio javnih oblika seksualnog zlostavljanja djece zlostavljanje putem fizičkog kontakta, mora se priznati da seksualno zlostavljanje djece može biti počinjeno i bez njega (takozvano “beskontaktno zlostavljanje”). Uobičajeni primjeri seksualnog zlostavljanja bez kontakta jesu seksualno uznemiravanje djece, uključujući i verbalno uznemiravanje, kao što su nepoželjni seksualni komentari.⁸⁹ S porastom vidova seksualnog zlostavljanja djece koji se javljaju putem interneta ili drugih IKT neophodno je sve više obraćati pažnju na takve beskontaktno oblike zlostavljanja i posljedice koje imaju za mlade žrtve.

Zaključak: Seksualno zlostavljanje djece ne zahtijeva nikakav element razmjene i može se pojaviti u svrhu seksualnog zadovoljenja osobe koja to djelo čini. Takvo zlostavljanje može se počinuti bez eksplicitne sile, dok drugi elementi, kao što su autoritet, moć ili manipulacija, predstavljaju odlučujuće faktore. Štaviše, vrijedno je napomenuti da kada dijete nije dostiglo doba za seksualni pristanak ne postoji zakonski zahtjev za utvrđivanje bilo kojeg od ovih elemenata. Sama činjenica da

⁸² Vidi, na primjer, Pinheiro, *World Report on Violence against Children*, supra 55, poglavlje 3. Dopunjavajući izvještaj Lanzarote konvencije (stav 48) također objašnjava da statistički podaci pokazuju da su počinioci seksualnog zlostavljanja djece obično osobe bliske žrtvi.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Vidi Oxford British and World English Dictionary.

⁸⁵ Čini se da postoji jasna korelacija između činjenice da je počilac seksualnog zlostavljanja djece često poznat i pouzdan njegovatelj i činjenice da se seksualno zlostavljanje djece često pojavljuje više puta tokom dužeg perioda, na seksualno invazivan način. Vidi, na primjer, SZO, “Guidelines for Medico-Legal Care for Victims of Sexual Violence”, Geneva, SZO, 2003, poglavlje 7, str. 76.

⁸⁶ Sekretarijat UN-a, “Secretary-General’s Bulletin on Special Measures for Protection for Sexual Exploitation and Abuse”, 9. oktobar 2003, stav 1. <https://oios.un.org/resources/2015/01/ST-SGB-2003-13.pdf>. IASC, “Guidelines for Integrating Gender Based Violence Interventions in Humanitarian Action” (supra 61) koristi istu definiciju (str. 322), http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/femm/dv/gbv_toolkit_book_01_20_2015_/gbv_toolkit_book_01_20_2015_en.pdf

⁸⁷ N. Dominguez, C. Nelke and B. Perry, “Child Sexual Abuse”, *Encyclopaedia of Crime and Punishment*, tom 1, 2002, citirano u IASC-u, *Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions*, supra 61, str. 321.

⁸⁸ Smjernice SZO http://www.who.int/violence_injury_prevention/resources/publications/en/guidelines_chap7.pdf

⁸⁹ Vidi infra, stav C.4.V o “Seksualno uznemiravanje djeteta”.

se seksualna aktivnost odvija dovoljan je dokaz zlostavljanja. Osim toga, seksualno zlostavljanje djece može imati oblik kontaktnog i beskontaktnog zlostavljanja. Seksualno zlostavljanje djece je široka kategorija, koja u suštini definiše štetu koja je djetetu nanosena prisiljavanjem ili prinudom da stupi u seksualnu aktivnost, bilo da je dijete svjesno toga šta se dešava ili ne. Takav, to je odgovarajući krovni izraz za mnoge druge termine spomenute u ovom dokumentu. Izrazi “seksualno zlostavljanje djece” i “seksualno zlostavljanje nad djecom” koriste se naizmjenično na engleskom i tu nema posebnog problema. Jezički gledano, riječ “zlostavljanje” u ovom kontekstu već implicira maltretiranje nekog drugog i s te strane definicija pojma jasna je sama po sebi. I “seksualno zlostavljanje djece” i “seksualno zlostavljanje nad djecom” jasno ukazuju na činjenicu da neko drugi podvrgava dijete zlostavljanju.

C.4. Srodni termini

C.4.i Incest

○ Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.

“Incest” se odnosi na seksualnu aktivnost između dvoje ljudi koji su veoma blisko povezani u porodici, na primjer brata i sestre ili roditelja i djeteta. Incest koji uključuje dijete predstavlja seksualno zlostavljanje. Iako neki domaći pravni sistemi zahtijevaju postojanje krvne veze da bi se seksualna aktivnost mogla smatrati incestom, drugi su proširili pojam na uključivanje članova porodice koji nisu krvno povezani, ali koji se i dalje smatraju previše bliskim da bi stupili u seksualnu aktivnost (npr. maćeha/očuh). Drugi i dalje priznaju samo “vertikalni” incest, što znači da zakon ne obuhvata seksualne odnose između braće i sestara. Prema velikim rječnicima, “incest” se odnosi na *“seksualne odnose između ljudi koji se smatraju previše blisko povezanim da bi stupili u brak jedni s drugima”*.⁹⁰ Ponekad se također definiše kao “zločin upražnjavanja seksualnog odnosa s roditeljem, djetetom, sestrom/bratom ili unucima”.⁹¹

C.4.ii Silovanje djeteta

○ Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.

Silovanje je krivično djelo prisiljavanja nekoga (u ovom slučaju djeteta) da ima seks protiv svoje volje odnosno slučaj u kojem dijete “pristaje na odnos”, ali zbog manipulacije, ucjene i sl. Silovanje često, ali ne nužno, podrazumijeva korištenje fizičke sile ili nasilja.⁹² U nekim zemljama silovanje djeteta je čin za koji je domaćim zakonima definisano da može biti počinjen samo protiv ženske osobe, čineći ga rodno zasnovanim krivičnim djelom.⁹³ Kad se koristi ovaj izraz, važno je obezbijediti da se koristi na rodno neutralan način. Osim toga, iako krivično djelo silovanja obično zahtijeva neku vrstu penetracije,⁹⁴ neke zemlje su se opredijelile da u krivičnom zakonu umjesto izraza “silovanje” koriste

⁹⁰ Vidi na primjer Oxford British and World English Dictionary.

⁹¹ Ibid.

⁹² Vidi Oxford Advanced Learner’s Dictionary and Cambridge Essential English Dictionary.

⁹³ Na primjer, u Rusiji krivično djelo silovanja ne postoji kada je žrtva dječak, tada se djelo označava kao “nasilno djelo seksualnog karaktera”, Krivični zakon Ruske Federacije, 1996 (dopunjen), članovi 131. i 132. (na ruskom jeziku) http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/6b12cdea9308b35504628c3292186f5140f65a68/

⁹⁴ Vidi, na primjer, definiciju silovanja Federalnog biroa za istrage, Jedinstveni sistem za prijavu kriminala (UCR): “Penetracija, bez obzira na to koliko je blago, vagine ili anusa s bilo kojim dijelom tijela ili predmetom, ili oralna penetracija od strane seksualnog organa drugog lica, bez saglasnost žrtve”; Krivični zakonik Francuske, član 222-23–222-26: “*Tout acte de pénétration sexuelle, de quelque nature qu’il soit, commis sur la personne d’autrui par violence, contrainte, menace ou surprise. Tout acte de pénétration sexuelle est visé: buccale, vaginale, anale, par le sexe, par le doigt, par un objet.*”

neki drugi izraz, na primjer “seksualni napad”, koji je proširio opseg krivičnog djela tako da obuhvati i seksualna djela koja ne uključuju penetraciju.⁹⁵

C.4.iii Seksualno uznemiravanje djece

○ *Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.*

Uznemiravanje (molestacija) odnosi se na čin dodirivanja ili napadanja nekoga, posebno djeteta, na seksualan način.⁹⁶ Riječ “molest” potječe od latinskih riječi *molestare* (“uznemirati”) i *molestus* (“uznemirujuće”).⁹⁷ Izraz molestacija široko se koristi u kontekstu porodičnog prava, gdje se obično odnosi na bračne/roditeljske odnose (npr. “klauzule o uznemiravanju” u kontekstu brakorazvodnog postupka / razdvajanja supružnika / nasilja u porodici u zemljama anglosaksonskog prava).⁹⁸

C.4.iv Seksualno dodirivanje djece

○ *Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.*

Ne postoji međunarodno dogovorena (pravna) definicija seksualnog dodirivanja djece. Ipak, “dodirivati” znači fizički staviti ruke na nekoga ili nešto, a termin “seksualno dodirivanje djece” uglavnom se odnosi na čin dodirivanja intimnih dijelova djetetovog tijela i/ili navođenja djeteta da samo dodiruje svoje intimne dijelove, u svrhu vlastitog seksualnog uzbuđenja/zadovoljenja.⁹⁹

Seksualno dodirivanje, praćeno seksualnim komentarima,¹⁰⁰ često označava početak postepenog razvoja procesa seksualnog zlostavljanja djeteta od strane odrasle osobe ili drugog djeteta.¹⁰¹ Iz tog razloga može predstavljati ključnu fazu intervencije kako bi se izbjeglo daljnje, ozbiljnije seksualno zlostavljanje djeteta.

Zaključak: Seksualno dodirivanje djeteta oblik je seksualnog zlostavljanja. Iako izraz “seksualno dodirivanje” može, naravno, imati pozitivne konotacije kada se govori o seksualnim odnosima odraslih, on predstavlja nasilnu radnju ako je ona počinjena nad djetetom, osim ako su obje strane djeca starija od uzrasta za seksualni pristanak, a dodirivanju prethodi pristanak.

C.4.v Seksualno uznemiravanje djece

○ *Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.*

“Uznemiravanje” se odnosi na čin “uznemiravanja ili zabrinjavanja nekoga vršenjem pritiska na njega ili govorenjem ili činjenjem neprijatnih stvari”.¹⁰² Istanbulska konvencija definiše “seksualno uznemiravanje” kao bilo koji oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja seksualne

⁹⁵ Vidi, na primjer, Krivični zakonik Kanade, član 264. et seq

⁹⁶ Vidi Oxford Advanced Learner’s Dictionary and Cambridge Essential English Dictionary.

⁹⁷ Vidi Oxford Advanced Learner’s Dictionary.

⁹⁸ Vidi, na primjer, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/27/part/IV/crossheading/nonmolestation-orders>

⁹⁹ U SAD-u i UK, na primjer, seksualno dodirivanje djeteta je oblik seksualnog nasilja (“seksualni napad dodirrom”). Dodir mora biti namjeren i imati seksualni motiv i uključuje bilo koji fizički kontakt, uključujući dodir kroz odjeću, kao i direktan kontakt s kožom druge osobe.

¹⁰⁰ Vidi infra, stav C.4.V o “Seksualno uznemiravanje djeteta”.

¹⁰¹ “Seksualno zlostavljanje djece često se javlja u vidu ponovljenih epizoda, koje s vremenom postaju sve invazivnije. Počinioci obično koriste dijete u postepenom procesu seksualizacije odnosa tokom vremena.” Vidi: SZO, Smjernice za medicinsko-pravno zbrinjavanje žrtava seksualnog nasilja, poglavlje 7 – Seksualno zlostavljanje djece.

¹⁰² Vidi Oxford Advanced Learner’s Dictionary

prirode s ciljem povrede dostojanstva osobe, posebno kada se stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje (član 40).

Istanbulska konvencija trenutno nudi jedinu međunarodnu pravnu definiciju seksualnog uznemiravanja, iako se takva djela obično prepoznaju kao oblik rodno zasnovanog nasilja.¹⁰³

Nepoželjni seksualni komentari mogu predstavljati oblik seksualnog uznemiravanja. Proces seksualnog zlostavljanja može uključiti ili čak početi s neželjenim seksualnim komentarima o, na primjer, načinu na koji je dijete obučeno ili koristi šminku ili o njegovoj fizičkoj ljepoti, koji mogu da postide dijete. Iako takvi komentari ne dovode uvijek do seksualnog zlostavljanja, oni djetetu ipak mogu nanijeti štetu i mogu se smatrati vrstom beskontaktnog zlostavljanja.¹⁰⁴

Pojam seksualnog uznemiravanja češće se koristi za odrasle osobe nego za djecu, a često na radnom mjestu ili drugdje izvan kuće (iako se mogu događati i u kući/porodici). Seksualno uznemiravanje djece može se dogoditi u školi ili na drugim mjestima, a mogu ga počinuti, npr. nastavnici, treneri ili drugo osoblje koje bi trebalo da brine o djetetu.¹⁰⁵

Zaključak: Važno je napomenuti da se termin “seksualno uznemiravanje” ne odnosi samo na seksualno ponašanje s eksplicitnom namjerom da naruši dostojanstvo druge osobe već i na ponašanje seksualne prirode koje osoba doživljava kao uvredljivo ili zastrašujuće.¹⁰⁶ Stoga se jasno odnosi na ono što se ponekad naziva i seksualnim siledžijstvom.¹⁰⁷ “Nepoželjni seksualni komentari” mogu se navesti kao primjer jer osoba koja daje komentare ne mora nužno namjeravati da vrijeđa dostojanstvo osobe, iako ti komentari mogu to prouzrokovati.

C.4.vi Seksualno zlostavljanje djece putem interneta

Ø *Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.*

Kao što je već objašnjeno u odjeljku A.3.VIII o djetetu u internetskom okruženju, seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje djece sve se češće odvijaju putem interneta ili uz određenu vezu s internetskim okruženjem.

Kao što je navedeno u prethodnim poglavljima, seksualno zlostavljanje putem interneta može biti bilo koji oblik seksualnog zlostavljanja djece koje ima vezu s internetskim okruženjem. Stoga seksualno zlostavljanje putem interneta može imati oblik, na primjer, seksualne molestacije i/ili uznemiravanja preko društvenih medija ili drugih internetskih kanala.

¹⁰³ Vidi, na primjer, WAVE (Žene protiv nasilja u Evropi) i Populacioni fond UN-a (UNFPA), Regionalna kancelarija za Istočnu Evropu i Centralnu Aziju, “Strengthening Health System Responses to Gender-based Violence in Eastern Europe and Central Asia – A Resource Package”, *Defining Gender-Based Violence* <http://www.health-genderviolence.org/training-programme-for-health-care-providers/facts-on-gbv/defining-gender-based-violence/21>

¹⁰⁴ Seksualno nasilje nad djecom često se dijeli u kontaktno i beskontaktno seksualno zlostavljanje. Ovo drugo uključuje radnje u kojima nasilnik ne dodiruje dijete. Vidi, na primjer, NSPCC (Nacionalno društvo za prevenciju okrutnosti prema djeci), “Child Sexual Abuse”, Research Briefing, juli 2013. Nacionalna mreža za silovanje, zlostavljanje i incest seksualno uznemiravanje definiše kao “neželjeno seksualno nasrtanje, zahtjev za seksualnim uslugama i drugo verbalno ili fizičko uznemiravanje seksualne prirode”. Vidi <https://rainn.org/get-information/types-of-sexual-assault/sexual-harassment>. Za slične definicije seksualnog uznemiravanja koje eksplicitno spominju neželjene seksualne komentare/izjave, vidi, na primjer, <https://sapac.umich.edu/article/63>

¹⁰⁵ I. I. Akkaab, “Sexual Harassment for Grades in Tertiary Institutions – A Myth or Reality?” *Global Awareness Society International 21st Annual Conference*, New York City, maj 2011, str. 1–11.

¹⁰⁶ Istanbulska konvencija, Dopunski izvještaj, stav 208, koji navodi da djela moraju imati svrhu ili posljedicu narušavanja dostojanstva žrtve.

¹⁰⁷ Iako maltretiranje nije nužno vezano za seksualno zlostavljanje ili iskorištavanje, može sadržavati takve elemente i biti povezano sa sextingom, zbližavanjem i seksualnom iznudom. Seksualno nasilje ponekad se koristi da označi prisilu, zastrašivanje ili prikrivanje seksualne aktivnosti vršnjaka ili neželjeni pritisak vršnjaka da imaju seks. Vidi, na primjer, Odjeljenje za djecu, škole i porodice UK, “Safeguarding Children and Young People from Sexual Exploitation”, 2009.

Seksualno zlostavljanje djece također poprima internetsku dimenziju kada se, na primjer, djela seksualnog zlostavljanja fotografišu ili snimaju audio ili videouređajem, a zatim se učitavaju i postavljaju na internet, bilo za ličnu upotrebu ili za dijeljenje s drugima (vidi dio D.4.II o seksualnom iskorištavanju djece putem interneta). Svako ponovljeno pregledanje i/ili dijeljenje takvog snimljenog materijala predstavlja novu povredu prava djeteta. Više pojedinosti o različitim oblicima seksualnog zlostavljanja putem interneta dato je u odjeljcima u nastavku.¹⁰⁸

Važno je, međutim, napomenuti da seksualno zlostavljanje putem interneta nije novi i poseban oblik seksualnog zlostavljanja; internet omogućava različite manifestacije seksualnog zlostavljanja djece i može povećati dostupnost djece osobama koje žele da ih seksualno zlostavljaju.

“Virtuelno seksualno zlostavljanje djece” termin je koji se ponekad koristi kao sinonim za “seksualno zlostavljanje djece putem interneta”. Treba voditi računa o tome da se ova dva izraza ne miješaju, ona imaju različita značenja. “Virtuelno” se odnosi na vještački ili digitalno generisane slike djece koja su uključena u seksualne aktivnosti. Stvarnost takvih slika stvara iluziju da su djeca zapravo uključena, iako to nije slučaj.¹⁰⁹ Više pojedinosti o virtuelnom zlostavljanju djece može se naći u nastavku, u odjeljku F.4.II, koji govori o “kompjuterski/digitalno generisanom materijalu o seksualnom zlostavljanju djece”.

Zaključak: Termin “seksualno zlostavljanje putem interneta” postao je široko korišten izraz koji se odnosi i na seksualno zlostavljanje djece olakšano sredstvima IKT (npr. zbližavanje preko interneta) i na seksualno zlostavljanje djece koje je počinjeno na drugim mjestima, a zatim ponovljeno dijeljenjem na mreži, u vidu, na primjer, slika i videosnimaka (kad to postaje iskorištavanje, vidi odjeljak D.4.II o “seksualnom zlostavljanju djece putem interneta”). Najpovoljniji termin u prvom slučaju je “seksualno zlostavljanje djece omogućeno internetom”.

¹⁰⁸ Vidi infra stavove F. o “Dječijoj pornografiji”, G. o “Seksualnom zlostavljanju djece uživo na internetu” i H. o “Vrbovanju djece u seksualne svrhe”.

¹⁰⁹ Interpol, “Appropriate Terminology”, stav 21, <http://www.interpol.int/Crime-areas/Crimes-against-children/Appropriate-terminology>

D. Seksualno iskorištavanje djece

○ Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.

D.1 Definicije u pravno obavezujućim instrumentima

- i. 1989: Kao što je spomenuto u Odjeljku C o "seksualnom zlostavljanju djece", CRC u članu 34. spominje "sve oblike seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja", a eksplicitno "(b) eksploatacióno korištenje djece u prostituciji ili u druge nezakonite seksualne aktivnosti; (c) eksploatacióno korištenje djece u pornografskom činu i materijalima."
- ii. 1999: ACRWC spominje sve oblike seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja i u članu 27. eksplicitno spominje "(a) podsticanje, prisiljavanje ili ohrabivanje djeteta da stupi u bilo koju seksualnu aktivnost; (b) korištenje djece u prostituciji ili drugim seksualnim postupcima; (c) upotrebu djece u pornografskim aktivnostima, izvedbama i materijalima".
- iii. 2000: OPSC se poziva na seksualno iskorištavanje u članu 3, kojim se od država članica zahtijeva da kriminalizuju seksualno iskorištavanje djeteta u kontekstu onoga što OPSC definiše kao prodaju djece (član 3.1 (a)(i)a).
- iv. 2007: Kao što je spomenuto, Lanzarote konvencija spominje ponašanje koje predstavlja krivično djelo seksualnog iskorištavanja djece i seksualnog zlostavljanja djece, kako je opisano u članovima 18–23. U preambuli se spominje iskorištavanje kao "seksualno iskorištavanje djece, posebno dječija pornografija i prostitucija".
- v. 2011: Direktiva EU 2011/93 definiše krivična djela koja se odnose na seksualno iskorištavanje u članu 4. i u toj definiciji obuhvata radnje kao što je učestvovanje djeteta u pornografskim nastupima, svjesno prisustvovanje pornografskim nastupima koji uključuju djecu, prisiljavanje djeteta da učestvuje u dječijoj prostituciji, stupanje u seksualne aktivnosti s djetetom gdje se vrši prostitucija.

D.2 Neobavezujući instrumenti

Termin "seksualno iskorištavanje djece" često se koristi u rezolucijama UNGA i HRC-a o pravima djeteta (poznatim pod nazivom Omnibus rezolucije) i drugih neobavezujućih međunarodnih ili regionalnih dokumenata (npr. Vijeća Evrope).¹¹⁰

D.3 Razmatranja korištene terminologije

Dijete je žrtva seksualnog iskorištavanja kada učestvuje u seksualnoj aktivnosti u zamjenu za nešto (npr. dobit ili korist ili pak obećanje za to)¹¹¹ što dolazi od treće strane, počinioca ili samog djeteta.

Dijete se može prisiliti na seksualno iskorištavanje fizičkom snagom ili prijetnjama. Međutim, ono može biti nagovoreno da stupi u takve seksualne aktivnosti kao rezultat složenijih i suptilnijih faktora,

¹¹⁰ Da spomenemo nekoliko, pogledajte Rezoluciju UNGA 51/77 od 20. februara 1997; Rezoluciju UN-a 57/306 od 22. maja 2003; Rezoluciju UNGA 69/484 od 5. decembra 2014. godine; Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Rezolucija o seksualnom iskorištavanju djece: Nulta tolerancija, 5. septembar 2002. godine; Vijeće Evrope, Preporuka br. R (91) 11 Vijeća ministara o seksualnoj eksploataciji, pornografiji i prostituciji i trgovini djecom i mladima; Vijeće Evrope, Preporuka Vijeća ministara Rec (2001) 16 o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja.

¹¹¹ U pravnoj terminologiji ovaj pojam razmjene dobro je pokriven pojmom "protivusluga", što se odnosi na "bilo šta što jedna strana da ili obeća ili pregovara u zamjenu za obećanje ili preduzimanje drugog" (JM Feinman (Ed.)), "One Hundred and One Legal Words You Need To Know", Oxford University Press, 2003). Ipak, u nepravim kontekstima, termin "protivusluga" uglavnom se koristi u drugačijem smislu (pažljivo razmišljanje ili saosjećanje), što može dovesti do konfuzije. Zbog toga je najpoželjniji pojam u ovim Smjernicama termin "razmjena".

ljudskih ili situacionih, uključujući neuravnoteženost moći između žrtve i počinioca.¹¹² Iako bilo koje dijete može biti predmet seksualnog iskorištavanja, djeca se mogu naći u situaciji koja ih čini posebno osjetljivom na takvo iskorištavanje (npr. siromaštvo, zlostavljanje/zanemarivanje, bez nadzora / beskućnik). Štaviše, uzrast djeteta često može povećati njegovu ranjivost na seksualno iskorištavanje, pri čemu se za stariju djecu često pogrešno pretpostavlja da su saglasna sa zlostavljanjem i da im ne treba zaštita.

“Iskorištavanje” je u ovom kontekstu ključni termin, čije značenje označava njegovu razliku od seksualnog nasilja i seksualnog zlostavljanja djece. Glavna razlika leži u pojmu razmjene, koja postoji kod iskorištavanja, a ne postoji kod pojmova zlostavljanja i/ili nasilja.

Prema velikim rječnicima, “iskorištavanje” je upotreba nečega ili nekog drugog (nepravedna) zarad sopstvene koristi,¹¹³ radnja iskorištavanja osobe ili situacije, posebno neetično ili nepravedno, u cilju ispunjenja sopstvenih ciljeva¹¹⁴ ili nepravednog tretiranja drugih da bi se stekla prednost ili korist.¹¹⁵ Ova ideja ostvarivanja ili nastajanja koristi, prednosti ili dobiti od seksualnog postupka koja je sadržana u iskorištavanju ne mora imati veze s novčanom dobiti, kao što značenje riječi jasno pokazuje, namjera može biti ostvarivanje bilo kakve koristi.

Treba spomenuti da je pojam razmjene često uključen u kontekst materijala o seksualnom zlostavljanju djece, to je materijal koji se često razmjenjuje za drugi materijal o seksualnom zlostavljanju djece ili za novčanu dobit, te tako predstavlja seksualno iskorištavanje djece. Istovremeno, zlostavljanje prikazano u materijalu možda prvobitno nije bilo izvršeno za novčanu dobit. U tom smislu, djela počinjena nad djetetom, kao i imidž djeteta, mogu istovremeno biti djela zlostavljanja i djela iskorištavanja.

Uopšteno, Ujedinjene nacije definisale su “seksualno iskorištavanje” (koje se nužno ne odnosi na djecu) na sljedeći način: *“Bilo koja stvarna ili pokušana zloupotreba situacije ranjivosti, različite moći ili povjerenja u seksualne svrhe, uključujući, u najmanju ruku, novčano, socijalno ili političko profitiranje od seksualnog iskorištavanja drugog”*.¹¹⁶ Druge postojeće definicije uključuju opisivanje seksualnog iskorištavanja djece kao vrste zlostavljanja djece koja se dešava kada dijete izvodi i/ili kada drugi izvode na njemu seksualne aktivnosti u zamjenu za nešto (npr. hranu, smještaj, drogu, alkohol, cigarete, naklonost, poklone, novac).¹¹⁷

Treba napomenuti da djeca mogu biti počinioci kao i žrtve seksualnog iskorištavanja djece. Ovo prvo opisuje se kao “vršnjačko” iskorištavanje.¹¹⁸

Zaključak: Ono što razlikuje koncept seksualnog iskorištavanja djece od drugih oblika seksualnog zlostavljanja djece jeste osnovni pojam razmjene koja je prisutna kod iskorištavanja. Iako se ova dva pojavna oblika moraju razlikovati, također je važno priznati da između njih postoji znatno preklapanje i da, semantički, razlika vjerovatno nikad neće biti potpuno jasna. Na primjer, mnogi slučajevi seksualnog zlostavljanja djece također uključuju neku vrstu koristi za dijete (naročito

¹¹² Vidi, na primjer, <http://www.nspcc.org.uk/preventing-abuse/child-abuse-and-neglect/child-sexual-exploitation/what-is-child-sexual-exploitation/or> http://www.barnardos.org.uk/what_we_do/our_work/sexual_exploitation/about-cse.htm

¹¹³ Cambridge English Dictionary.

¹¹⁴ Collins English Dictionary.

¹¹⁵ Oxford Advanced Learner’s Dictionary.

¹¹⁶ Sekretarijat UN-a, “Secretary-General’s Bulletin on Special Measures for Protection for Sexual Exploitation and Abuse”.

¹¹⁷ Ovu definiciju seksualnog iskorištavanja djece formulisala je Nacionalna radna grupa UK za seksualno zlostavljanje djece i mlade i koristi se u zakonskim uputstvima u Engleskoj, <http://www.nspcc.org.uk/preventing-abuse/child-abuse-and-neglect/child-sexual-exploitation/what-is-child-sexual-exploitation/>. U Engleskoj, “seksualno iskorištavanje djece” bi se, na primjer, odnosilo i na situaciju u kojoj dijete “prima” pažnju i naklonost odrasle osobe koja seksualizuje odnos tokom vremena, a zatim rutinski seksualno zlostavlja dijete. Pogledajte Odjeljenje za djecu, škole i porodice, “Safeguarding Children and Young People from Sexual Exploitation”.

¹¹⁸ Vidi https://www.beds.ac.uk/_data/assets/pdf_file/0006/461463/RBF-3-CurtisLS.pdf

nematerijalne koristi poput malih poklona, pažnje i naklonosti) ili razmjenu, često za dobijanje povjerenja ili kupovanje šutnje. Slično tome, ideja iskorištavanja vjerovatno se primjenjuje na sve žrtve zlostavljanja u smislu iskorištavanja ranjivosti djeteta.

D.4 Srodni termini

D.4.i Komercijalno seksualno iskorištavanje djece

Ø *Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.*

Prema međunarodnom pravu, ne postoji definicija pojma “seksualno iskorištavanje djece u svrhu zarade” (KSID), a termin se sve češće koristi paralelno s navedenim izrazom “seksualno iskorištavanje djece”. Ovo se, na primjer, može posmatrati, u zaključnim dokumentima s tri svjetska kongresa protiv seksualnog iskorištavanja djece. Zaključni dokument prvog Svjetskog kongresa protiv seksualnog iskorištavanja djece u Štokholmu 1996. godine, tzv. Štokholmska deklaracija i Agenda za djelovanje, odnosi se na KSID, koji ovu pojavu definiše na sljedeći način: *“To obuhvata seksualno zlostavljanje od strane odraslih i naknadu u gotovini ili naturi djetetu ili trećem licu. Dijete se tretira kao seksualni predmet i kao predmet trgovine. Seksualno iskorištavanje djece u svrhu zarade predstavlja oblik prinude i nasilja nad djecom i čak prisilni rad i savremeni oblik ropstva.”*¹¹⁹

Za drugi svjetski kongres, u Jokohami 2001. godine, naslov je i dalje bio Svjetski kongres protiv seksualnog iskorištavanja djece u svrhu zarade. Međutim, u zaključnom dokumentu drugog Svjetskog kongresa, Obaveza iz Jokohame, postojala je jasna tendencija da se odustane od pojma “komercijalno” kada se spominje zaštita djece od svih oblika seksualnog iskorištavanja.¹²⁰ Termin je, međutim, još uvijek zadržan u okviru krivične odgovornosti i kao dio “borbe” ili “suzbijanja” KSID.¹²¹

Na trećem Svjetskom kongresu, u Riu de Ženeiru 2008. godine, termin “komercijalno” izostavljen je iz naslova, kako bi to bio Svjetski kongres protiv seksualnog iskorištavanja djece i adolescenata. Ova odluka uslijedila je nakon razgovora između različitih organizacija i organizatora Kongresa, koji su zaključili da izraz “komercijalni” u kontekstu seksualnog iskorištavanja djece ništa nije doprinio ovom pojmu i stoga je bio višak. U zaključnom dokumentu trećeg Svjetskog kongresa, Deklaracija iz Rija, ne spominje se pojam “komercijalni”, osim u stavu 59, koji navodi da će države: *“[i] preduzeti nacionalne i međunarodne koordinirane mjere za suzbijanje i zaustavljanje organizovanog kriminala u oblasti komercijalnog seksualnog iskorištavanja djece i dovesti pred lice pravde lica i/ili pravna lica odgovorna za ovaj vid organizovanog kriminala.”* Ponovo, termin “komercijalni” se pojavljuje samo u okviru krivične odgovornosti, u ovom slučaju u vezi s pripadnicima organizovanog kriminala.

S druge strane, čini se da Direktiva EU 2011/93 obuhvata komercijalne aspekte u pojam “seksualno iskorištavanje”, ukazujući na to da države, u borbi protiv seksualnog iskorištavanja djece, u potpunosti treba da koriste *“postojeće instrumente za oduzimanje i konfiskaciju prihoda od krivičnog djela”* (stav 23). Štaviše, članom 7. OPSC-a predviđeno je da države ugovornice preduzmu mjere za oduzimanje i konfiskaciju robe koja se koristi za izvršenje ili omogućavanje krivičnih djela prema OPSC-u i prihoda koji proizlaze iz takvih djela.

Postoje argumenti u prilog zadržavanju termina “komercijalno” u kontekstu (organizovanog) kriminala i finansijskih transakcija. Na primjer, u kontekstu Finansijskih koalicija,¹²² komercijalna priroda određenih finansijskih transakcija i web-stranica koje omogućavaju pristup djeci radi seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja, kao i materijal za seksualno zlostavljanje djece, smatra se da

¹¹⁹ Štokholmska deklaracija i agenda za djelovanje, Štokholm, 1996, stav 5.

¹²⁰ Ibid., stav 5.

¹²¹ Yokohama Commitment, 2001, na primjer stav 2, koji više puta spominje seksualno iskorištavanje *tout court*.

¹²² Vidi European Financial Coalition <http://www.europeanfinancialcoalition.eu/>; the Financial Coalition against Child Pornography <http://www.icmec.org/fcacp/>; and its Asian-Pacific counterpart <http://www.icmec.org/apac-fcacp/>

je upotreba “komercijalnog” važna kao način da se razlikuje ovaj konkretan oblik iskorištavanja i da se naglasi odgovornost pružalaca usluga plaćanja i novčanih transfera.¹²³ Ovaj izraz također prenosi osjećaj da kriminalci i kriminalne mreže profitiraju od seksualne komodifikacije i objektivizacije djece. Takav, KSID se može koristiti kao podskup “seksualnog iskorištavanja djece”.

S lingvističke tačke gledišta, veliki engleski rječnici navode da se termin “komercijalni” odnosi na nešto/nekoga “na koga se odnosi ili ko se bavi trgovinom”, “ko stvara ili namjerava ostvarenje profita”, ili “kome je profit, a ne neka druga vrijednost primarni cilj”.¹²⁴ Štaviše, ti rječnici naročito spominju činjenicu “kupovine i prodaje” stvari, roba ili usluga koje su “proizvedene u cilju zarađivanja novca”.¹²⁵

Zaključak: Kao što je objašnjeno u odjeljku D.3 o seksualnom iskorištavanju djece, izraz “iskorištavanje” odnosi se na nepošteno korištenje nečega/nekoga za sopstvenu dobit ili korist, što uključuje i novčanu i nenovčanu razmjenu. Zbog razloga navedenih u ovom odjeljku, može se napraviti razlika između “seksualnog iskorištavanja” i “seksualnog iskorištavanja u svrhu zarade”, pri čemu je ovo drugo oblik seksualnog iskorištavanja gdje se težište stavlja na novčanu korist, često u vezi s organizovanim kriminalom gdje je primarni pokretač ekonomska dobit.

D.4.ii Rezervisano

Rezervisano za termin “*violencia sexual comercial*” u španskim terminološkim smjernicama.

D.4.iii Seksualno iskorištavanje djece na internetu

○ Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.

Kao što je ranije objašnjeno, seksualno zlostavljanje i seksualno iskorištavanje djece sve se češće odvijaju na internetu ili putem interneta, ili putem neke veze s internetskim okruženjem. Kao i seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece u realnom svijetu i zlostavljanje i iskorištavanje na internetu može imati različite pojavne oblike. Važno je napomenuti da se termin “seksualno iskorištavanje djece” odnosi na korištenje interneta kao sredstva za seksualno iskorištavanje djece. Uistinu, termini seksualno iskorištavanje djece “omogućeno IKT”¹²⁶ i “omogućeno visokotehnološkim rješenjima”¹²⁷ ponekad se koriste kao alternativa za definisanje ovih praksi.

Pozivanje na “seksualno iskorištavanje djece na internetu” obuhvata sva djela eksploatacione prirode protiv djeteta koja u nekoj fazi imaju vezu s internetskim okruženjem. Uključuje svaku upotrebu IKT koja rezultira seksualnim iskorištavanjem ili uzrokuje da dijete bude seksualno iskorišteno, ili koja rezultira ili izaziva da slike ili drugi materijalu koji dokumentuju takvo seksualno iskorištavanje budu proizvedeni, kupljeni, prodani, posjedovani, distribuirani ili preneseni. Ovim pojmom može se (u najmanju ruku) obuhvatiti:

¹²³ Finansijske koalicije rade na poboljšanju “saradnje između sektora (...) kako bi bolje razumjeli komercijalne poslovne modele ilegalnih trgovaca koji su uključeni u prodaju, pristup i distribuciju slika o seksualnom zlostavljanju djece i kako bi razvili alate za njihovu prevenciju”, vidi <https://www.itu.int/en/cop/case-studies/Documents/FCACP.PDF>. INHOPE je također naglasio važnost bavljenja komercijalnom prirodom materijala o seksualnom zlostavljanju djece.

¹²⁴ Vidi Oxford Advanced Learner’s Dictionary, Collins English Dictionary.

¹²⁵ Vidi Cambridge English Dictionary, Merriam-Webster English Dictionary.

¹²⁶ Kancelarija za droge i kriminal UN-a (UNODC), “Study on the Effects of New Information Technologies on the Abuse and Exploitation of Children”, maj 2015.

¹²⁷ M. McGuire and S. Dowling, *Cyber Crime: A Review of the Evidence*, Research Report 75, Chapter 3: “Cyber-Enabled Crimes – Sexual Offending against Children”, MUP UK, oktobar 2013, str. 4.

- seksualno iskorištavanje koje se vrši dok je žrtva na internetu (kao što je navođenje/manipulisanje/prijetnja djetetu da vrši seksualne radnje pred web-kamerom¹²⁸);
- pronalaženje i/ili zbližavanje s potencijalnom žrtvom na internetu s ciljem seksualnog iskorištavanja (bez obzira na to odvijaju li se djela koja uslijede na internetu ili van interneta);
- distribuiranje, slanje, unošenje, iznošenje, nuđenje, prodaja, posjedovanje ili svjesno pristupanje materijalu za seksualno iskorištavanje djece na internetu (čak i ako je seksualno zlostavljanje koje je opisano u materijalu izvršeno van interneta).

Zaključak: Linija između seksualnog iskorištavanja djece na internetu i van interneta često je nejasna, a uz brzu evoluciju IKT-a, seksualno iskorištavanje djece putem neke online komponente sve je češća. Iako se pojam “seksualno iskorištavanje djece na internetu” može koristiti kao krovni termin za označavanje takvih oblika seksualnog iskorištavanja koji imaju komponentu interneta ili odnos prema internetu, treba napomenuti da je internet sredstvo, i to veoma moćno sredstvo za seksualno iskorištavanje djece; to nije posebna vrsta seksualnog iskorištavanja.

Za više detalja o internetskim manifestacijama seksualnog iskorištavanja djece pogledajte odjeljak F. o dječijoj pornografiji, G. o seksualnom zlostavljanju djece na internetu i H. navođenje djece u seksualne svrhe.

¹²⁸ Web-kamera je videokamera koja prenosi ili emituje sliku u realnom vremenu ili preko računara do računara. Videotok može se pregledati, sačuvati ili poslati drugim mrežama, na primjer preko interneta. Web-kamere obično se na računar povezuju pomoću kabela ili su ugrađene u računarski hardver. Ono što snima može se vidjeti na web-stranici ili na drugom računaru u momentu dešavanja. Web-kamere također se mogu povezati bežično ili s lokalnom mrežom (LAN).

E. Iskorištavanje djece u prostituciji / za prostituciju

○ Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.

E.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima

- i. 1989: Član 34. CRC-a zahtijeva od država ugovornica da preduzmu mjere kako bi spriječile “eksploatacionu upotrebu djece u prostituciji”. Međutim, ovaj izraz nije definisan.
- ii. 1990: Član 27(b) ACRWC-a navodi da će države ugovornice preduzeti mjere za sprečavanje “korištenja djece u prostituciji ili drugim seksualnim praksama”.
- iii. 1999: MOR C182 u članu 3(b) upućuje na “upotrebu, podvođenje ili ponudu djeteta za prostituciju”, što se svrstava među “najgore oblike dječijeg rada”.
- iv. 2000: OPSC u članu 2(b) koristi pojam “dječija prostitucija” i definiše ga na sljedeći način: “Dječija prostitucija znači korištenje djeteta u seksualnim aktivnostima za naknadu ili bilo koji drugi oblik protivusluge.” Osim toga, članom 3(b) od država se zahtijeva da kriminalizuju sljedeće sastavne dijelove djela dječije prostitucije: “nuđenje, dobijanje, podvođenje ili obezbjeđivanje djeteta za dječiju prostituciju”.
- v. 2007: Lanzarote konvencija koristi pojam “dječija prostitucija” u članu 19(2) i definiše ga kao “korištenje djeteta za seksualne aktivnosti tamo gdje je dat ili obećan novac ili drugi oblik naknade ili protivusluge, bez obzira na to da li se ovo plaćanje, obećanje ili protivusluga tiču djeteta ili trećeg lica”.
- vi. 2011: Direktiva EU 2011/93 koristi pojam “dječija prostitucija” i definiše ga kao “korištenje djeteta za seksualne aktivnosti tamo gdje je dat ili obećan novac ili drugi oblik naknade ili protivusluge u zamjenu za stupanje djeteta u seksualne aktivnosti, bez obzira na to da li su ta isplata, obećanje ili protivusluga dati djetetu ili trećem licu”.

E.2. Neobavezujući instrumenti

- i. 1990: Komisija za ljudska prava UN-a (sada HRC) imenovala je specijalnog izvjestioca o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji.¹²⁹ Međutim, Rezolucija kojom je predviđeno imenovanje ne sadrži definiciju dječije prostitucije.
- ii. 2015: UNAIDS-ove terminološke smjernice navode da se pojam “prostitucija” ili “prostitutka” uopšte ne bi trebao koristiti, u vezi s odraslima ili djecom, jer to označava procjenu vrijednosti. Kada se govori o odraslima, UNAIDS-ove Terminološke smjernice za terminologiju predlažu korištenje pojmova kao što su “seksualni rad” i “seksualni radnik”; kad su u pitanju djeca, predlažu izraz “seksualno iskorištavanje djece”.¹³⁰

E.3. Razmatranja o korištenoj terminologiji

“Seksualno iskorištavanje djece u prostituciji” često se naziva “dječija prostitucija”, kako u pravnim instrumentima usvojenim u 21. vijeku tako i u masovnim medijima. Ovaj oblik iskorištavanja podrazumijeva da dijete vrši seksualni čin u zamjenu za nešto vrijedno (novac, objekti, sklonište, hrana, droga itd.). Nije nužno dijete to koje primi predmet razmjene, često je to treća osoba. Štaviše, nije neophodno da se predmet razmjene da; dovoljno je samo obećanje razmjene, čak i ako se nikad ne ispuni.

¹²⁹ Komisija za ljudska prava UN-a, “Sale of Children”, Rezolucija 1990/68, 53. sjednica, 1990

¹³⁰ UNAIDS, Terminology Guidelines, 2015, str. 10 http://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/2015_terminology_guidelines_en.pdf

Upotreba termina “dječija prostitucija” dovedena je u pitanje, jer se ona može tumačiti na način koji implicira da ova pojava predstavlja legitiman vid seksualnog rada ili da je dijete dalo svoju saglasnost da se prostituše.¹³¹ Zbog toga su predloženi drugi termini, koji bolje odražavaju činjenicu da je dijete žrtva iskorištavanja i da ima pravo na zaštitu. Zaista, čak i blago uvijanje pojma, od “dječije prostitucije” do “prostitucije djece”, moglo bi poslužiti da bi se ukazalo na to da je dijete podvrgnuto prostituciji od strane nekoga/nečega¹³², a ne da je slobodno izabralo.

Iako postoji važeća pravna definicija “dječije prostitucije”, koja je čvrsto uvrštena u niz međunarodnih¹³³ i nacionalnih¹³⁴ pravnih instrumenata, treba napomenuti da “dječija prostitucija” nije univerzalni pravni izraz i da neki od glavnih zakonskih instrumenata vezanih za prava i zaštitu djece odbijaju da ga koriste. Kao što je ilustrovano u Odjeljku E.1 o pravnim definicijama, CRC umjesto njega koristi izraz “iskorištavanje djece u prostituciji”, ACRWC spominje “korištenje djece u prostituciji” kao vid seksualnog iskorištavanja, a MOR spominje “korištenje, podvođenje ili nuđenje djeteta za prostituciju”.¹³⁵

Potencijalno negativan aspekt izraza koji se koristi u CRC-u, “iskorištavanje djece u prostituciji”, odnosi se na to da se može shvatiti da postoji i neiskorištavajuća upotreba djece u prostituciji. Ovo, naravno, nije ono što CRC predlaže, već u cilju usvajanja neutralnije terminologije, ACRWC, koji jednostavno spominje “upotrebu”, može predstavljati alternativu.

Zaključak: Da bi se izbjegao rizik od stigmatizacije djece koja su iskorištena u prostituciji / za prostituciju ili od neadekvatne legitimizacije ovakvih praksi, bolje je umjesto termina “dječija prostitucija” koristiti druge termine kako bi se definisala ova pojava, posebno u vanpravnom kontekstu. Štaviše, treba napomenuti da, iako se kvalifikacija djela prema međunarodnom pravu još uvijek nalazi u postojećim pravnim dokumentima, koji često koriste izraz “dječija prostitucija”, države ništa ne sprečava da koriste druge, pogodnije termine za kriminalizaciju ovih djela. Izraz “iskorištavanje u prostituciji” ili “iskorištavanje za prostituciju” vjerovatno predstavlja prikladnije rješenje ovog pitanja, jer naglašava element iskorištavanja djeteta i nema sumnje u činjenicu da se dijete ne može smatrati odgovornim za djela koja su nastala u datoj situaciji.

E.4. Srodni termini

E.4.i Djeca u (situaciji) prostitucije

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

Ovaj izraz više se odnosi na situaciju ili uslove života djeteta, što ukazuje na to da postoje slučajevi u kojima se djeca nalaze u prostituciji. Iako ovaj izraz odražava stvarnost u neutralnom tonu, bez nepotrebnog stigmatizovanja ili prebacivanja krivice na dijete, on potpuno izostavlja element

¹³¹ Problematična konotacija koja se odnosi na termin “dječija prostitucija” već je bila naglašena 2005. godine: “Ove konstrukcije [‘dječija prostitucija’ i ‘dječija prostitutka’] ne uspijevaju jasno pokazati da se od djece ne može očekivati da donesu upućen izbor da se prostitušu.” Vidi: Subgroup Against the Sexual Exploitation of Children, *Semantics or Substance? Towards a shared understanding of terminology referring to the sexual abuse and exploitation of children*, 2005, str.14 <http://www.ecpat.net/sites/default/files/Semantics%20or%20Substnce.pdf>

¹³² “Nešto” bi se ovdje moglo odnositi, na primjer, na uslove života djeteta, što može značiti da ono nema pravog izbora.

¹³³ OPSC, supra 2, Lanzarote konvencija, supra 3, i Direktiva 2011/93/EU, supra 14.

¹³⁴ Na primjer, u nekim dijelovima SAD-a službenici za provođenje zakona obavezni su da uhapsu seksualno iskorišteno djecu na račun dječije prostitucije kako bi im se naknadno omogućio pristup rehabilitacionim uslugama. Vidi, na primjer, *The Los Angeles Times*, 21. oktobar 2015 <http://www.latimes.com/local/lanow/la-me-ln-sheriff-children-sex-trafficking-20151021-story.html>. Potrebno je napomenuti da je UK, u nedavno donesenom Zakonu o teškim krivičnim djelima, uklonila sva pozivanja na “dječiju prostituciju” i zamijenila termin sa “seksualno iskorištavanje djece”. Vidi Zakon o teškim krivičnim djelima UK 2015, poglavlje 68 – “Seksualno iskorištavanje djece” <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/section/68/enacted>

¹³⁵ Riječ “korištenje” u ovom izrazu nije ograničena samo na lično već na šire značenje, gdje dijete postaje dostupno za seksualno iskorištavanje i zlostavljanje od strane drugih, putem prostitucije.

iskorištavanja i odgovornosti te/tih osoba. Štaviše, ovaj pojam može se koristiti da bi se ukazalo na to da dijete živi u okruženju prostitucije bez seksualnog iskorištavanja. Na primjer, roditelji djeteta ili drugi članovi porodice mogu biti uključeni u prostituciju, bilo kao prostitutke ili kao makroi. Termin bi onda ukazivao na dijete za koje postoji rizik da postane žrtva prostitucije, ali ne nužno na dijete koje se već iskorištava u prostituciji.

E.4.ii Dijete uključeno u prostituciju

⊗ *Korištenje ovog termina treba izbjegavati.*

Pojavila se zabrinutost da bi pojmovi “dječija prostitucija” i, pogotovo, “dječija prostitutka” mogli podrazumijevati da je dijete saglasno s tim da se bavi prostitucijom ili da otvaraju pretpostavku (sa) odgovornosti djeteta u svom iskorištavanju. Kao što je već spomenuto, alternativni termini, kao što je “iskorištavanje djece u prostituciji”, ponekad se koriste da bi se odrazila činjenica da dijete nikada ne može dobrovoljno odabrati da bude iskorišteno u prostituciji, već da je žrtva seksualnog iskorištavanja.

U martu 2015. godine, nakon nacionalne kampanje za uklanjanje fraze “dječija prostitucija” iz sveukupne pravne regulative u Velikoj Britaniji,¹³⁶ usvojen je Zakon o teškim krivičnim djelima. Ovaj Zakon, koji “dopunjava Zakon o seksualnim deliktima iz 2003. godine, donesen je s ciljem uklanjanja pozivanja na termine dječija prostitucija i dječija pornografija [... i] zamjene pomenutih termina s pozivanjem na seksualno iskorištavanje djece” (poglavlje 68, stav 51). Osim toga, krivično djelo navođenja ili podvođenja u svrhu prostitucije, koje se primjenjivalo na sve osobe starije od 10 godina, sada je ograničeno na odrasle osobe (poglavlje 68, stav 52).

Slični stavovi pokrenuti su u SAD-u, gdje se grupe za borbu protiv ropstva i grupe za ljudska prava žale na uklanjanje ovog termina iz zakonodavstva i druge upotrebe.¹³⁷

Zaključak: Termin “dječija prostitutka” ne smije nikad biti korišten u zakonodavnim ili političkim dokumentima ili u praksi, jer može štetiti djetetu i/ili izazvati rizik da krivica bude prebačena na dijete.

E.4.iii Dijete “seksualni radnik”

⊗ *Korištenje ovog termina treba izbjegavati.*

Zabrinutost u vezi s ovim izrazom je slična onoj u vezi s izrazom “dječija prostitutka”. Iako se često koriste za odrasle, pojmovi “seksualni rad” i “seksualni radnik” ne smiju nikad biti korišteni za označavanje djece koja su seksualno iskorištena u prostituciji, jer bi mogli podrazumijevati da je ovo legitimno zanimanje djeteta ili prebaciti krivicu na dijete.

¹³⁶ Vidi <http://www.theguardian.com/society/2015/jan/06/child-prostitution-term-outdated-mp-ann-coffey> and <http://www.manchestereveningnews.co.uk/news/greater-manchester-news/victory-mps-campaign-rid-laws-8637437>

¹³⁷ Vidi <http://rights4girls.org/>; http://www.trust.org/item/20150108213653-fg6zb/?source=fiOtherNews3&utm_content=buffercc978&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer and http://www.huffingtonpost.com/cindy-mccain/theres-no-such-thing-as-a_6_b_6547232.html

E.4.iv Djeca/adolescenti/mladi koji “prodaju seks”

⊗ *Korištenje ovog termina treba izbjegavati.*

“Mladi koji prodaju seks” termin je koji se sve češće koristi u vezi s politikama i programima u oblasti HIV/AIDS-a. Koristi se za opisivanje osoba dobi od 10 do 24 godine: djeca, od 10 do 17 godina, i mlađi odrasli, od 18 do 24 godine.¹³⁸ Dok odrasli (stariji od 18 godina) mogu, naravno, biti i žrtve seksualnog iskorištavanja, važno je napomenuti da, u odnosu na djecu mlađu od 18 godina, za njih uvijek treba navesti činjenicu da su seksualno iskorišteni. Djecu ne treba nazivati osobama “koje prodaju seks”.¹³⁹

E.4.v Dobrovoljna/samoinicijativna prostitucija

⊗ *Korištenje ovog termina treba izbjegavati.*

Što se tiče pitanja seksualnog iskorištavanja djece u prostituciji, neophodno je riješiti pojmove “dobrovoljna prostitucija” i “samoinicijativna prostitucija”, koji se ponekad koriste u situacijama kada se smatra da su mladići ili djevojke napravili deklarativni izbor da se bave prostitucijom.

S tim u vezi, mora se konstatovati da dijete po međunarodnom pravu nema sposobnost da pristane na svoje seksualno iskorištavanje. Svaki oblik saglasnosti ili naizgled dobrovoljno ponašanje nije relevantno u pogledu zaštite djece mlađe od 18 godina od svih oblika seksualnog iskorištavanja.¹⁴⁰

Zaključak: Što se tiče djece uključene u prostituciju, treba izbjegavati pojmove “dobrovoljni” i “samoinicijativni”. Djecu mlađu od 18 godina koja su uključena u prostituciju uvijek treba posmatrati i tretirati kao žrtve seksualnog iskorištavanja.

E.4.vi Djeca i transakcijski seks

⊗ *Korištenje ovog termina treba izbjegavati.*

“Transakcijski seks” opisuje se kao robni odnos, u kojem se seksualne radnje razmjenjuju za robu, novac ili povlastice, često u vezi s ekonomskim opstankom, obrazovnim dostignućima, unapređenjem ekonomskih mogućnosti ili povećanjem socijalnog statusa.¹⁴¹ Termin “transakcijski seks” prvi put se pojavio devedesetih godina,¹⁴² kao dio diskursa o načinu prijenosa HIV-a među mladim ženama u Supsaharskoj Africi. Zapravo, transakcijski seks povezan je s povećanim rizikom od seksualnog nasilja i većim rizikom od prijenosa HIV-a.¹⁴³ U javnozdravstvenim krugovima transakcijski seks razlikuje se od prostitucije na osnovu toga što se radi o implicitnom, a ne eksplicitnom, dogovoru ili

¹³⁸ T.P. Williams et al. “Transactional Sex as a Form of Child Sexual Exploitation and Abuse in Rwanda: Implications for Child Security and Protection”, *Child Abuse & Neglect*, vol. 36, 2012, str. 354–61, str. 355; vidi također M. Hunter, “The Materiality of Everyday Sex: Thinking beyond ‘Prostitution’”, *African Studies*, vol. 61, br. 1, 2005, str. 99–120, str. 101; G. Banteby et al., “Cross-Generational and Transactional Sexual Relations in Uganda: Income Poverty as a Risk Factor for Adolescents”, London, u: *Overseas Development Institute*, 2014, p. 3.

¹³⁹ Vidi, na primjer, SZO, “HIV and Young People Who Sell Sex”, Technical Brief, 2015, Glossary na str. 3 www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/2015_young_people_who_sell_sex_en.pdf

¹⁴⁰ The 2015 UNAIDS Terminology Guidelines (supra 130) također ističu da se “seksualni rad definiše kao saglasna prodaja seksa između odraslih, [a] djeca (ljudi mlađi od 18 godina) ne mogu biti uključeni u seksualni rad. Umjesto toga, djeca uključena u seksualni rad smatraju se žrtvama seksualnog iskorištavanja.”

¹⁴¹ Ibid

¹⁴² H. Standing, “AIDS: Conceptual and Methodological Issues in Researching Sexual Behavior in Sub-Saharan Africa”, *Social Science and Medicine*, vol. 34, br. 5, 1992, str. 475–83; A. Ankomah, “Premarital Sexual Relationships in Ghana in the Era of AIDS”, *Health Policy and Planning*, vol. 7, br. 2, 1992, str. 137.

¹⁴³ K.L. Dunkle et al., “Transactional Sex among Women in Soweto, South Africa; Prevalence, Risk Factors and Association with HIV Infection”, *Social Science Medicine*, vol. 59, 2004, str. 1851–92, str. 1582.

unaprijed definisanom plaćanju, predstavlja dio šireg skupa društvenih obaveza,¹⁴⁴ često predstavlja ugrađen emocionalni odnos, i u javnosti se obično ne percipira kao oblik prostitucije ili seksualnog iskorištavanja.¹⁴⁵

Motivacija za transakcijski seks može se razlikovati u zavisnosti od socioekonomskih faktora i kulturnog konteksta u kojem se odvija veza. Postoji niz različitih oblika transakcijskog seksa: (1) transakcijski seks za osnovne potrebe, poznat kao “seks preživljavanja”, uključuje razmjenu seksualnih aktivnosti za hranu, odjeću ili smještaj; (2) transakcijski seks za školske ocjene, poznat kao “seks za ocjene”, obuhvata učenike koji se bave seksualnim aktivnostima u zamjenu za polaganje ispita ili više ocjene; (3) transakcijski seks za luksuzne predmete ili društvenu pokretljivost, poznat kao fenomen “tatica”, “mamica”, obuhvata mlade ljude koji seksualne aktivnosti razmjenjuju za mobitele, nakit, modnu odjeću, obroke u skupim restoranima ili druge predmete koji su pokazatelj višeg društvenog statusa¹⁴⁶ i (4) transakcijski seks za materijalističke izraze ljubavi, uključujući darivanje kao način izražavanja naklonosti.¹⁴⁷

Primjenjujući pravni okvir za zaštitu djece, djecu angažovanu u transakcijskom seksu treba posmatrati kao žrtve seksualnog iskorištavanja, na osnovu toga što djeca ne mogu pristati na angažovanje u seksualnim aktivnostima u zamjenu za materijalnu korist ili bilo koji drugi oblik protivusluge.¹⁴⁸ Mogući argument počinioaca da je dijete pristalo na ovaj oblik seksa pravno je nerelevantno: saglasnost djeteta ne može opravdati iskorištavanje.¹⁴⁹ Međutim, u tom kontekstu, i dalje je problematično utvrditi da li je to seksualno iskorištavanje ili seksualni odnos uz obostrani pristanak ako dijete (koje je postiglo uzrast za seksualni pristanak) ima seksualni odnos s odraslom osobom.

Ono zbog čega se transakcijski seks smatra iskorištavanjem jeste neuravnoteženost moći, koju odrasla osoba koristi da primora, podstiče ili prisili dijete na seksualne aktivnosti. Neuravnoteženost moći može se pripisati u situacijama gdje postoji značajna starosna razlika ili ekonomska asimetrija između odrasle osobe i djeteta. Na primjer, neke države kriminalizuju seksualno ponašanje između odrasle osobe i djeteta (ili između dvije osobe mlađe od 18 godina) samo ako je razlika u starosnoj dobi viša od tri ili pet godina.¹⁵⁰ Međutim, sama dob ne može biti determinanta iskorištavanja i dijete može biti pod jednakim rizikom od seksualnog iskorištavanja od strane odrasle osobe s manjom razlikom u godinama, ako ta odrasla osoba zloupotrebljava svoj položaj moći ili autoriteta. Ako nastavnik nudi dobre ocjene učeniku u zamjenu za seksualne radnje, on iskorištava svoj položaj autoriteta da prisili dijete na stupanje u seksualne aktivnosti. Ako dijete ima potrebu za skloništem, hranom i zaštitom, ono može stupiti u seksualne odnose s odraslom osobom kako bi ispunilo te potrebe za preživljavanjem. Odrasli imaju mogućnost da pruže takve osnovne potrebe, materijalne stvari ili uspon u društvu, što je osnova za neuravnoteženost moći u vezi; odrasla osoba je ta koja donosi odluku da iskoristi ovu neravnotežu moći da prisili, podstakne ili natjera dijete na vršenje seksualnih radnji, koje rezultiraju viktimizacijom djeteta putem transakcijskog seksa.

¹⁴⁴ V. Choudhry et al., “Transactional Sex and HIV Risks – Evidence from a Cross-Sectional National Survey among Young People in Uganda”, *Global Health Action*, vol. 8, 2015.

¹⁴⁵ K. L. Dunkle et al. “Transactional Sex among Women in Soweto, South Africa”, supra 143, str. 1582; see also S. Leclerc-Madlala, “Transactional Sex and the Pursuit of Modernity”, *Social Dynamics*, vol. 29, br. 2, 2003

¹⁴⁶ Kuate-Defo, “Young People’s Relationships with Sugar Daddies and Sugar Mummies: What Do We Know and What Do We Need to Know?” *African Journal of Reproductive Health*, vol. 8, br. 2, 2004, str. 13–37, str. 15; vidi također USAID (US Agency for International Development), “Behavioral Interventions: Transactional and Age-disparate Sex in Hyperendemic Countries”, <https://aidsfree.usaid.gov/resources/pkb/behavioral/transactional-and-age-disparate-sex-hyperendemic-countries>

¹⁴⁷ E. E. MacPherson et al., “Transactional Sex and HIV: Understanding the Gendered Structural Drivers of HIV in Fishing Communities in Southern Malawi”, *Journal of the International AIDS Society*, vol. 15 (Suppl 1), 2012.

¹⁴⁸ T. P. Williams et al., “Transactional Sex as a Form of Child Sexual Exploitation and Abuse in Rwanda”, str. 355; vidi također CRC, supra 1, član 34. and OPSC, supra 2, član 2.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Vidi, na primjer, definicije seksualnog napada na maloljetnike u različitim državama SAD-a, na <https://apps.rainn.org/CrimeDef/landing-page-crimes.cfm>. Similar provisions exist in Canadian law <http://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/other-autre/clp/faq.html>

Zaključak: Ne postoji jasna definicija transakcijskog seksa prema međunarodnom pravu niti sistematski zakonodavni odgovor na transakcijski seks. Što se tiče odraslih, čini se da postoji (barem u nekim kontekstima) veće prihvatanje “transakcijskog seksa” nego kad je u pitanju termin “prostitucija”. Ipak, fenomen “transakcijskog seksa” i dalje je nedokučiv u okviru zaštite djece. U okviru zaštite djece od seksualnog iskorištavanja ova terminologija ne bi bila najprikladnija, jer stavlja u rizik (namjerno ili ne) legitimizaciju određenih oblika seksualnog iskorištavanja djece.

E.4.vii Korištenje djece u svrhu izvođenja pornografskih predstava

Ø *Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.*

Veliki broj međunarodnih pravnih instrumenata spominje “korištenje djece za pornografske predstave”, čime se proširuje pojam “pornografije” i obuhvata ne samo ono što je snimljeno i/ili dokumentovano već i ono što se obavlja uživo. Ovaj izraz koristi se u članu 34(c) CRC-a, koji se odnosi na “iskorištavanje djece u pornografskim predstavama i materijalima”, čime se fokusira kako na čin predstave tako i na eventualni materijalan ishod. Član 27(c) ACRWC-a spominje “*upotrebu djece u pornografskim aktivnostima, predstavama i materijalima*”, dok član 3(b) ILO C182 sadrži izraz “korištenje, podvođenje ili nuđenje djeteta za prostituciju, za proizvodnju pornografije ili pornografsku predstavu”. Ovaj pojam može zaštititi djecu od nekih situacija iskorištavanja koje uključuju izvođenje predstave seksualne prirode uživo bez proizvodnje bilo kakvog pornografskog materijala (tj. nema snimanja).¹⁵¹

Na kraju, Lanzarote konvencija ide čak i dalje, detaljno opisujući različite vrste “korištenja” djeteta i zahtijevajući od država ugovornica da kriminalizuju niz krivičnih djela u vezi s učešćem djeteta u pornografskim predstavama, kao što je regrutovanje djeteta za učestvovanje u pornografskim predstavama ili organizovanje da dijete učestvuje u takvim nastupima, primoravanje djeteta na učestvovanje u pornografskim nastupima ili ostvarivanje profita ili iskorištavanje djeteta u takve svrhe na neki drugi način te svjesno prisustvovanje pornografskim predstavama koje uključuju učešće djece.

Iz istih razloga koji su objašnjeni u odjeljku F u nastavku, kad je u pitanju pojam “dječija pornografija”, pojam “pornografski”¹⁵² u vezi s djetetom dovodi u zabunu i može dovesti do stigmatizacije ili na drugi način nanijeti štetu djetetu koje se koristi za tu namjenu. Neutralniji termin za opisivanje ove pojave, a kojim se stavlja naglasak na seksualizaciju djeteta, jeste “korištenje djece za seksualne predstave”.

Zaključak: Pojam “korištenje djeteta za seksualne svrhe” (bilo da se radi o predstavi ili nečem drugom) ima prednost jer je naglasak na činjenici da je dijete podvrgnuto krivičnom djelu i ne snosi odgovornost za ono što mu se dešava. U tom smislu, on predstavlja neutralniji izraz, koji eliminiše stigmatizaciju ili stavljanje krivice na dijete.

Osim toga, termin “pornografski” u odnosu na dijete je neadekvatan i bolje ga zamjenjuje termin “seksualni”. U tom kontekstu, treba preferirati termin “korištenje djece za seksualne predstave”.

¹⁵¹ Treba napomenuti da je uzrast za seksualnu saglasnost u tom kontekstu irelevantan, a pristanak da učestvuje u saglasnom seksu nije ista kao i saglasnost za učešće u proizvodnji pornografskih predstava.

¹⁵² Riječ pornografija potječe od grčke riječi *pornographos* i znači “tekstovi o prostitutkama”.

F. Dječija pornografija

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

F.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima

- i. 1989: CRC u članu 34(c) spominje "iskorištavanje djece u pornografskim predstavama i materijalu". Međutim, definicija ovog termina ne postoji.
- ii. 1990: ACRWC u članu 27(c) spominje "upotrebu djece u pornografskim aktivnostima, predstavama i materijalima".
- iii. 1999: ILO C182 u članu 3(b) koristi izraz "korištenje, podvođenje ili nuđenje djeteta [...] za proizvodnju pornografije ili pornografskih predstava".
- iv. 2000: OPSC u članu 2. koristi pojam "dječija pornografija" i definiše ga kao "svako predstavljanje djeteta, bilo kojim sredstvima, u stvarnim ili simuliranim eksplicitnim seksualnim aktivnostima, ili predstavljanje seksualnih dijelova djeteta prvenstveno u seksualne svrhe". Osim toga, putem člana 3(c) od država se traži da kriminalizuju sljedeće sastavne dijelove krivičnog djela dječije pornografije: "proizvodnju, distribuciju, širenje, uvoz, izvoz, nuđenje, prodaju ili posjedovanje dječije pornografije za navedene svrhe".
- v. 2001: Član 9(2) Budimpeštanske konvencije sadrži pojam "dječija pornografija", koji je definisan kao "pornografski materijal koji vizuelno prikazuje: (a) maloljetnika koji se bavi seksualno eksplicitnom ponašanjem [seksualno eksplicitno ponašanje definiše se na isti način kao u Lanzarote konvenciji]; (b) lice koje se pojavljuje kao maloljetno lice koje se bavi eksplicitnim seksualnim ponašanjem; (c) realistične slike koje predstavljaju maloljetnika koji se bavi eksplicitnim seksualnim ponašanjem."¹⁵³
- vi. 2007: Član 20.2 Lanzarote konvencije sadrži pojam "dječija pornografija", koji je definisan kao "svaki materijal koji vizuelno prikazuje dijete u stvarnom ili simuliranom seksualno eksplicitnom ponašanju ili bilo kakav prikaz dječijih seksualnih organa prvenstveno u seksualne svrhe". Lanzarote konvencija, kroz član 20(1) zabranjuje "proizvodnju dječije pornografije; nuđenje ili omogućavanje dječije pornografije; distribuiranje ili prenošenje dječije pornografije; nabavku dječije pornografije za sebe ili za drugu osobu; posjedovanje dječije pornografije i svjesno omogućavanje pristupa dječijoj pornografiji".
- vii. 2011: Član 2. Direktive EU 2011/93 definiše "dječiju pornografiju" kao "(i) svaki materijal koji vizuelno prikazuje dijete u stvarnom ili simuliranom seksualno eksplicitnom ponašanju; (ii) svako prikazivanje seksualnih organa djeteta, prvenstveno u seksualne svrhe; (iii) svaki materijal koji vizuelno prikazuje bilo koje lice koje se pojavljuje kao dijete, u stvarnom ili simuliranom seksualno eksplicitnom ponašanju, ili svaki prikaz seksualnih organa bilo koje osobe koja se pojavljuje kao dijete, prvenstveno u seksualne svrhe; (iv) realistične slike djeteta u seksualno eksplicitnom ponašanju ili realistične slike seksualnih organa djeteta, prvenstveno u seksualnim svrhe".

F.2. Neobavezujući instrumenti

- i. 1990: Usvajanjem Rezolucije 1990/68 Komisija za ljudska prava UN-a odlučila je da imenuje specijalnog izvjestioca o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji.¹⁵⁴ Međutim, Rezolucijom nije definisana dječija pornografija.

¹⁵³ Lanzarote konvencija, Dopunski izvještaj, supra 4, stav 100.

¹⁵⁴ Komisija za ljudska prava, Rezolucija 1990/68 o prodaji djece.

F.3. Razmatranje korištene terminologije

“Dječija pornografija” je termin koji treba razjasniti, jer ima prilično složenu pravnu definiciju krivičnog djela. Termin se koristi za prikaz materijala o seksualnom zlostavljanju djece, ali i za opisivanje krivičnih djela proizvodnje/pripreme, konzumiranja, dijeljenja/širenja/distribucije ili posjedovanja takvog materijala.¹⁵⁵ Da bi se omogućio efikasan odgovor zakona na pojavu “dječije pornografije”, neophodno je pridodati krivičnu posljedicu za ponašanje svakog učesnika u lancu, od proizvodnje do posjedovanja/konzumacije.¹⁵⁶

Za potpuno razumijevanje postojećih pravnih definicija pojma “dječija pornografija” također je korisno detaljnije obraditi neke od komponenti ovog pojma koje su uključene u konvencije OPSC, Lanzarote i Budimpeštansku te Direktivu EU 2011/93.

OPSC:

- o “svako predstavljanje djeteta, bilo kojim sredstvima”

Korištenje izraza “svako predstavljanje djeteta, bilo kojim sredstvima” odražava širok spektar pornografskog materijala koji je dostupan u različitim medijima koji prikazuju djecu na način koji je namijenjen seksualnom uzbuđenju ili zadovoljenju korisnika. Ovo u najmanju ruku uključuje vizuelni materijal kao što su fotografije, filmovi, crteži i crtani filmovi; audio emitovanja, nastupe uživo; pisani materijal u štampi ili na internetu i fizičke predmete kao što su skulpture, igračke ili ukrasi. Također obuhvata tzv. “virtuelnu dječiju pornografiju”.¹⁵⁷ Ostaju značajne varijacije u nacionalnim zakonima država članica OPSC-a u vezi s vrstama predstavljanja koje su obuhvaćene inkriminacijom “dječije pornografije”.

- o “ili svako predstavljanje seksualnih dijelova djeteta prvenstveno u seksualne svrhe”

Termin “u seksualne svrhe” odnosi se na motiv za proizvodnju i/ili korištenje materijala, a samo ona predstavljanja koja su (bila namijenjena) korištenju u seksualne svrhe smatraju se dječijom pornografijom. Na primjer, fotografije dječijih genitalija proizvedene za naučne udžbenike ne smatraju se pornografskim, dok se iste fotografije reprodukovane za pornografsku web-stranicu mogu smatrati dječijom pornografijom.

- o Sastavni elementi krivičnog djela

U pogledu materijala koji prikazuje seksualno zlostavljanje djeteta, OPSC zahtijeva od država ugovornica da kriminalizuju sljedeća djela: “proizvodnju, distribuciju, širenje, uvoz, izvoz, nuđenje, prodaju ili posjedovanje [...] dječije pornografije.”

Lanzarote konvencija:

- o “svaki materijal koji vizuelno prikazuje dijete”

Ovom formulacijom Lanzarote konvencija sadrži nešto užu definiciju od OPSC-a, jer određuje da dječiji pornografski materijal mora biti vizuelno prikazan, što potencijalno isključuje, na primjer, audio prikazivanje. Obrazloženje Konvencije potvrđuje ovo tumačenje. Naime, iz eksplicitnog dopuštanja da države ugovornice mogu odlučiti da ne kriminalizuju proizvodnju i posjedovanje “pornografskog materijala koji se sastoji isključivo od simuliranih prikaza ili realističnih slika nepostojećeg djeteta”

¹⁵⁵ Stoga su čin korištenja djeteta za proizvodnju pornografskog materijala i stvarni materijal koji je rezultat ove upotrebe ponekad spojeni.

¹⁵⁶ Lanzarote konvencija, Dopunski izvještaj, supra 4, stav 139.

¹⁵⁷ Na primjer, realistične slike koje se mogu vještački generisati, ali ne oslikavaju stvarnu djecu. Za više pojedinosti, vidi F.4.II on “Computer/digitally generated child sexual abuse material”.

(član 20(3))¹⁵⁸ postaje jasno da Lanzarote konvencija potencira da ona ipak preporučuje i takav materijal koji se često naziva “virtuelna dječija pornografija” (vidi odjeljak F.4.II u nastavku).

o Sastavni elementi krivičnog djela

Što se tiče materijala koji predstavlja seksualno zlostavljanje djeteta, Lanzarote konvencija ide dalje od drugih postojećih pravnih instrumenata, tražeći od država ugovornica da inkriminišu sljedeća djela: “*proizvodnju dječije pornografije; nuđenje ili omogućavanje pristupa dječijoj pornografiji; distribuiranje ili prenošenje dječije pornografije; nabavku dječije pornografije za sebe ili za drugu osobu; posjedovanje dječije pornografije [i] svjesno ostvarivanje pristupa dječijoj pornografiji, putem informacionih i komunikacionih tehnologija*”.

Budimpeštanska konvencija:

- o “*svaki materijal koji vizuelno prikazuje maloljetnika [...] osobu koja izgleda kao maloljetnik [...] realistične slike koje predstavljaju maloljetnika [...]*”

Ova definicija (koja prethodi onoj u Lanzarote konvenciji) također sadrži potencijalno ograničavajući termin “vizuelno prikazuje”. Ipak, ova Konvencija eksplicitno obuhvata “virtuelnu dječiju pornografiju” (tj. realistične slike koje predstavljaju maloljetnika u seksualno eksplicitnom ponašanju). Također, ide se korak dalje uključivanjem “osoba koje izgledaju kao maloljetnici” u definiciju “dječije pornografije”.

o Sastavni elementi krivičnog djela

Konvencija iz Budimpešte zahtijeva kriminalizaciju sljedećih akata: “*proizvodnju dječije pornografije radi distribucije putem računarskog sistema; nuđenje ili stavljanje na raspolaganje dječije pornografije putem računarskog sistema; distribuiranje ili prenošenje dječije pornografije putem računarskog sistema; nabavku dječije pornografije putem računarskog sistema, za sebe ili za drugu osobu; posjedovanje dječije pornografije u računarskom sistemu ili na mediju za prijenos podataka*”.

Direktiva EU 2011/93:

- o “*svaki materijal koji vizuelno prikazuje dijete*” ili “*bilo koje osobe koja se pojavljuje kao dijete*”, “*u stvarnom ili simuliranom seksualno eksplicitnom ponašanju*”;
- o “*svako prikazivanje seksualnih organa djeteta*” ili “*bilo koje osobe koja se pojavljuje kao dijete*”, “*prvenstveno za seksualne svrhe*”;
- o “*realistične slike djeteta u seksualno eksplicitnom ponašanju ili [...] seksualnih organa djeteta, prvenstveno u seksualne svrhe*”

Definicija koja je uključena u Direktivu EU vrlo je slična onoj iz Budimpeštanske konvencije i obuhvata predstavljanje stvarne djece i osoba koje se pojavljuju kao djeca, kao i realistične slike djece. Opet, ovaj instrument je ograničen u smislu da zahtijeva da materijal “vizuelno prikaže” seksualno ponašanje ili seksualne organe.

o Sastavni elementi krivičnog djela

S druge strane, kao i Lanzarote konvencija Direktiva EU eksplicitno spominje da “*svjesno ostvarivanje pristupa dječijoj pornografiji putem informacionih i komunikacionih tehnologija treba inkriminisati*”. Ona dalje navodi: “*Da bi osoba bila odgovorna, ona treba imati namjeru pristupanja stranici na kojoj je dostupna dječija pornografija i znati da se takve slike mogu tamo pronaći*” (član 5.3).

¹⁵⁸ Važno je napomenuti da se ova klauzula o neprimjeni odnosi samo na proizvodnju i posjedovanje, a ne na ostale elemente navedene u Konvenciji.

Dječije erotske slike ili druge seksualizovane slike djece (vidi odjeljak F.4.III u nastavku), koje predstavljaju dječiju (polu)golotinju ili erotsko poziranje bez eksplicitne seksualne aktivnosti, ali koje, direktno ili indirektno, seksualizuju dijete,¹⁵⁹ nažalost se ne prepoznaju i ne potpadaju pod definiciju dječije pornografije i legalne su u mnogim zemljama.¹⁶⁰ Pravni vakuum koji je nastao izostavljanjem erotskih slika djeteta iz sadašnjih pravnih definicija dječije pornografije bio je zapažen već 2003. godine.¹⁶¹

Postavlja se pitanje zašto su “erotске slike djeteta” izostavljene iz pravnih definicija dječije pornografije. Odgovor bi mogao biti da je zbog izazivanja debate o cenzuri na internetu ovaj fenomen preskočen.¹⁶² Međutim, koji god da je bio razlog, međunarodni pravni instrumenti koji su usvojeni u skorije vrijeme, kao što su Lanzarote konvencija i Direktiva EU 2011/93, zadržali su isti pristup, dok neki organi za provođenje zakona, kao što je Centar za zaštitu djece od iskorištavanja na internetu (CEOP), danas obuhvataju erotске slike u razmjeri u kojoj se slike smatraju seksualnim iskorištavanjem.¹⁶³

Zaključak: Kao što je prikazano u odjeljku F.1. o pravnim definicijama, pojam “dječija pornografija” čvrsto je ugrađen u međunarodne pravne instrumente usvojene u 21. vijeku,¹⁶⁴ iako se njegova precizna definicija razlikuje u zavisnosti od posmatranog pravnog instrumenta. Ovo je doprinijelo upotrebi termina i u domaćem zakonodavstvu. Dakle, “dječija pornografija” i dalje je važna za definisanje krivičnog djela u mnogim zemljama. Bez obzira na to, iz razloga koji će biti objašnjen u sljedećem odjeljku, postoji sve veća tendencija unutar organa za provođenje zakona i agencija za zaštitu djece da dovedu u pitanje prikladnost ovog termina i da predlože alternativnu terminologiju. Kao što je navedeno u odjeljku E vezano za pojam “dječija prostitucija”, iako se kvalifikacija djela prema međunarodnom pravu još uvijek nalazi u postojećim pravnim dokumentima, koji često koriste specifične termine kao što su “dječija prostitucija” i “dječija pornografija”, države ništa ne sprečava da koriste druge termine za upućivanje na takva krivična djela.

Sve kolokvijalne termine za označavanje dječije pornografije (npr. “dječiji pornić”, “bebi-pornić”, ili “pedo-pornić”) treba izbjegavati.

¹⁵⁹ Za više informacija o konceptu dječije erotike, preporučeni tekstovi uključuju Save the Children, “Images in the Grey Area: How Children Are Legally Exploited as Sex Objects on the Internet”, mart 2014 <http://www.savethechildren.dk/Report-Child-Abuse.aspx?ID=435>

¹⁶⁰ Iako nema izuzetaka: South Africa’s Sexual Offences and Related Matters, Amendment Act 32 of 2007, član 1(1)(l) spominje slike koje pokazuju ili opisuju tijelo osobe na način ili u okolnostima koje, u tom kontekstu, narušavaju ili vrijeđaju seksualni integritet te osobe; Krivični zakonik Australije, član 473(1) koristi termin “seksualno poziranje” u definiciji dječije pornografije.

¹⁶¹ Save the Children Europe Group, “Child Pornography and Internet-Related Sexual Exploitation of Children”, Position Paper, juni 2003, str. 10.

¹⁶² Ibid. Vidi također J. M. Petit, “Report by the Special Rapporteur on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography”, Komisija za ljudska prava UN, 23. decembar 2004, E/CN.4/2005/78, paragrafi 20–21. <http://www.refworld.org/docid/42d66e480.html>

¹⁶³ CEOP, “Threat Assessment of Child Sexual Exploitation and Abuse,” juni 2013, str. 22. http://ceop.police.uk/Documents/ceopdocs/CEOP_TACSEA2013_240613%20FINAL.pdf. Opseg seksualnog zlostavljanja djece koji se razmatra uključuje: (i) golotinju ili erotsko poziranje bez seksualne aktivnosti; (ii) seksualne aktivnosti između djece ili solo masturbacije djeteta; (iii) nepenetrirajuća seksualna aktivnost između odrasle osobe i djeteta/djece; (iv) penetrirajuća seksualna aktivnost između djeteta/djece i odraslih; (v) sadizam ili bestijalnost.

¹⁶⁴ Treba napomenuti da su raniji međunarodni ugovori, kao što su CRC, ACRWC i ILO C182, bili usredsrijeđeni na upotrebu djece u pornografiji, a ne na rezultirajući materijal i ne sadrže pojam “dječija pornografija”.

F.4. Srodni termini

F.4.i Materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece / materijal koji prikazuje seksualno iskorištavanje djece

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

Termin “materijal o seksualnom zlostavljanju djece” sve se češće koristi kao zamjena za pojam “dječija pornografija”.¹⁶⁵ Ovaj prijelaz u terminologiji zasniva se na argumentu da je seksualni materijal koji prikazuje ili na drugi način predstavlja djecu zapravo prikazivanje, i oblik, seksualnog zlostavljanja djece i ne bi trebao biti opisan kao “pornografija”.¹⁶⁶

Pornografija je termin koji se primarno koristi za odrasle koji saglasno stupaju u seksualne aktivnosti distribuirane (često legalno)¹⁶⁷ široj javnosti za svoje seksualno zadovoljstvo. Kritika ovog izraza u odnosu na djecu potječe od činjenice da se “pornografija” sve više normalizuje i može (namjerno ili ne) doprinijeti smanjenju ozbiljnosti, trivijalizovati ili čak legitimisati ono što je zapravo seksualno zlostavljanje i/ili seksualno iskorištavanje djece.¹⁶⁸ Osim toga, kao što je slučaj s terminima “dječija prostitucija” i “dječija prostitutka”, postoji rizik da termin “dječija pornografija” insinuiru da se djela izvršavaju uz saglasnost djeteta¹⁶⁹ i da je to legitiman seksualni materijal.

U svjetlu navedenog, Evropski parlament je u svojoj Rezoluciji o seksualnom zlostavljanju djece na internetu od 11. marta 2015. godine izričito utvrdio da je “neophodno koristiti tačnu terminologiju za zločine nad djecom, uključujući i opis slika seksualnog zlostavljanja djece, i koristiti odgovarajući pojam ‘materijal o seksualnom zlostavljanju djece’, a ne ‘dječija pornografija’.”¹⁷⁰

Tzv. “dječija pornografija” obuhvata djecu koja ne mogu (legalno) pristati na seksualne radnje koje se vrše i “koja mogu biti žrtve zločina”.¹⁷¹ Posljednjih godina je to bio opšti pristup sektora za provođenje zakona i vodio je ka karakterizaciji “dječije pornografije” kao forenzičkog dokaza o seksualnom zlostavljanju ili iskorištavanju djece. Organi za provođenje zakona u mnogim zemljama, kao i Europol i INTERPOL na međunarodnom nivou, teže za tim da odbace pojam “dječija pornografija” i da koriste izraz “materijal za seksualno zlostavljanje djece” ili “materijal za seksualno iskorištavanje djece”.¹⁷²

Direktiva EU 2011/93 u svojoj preambuli upućuje na činjenicu da “dječija pornografija često obuhvata slike koje prikazuju seksualno zlostavljanje djece od strane odraslih”, ali tvrdi da dječija pornografija može biti nešto širi pojam, dodajući da “može uključiti i slike djece uključene u eksplicitno seksualno ponašanje ili njihovih seksualnih organa, gdje se takve slike proizvode ili koriste isključivo u seksualne svrhe i eksploatišu, s djetetovim znanjem ili bez njegovog znanja. Osim toga, koncept

¹⁶⁵ Vidi, na primjer, UNODC, Study on the Effects of New Information Technologies on the Abuse and Exploitation of Children”, str. 10; i INHOPE, “CSAM – A Terminology Note”, <http://www.inhope.org/tns/resources/Fact-sheets.aspx>

¹⁶⁶ Interpol, “Appropriate Terminology”, supra 109

¹⁶⁷ Iako je legalna u većem dijelu Evrope i Sjeverne Amerike, pornografija uglavnom nije legalna u drugim dijelovima svijeta.

¹⁶⁸ Vidi, na primjer D. Frangež et al., “The Importance of Terminology Related to Child Sexual Exploitation”, *Journal of Criminal Investigation and Criminology*, vol. 66, br. 4, Ljubljana 2015, str. 291–299

¹⁶⁹ “Smatra se da materijal o seksualnom zlostavljanju djece [...] tačnije odražava ozbiljnost i samu prirodu sadržaja te osporava bilo kakvu tvrdnju da bi se takva djela mogla izvršiti na osnovu saglasnosti djeteta”, INHOPE, “CSAM – A Terminology Note”

¹⁷⁰ Dok. 2015/2564(RSP), stav 12.

¹⁷¹ Interpol, “Appropriate Terminology”, supra 109.

¹⁷² Vidi Europol, “Joint Action in 22 European Countries against Online Child Sexual Abuse Material in the Internet”, saopštenje za medije od 16. decembra 2011, napomena 2 urednicima, <https://www.europol.europa.eu/content/press/joint-action-22-european-countries-against-online-child-sexual-abuse-material-internet>; see also Virtual Global Taskforce, “Child Sexual Exploitation Environmental Scan”, 2015, str. 32 <https://www.europol.europa.eu/content/2015-vgt-child-sexual-exploitation-environmental-scan>

dječije pornografije obuhvata i realistične slike djeteta, gdje je dijete uključeno ili je prikazano da je uključeno u eksplicitno seksualno ponašanje prvenstveno radi seksualnih namjera” (recital 8).

Slijedom ovog opisa, “materijal za seksualno zlostavljanje” bi vjerovatno obuhvatao uži skup radnji od “dječije pornografije”, s obzirom na to da bi to moglo ići dalje od predstavljanja djela seksualnog zlostavljanja djece. Upravo u toj situaciji izraz “materijal za seksualno iskorištavanje djece” postaje naročito važan, jer obuhvata materijal koji seksualizuje i iskorištava djecu iako ne prikazuje eksplicitno seksualno zlostavljanje djece.¹⁷³

Štaviše, određeni oblici seksualnog ponašanja koji uključuju djecu nisu obuhvaćeni aktuelnim pravnim definicijama dječije pornografije, ali se ipak može smatrati da spadaju u područje seksualnog iskorištavanja djece (npr. seksualno poziranje, “erotika”, vidi dio u nastavku). U ovim slučajevima sektor za provođenje zakona ima tendenciju da materijale zove materijalima o seksualnom iskorištavanju djece (CSEM), kao širu kategoriju koja obuhvata materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece i druge seksualne sadržaje koji prikazuju djecu.

Shodno tome, “materijal za seksualno zlostavljanje djece” koristi se za opisivanje podskupa “materijala za seksualno iskorištavanje djece” gdje postoji stvarno zlostavljanje ili fokus na analnom ili genitalnom području djeteta. Oba termina odnose se na materijal koji prikazuje i/ili ona dokumenta koja djeluju nasilno i/ili eksploativno na seksualno zlostavljanje/ili iskorištavanje djece. Takav materijal može se koristiti u istraživanjima kriminalističke inteligencije i/ili služiti kao dokazni materijal u predmetima pred krivičnim sudom. Danas se većina materijala o seksualnom zlostavljanju/iskorištavanju djece razmjenjuje, kupuje i prodaje putem interneta, čime je internet, kao referentni okvir ovog krivičnog djela, postao platforma koja se istražuje i od strane organa gonjenja.

Na kraju, u ovom kontekstu ponekad se koristi pojam “slike seksualnog zlostavljanja djece”. Međutim, važno je napomenuti da ograničavanjem terminologije na “slike” postoji rizik isključivanja drugih formata materijala koji predstavljaju seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece, kao što su audiodatoteke, pisane priče ili drugi potencijalni oblici snimanja. Stoga mnoge organizacije za zaštitu djece, kao i organi za provođenje zakona koji danas rade na ovim pitanjima, preferiraju pojam “materijal”, a ne “slike”. Štaviše, u vezi sa seksualnim zlostavljanjem i iskorištavanjem djece, čini se da je važno ispred termina “materijal o zlostavljanju/iskorištavanju djece” dodati i “seksualni”, jer se “materijal za zlostavljanje djece” može odnositi i na druge oblike nasilja koji nisu nužno seksualne prirode.

Zaključak: Termin “dječija pornografija” i dalje se koristi u rješavanju pravnih pitanja i konteksta, posebno kada se radi o međunarodnim i domaćim pravnim ugovorima koji eksplicitno uključuju ovaj pojam. Međutim, iz razloga navedenih u prethodnim pasusima, ovaj izraz treba izbjegavati koliko je moguće, posebno kada se govori o vanpravnom kontekstu. U tom kontekstu, potrebno je koristiti termine “materijal o seksualnom zlostavljanju djece” ili “materijal o seksualnom iskorištavanju djece”.¹⁷⁴

Termin “materijal o seksualnom zlostavljanju djece” može se koristiti kao alternativa “dječijoj pornografiji” za materijal koji prikazuje radnje seksualnog zlostavljanja i/ili se fokusira na genitalije djeteta. Termin “materijal o seksualnom iskorištavanju djece” može se koristiti u širem smislu, kako bi obuhvatio sve druge seksualizovane materijale koji prikazuju djecu.

¹⁷³ Vidi, na primjer, D. Frangež et al., “The Importance of Terminology Related to Child Sexual Exploitation”, supra 168, str. 296.

¹⁷⁴ Ibid. D. Frangež et al. dali su istu preporuku, na osnovu istraživanja koje je provedeno u pet evropskih zemalja i Europolu

F.4.ii Kompjuterski/digitalno obrađeni materijal koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

Kompjuterski generisan materijal o seksualnom zlostavljanju djece predstavlja proizvodnju materijala, putem digitalnih medija, o seksualnom zlostavljanju djece i drugih potpuno ili djelimično vještačkih ili digitalno kreiranih seksualnih slika djece. Realnost takvih slika stvara iluziju da su djeca stvarno uključena, iako to nije slučaj.¹⁷⁵ Ova vrsta materijala također se obično naziva “virtuelna dječija pornografija”¹⁷⁶ ili “pseudo dječija pornografija”.

Ovakav materijal obuhvaćen je Budimpeštanskom konvencijom (član 9(2)(c)) i Direktivom EU 2011/93 (član 2(c)(iv)). U spomenutim pravnim instrumentima koristi se fraza “virtuelna dječija pornografija” (*realistične upućuju na pseudo fotografije, stripove, crteže koji predstavljaju realističnu sliku djeteta koja uključuje slike djeteta uključenog u seksualno eksplicitno ponašanje*). Na nacionalnom nivou postoji debata o tome da li “virtuelna dječija pornografija” i “pseudo dječija pornografija” trebaju biti uključene u krivična djela koja se odnose na “dječiju pornografiju”.¹⁷⁷

Kompjuterski generisan materijal za seksualno zlostavljanje djeteta može u najmanju ruku sadržavati pseudo fotografije, stripove, crteže i crtane filmove kao što su *manga*¹⁷⁸ i *anime*¹⁷⁹, seksualna aktivnosti ili na seksualizovan način, kao i cijele videosnimke seksualnog zlostavljanja djece koji ne uključuju stvarnu djecu. Uprkos upotrebi prefiksa “kompjuterski generisan”, važno je podsjetiti da, iako je većina umjetno stvorenih materijala o seksualnom zlostavljanju djece zaista stvorena uz pomoć digitalnog uređaja, ručno slikana slika koja prikazuje dijete uključeno u seksualne aktivnosti također može predstavljati materijal o seksualnom zlostavljanju.

“Pseudofotografija” je “slika, napravljena kompjuterskom grafikom ili na neki drugi način, koja izgleda kao fotografija”.¹⁸⁰ Takve fotografije, koje se ponekad nazivaju “izmijenjenim” ili “miksanim” slikama, stvorene su digitalnim kombinovanjem nekoliko fotografija ili dijelova fotografija (često djece i odraslih) da bi se napravila jedna slika.¹⁸¹ U vrijeme prije nego što su bile dostupne kompjuterski uređene fotografije počinioci bi postavili sliku glave djeteta o kome su fantazirali na golo tijelo odrasle osobe ili drugog djeteta.

Primijećeno je da ovaj tip materijala može uključivati i praksu u kojoj se mladi snimaju ili fotografišu u dječijim pozama, uz korištenje rekvizita da pojačaju dočaravanje mladosti; ovo se naziva pseudo infantilnom pornografijom ili pornografijom inicijacije.¹⁸² Iako ovo nije jednoobrazno riješeno

¹⁷⁵ Interpol, “Appropriate Terminology”, supra 109, stav 21.

¹⁷⁶ S. Liu, “Ashcroft virtual child pornography and first amendment jurisprudence”, UC Davis Journal of Juvenile Law and Policy, vol. 11, br. 1, 2011, str. 1–54. Autor navodi tri kategorije virtuelne dječije pornografije: u potpunosti kompjuterski generisana dječija pornografija, preobražena dječija pornografija i dječija pornografija proizvedena pomoću mladolikh odraslih osoba.

¹⁷⁷ Vidi, na primjer, Vrhovni sud SAD-a, Ashcroft, Attorney General, et al. vs. Free Speech Coalition et al., Certiorari to the US Court of Appeals for the Ninth Circuit, br. 00-795, rasprava 30. oktobar 2001, odluka 16. april 2002. U ovom slučaju, “Ninth Circuit” tvrdio je da je Zakon o prevenciji dječije pornografije (1996) nevažeći u suštini, smatrajući da je izuzetno pretjeran jer zabranjuje materijale koji nisu ni bestidni ni proizvedeni iskorištavanjem prave djece. Sažetak je dostupan na <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/535/234/>. U Velikoj Britaniji, s druge strane, pseudo dječija pornografija tretira se identično kao materijal o seksualnom zlostavljanju djece koji prikazuje stvarnu djecu, osim u pogledu izricanja kazne za krivično djelo, koje može biti lakše u slučaju pseudo dječije pornografije.

¹⁷⁸ Stil japanskih stripova i grafičkih romana namijenjenih odraslima ali i djeci

¹⁷⁹ Stil japanskih filmova i TV-animacija namijenjenih odraslima ali i djeci

¹⁸⁰ Zakon o zaštiti djece UK, član 7(7), 1978 (dopunjen 1994).

¹⁸¹ Preobražena slika je promjena od onoga što je prvobitno bilo u nešto drugo (npr. pomoću računarskog softvera). U kontekstu seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djeteta, slika djeteta može se preobraziti, na primjer, ubacivanjem u pornografsku sliku odrasle osobe, pa se čini kao da je dijete uključeno u seksualne aktivnosti. To je termin koji je 1990. godine formiran iz termina “metamorfoza”, što označava proces transformacije u kojem se nešto potpuno mijenja u nešto različito od onoga što je bilo prije.

¹⁸² Izvještaj specijalnog izvjestioca o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji, stav 22.

međunarodnim pravom, treba napomenuti da Konvencija iz Budimpešte i Direktiva EU 2001/93 eksplicitno uključuju “lica koja izgledaju kao maloljetnici” u definiciju “dječije pornografije”.

Iako kompjuterski generisan materijal o seksualnom zlostavljanju djece ne uključuje nužno direktnu fizičku štetu za dijete prilikom stvaranja, on je i dalje štetan, jer (i) poznato je da se koristi u zbližavanju s djecom radi iskorištavanja; (ii) pokreće veoma realistične fantazije, podstiče sklonost seksualnih predatora i doprinosi održavanju tržišta materijala o seksualnom zlostavljanju djece; (iii) stvara kulturu tolerancije za seksualizaciju djece i time njeguje potražnju.¹⁸³

Zaključak: Izraz “kompjuterski (ili digitalno) stvoren materijal o seksualnom zlostavljanju djece” obuhvata sve forme materijala koji prikazuju djecu koja su uključena u seksualne aktivnosti i/ili na seksualizovan način, uz specifičnost da generisanje materijala ne uključuje zlostavljanje putem stvarnog kontakta s djecom, ali je vještački stvoren tako da izgleda kao da su prikazana stvarna djeca. Uključuje ono što se ponekad naziva “virtuelna dječija pornografija”, kao i “pseudofotografije”. Iako je većina vještački kreiranih materijala o seksualnom zlostavljanju djece kompjuterski generisana, važno je da se ne isključi mogućnost da takav materijal može, na primjer, biti nacrtan ručno. Kompjuterski generisan materijal o seksualnom zlostavljanju djece nije svuda nelegalan, iako može imati štetan utjecaj na djecu.

Izraz “virtuelni”, koji se često koristi u ovom kontekstu, ne treba miješati s “prisutan na internetu”, jer, iako on zaista postoji na mreži, odnosi se na slike koje su kreirane s ciljem da prenesu utisak da prikazuju djecu. Ne postoji ništa “virtuelno” ili nerealno u seksualizaciji djece, a ovi termini nose rizik umanjenja štete koju djeca mogu trpjeti zbog ovakvih praksi ili posljedica koje materijal kao što je ovaj može ostaviti na kognitivne distorzije počinitelaca ili potencijalnih počinitelaca. Prema tome, izgleda da su pojmovi kao što je “kompjuterski generisan materijal o seksualnom zlostavljanju djece” bolje prilagođeni ovom fenomenu.

F.4.iii Slike djece seksualne ili erotske prirode

Ø *Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.*

Dječija erotika “sastoji se od slika djece koja poziraju polugola ili gola, s naglašenom seksualizacijom djece”.¹⁸⁴ Ponekad nazvane “pozerske slike”¹⁸⁵, one su postale problem u nekoliko zemalja, gdje zakoni o dječijoj pornografiji ne obuhvataju slike djece uključene u neeksplicitne seksualne poze ili ponašanja ili gdje nema fokusa na gole seksualne dijelove djeteta (npr. genitalije su pokriveno odjećom). S obzirom na to da takve slike nisu svuda nelegalne, mogu se sasvim slobodno distribuirati i služe da podupru vjerovanja nekih osoba da je seksualizacija djece normalna. One se također mogu distribuirati u okviru (internetskih) mreža ljudi sa seksualnim interesom za djecu i, u zavisnosti od nacionalnog zakonodavstva, ovaj promet može ili ne mora predstavljati krivično djelo dječije pornografije. U krivičnim istragama i sudskim presudama o seksualnom iskorištavanju djece dokazano je da su internetske stranice koje objavljuju “dječije erotske slike” ponekad prvi korak i mogu služiti za prikriivanje seksualnog iskorištavanja djece te u procesu zbližavanja.¹⁸⁶

Bilo da se smatraju zakonitim ili nezakonitim u postojećim nacionalnim zakonima, slike djece koja poziraju polugola ili gola uz naglašenu seksualizaciju mogu djeci nanijeti štetu kasnije u životu, u različitim aspektima, posebno kada se ove slike distribuiraju na internetu. Poziranje kao takvo ne

¹⁸³ ECPAT International, “Protection and the OPSC: Justifying Good Practice Laws to Protect Children from Sexual Exploitation”, Journal Series No. 2, 2012 http://www.ecpat.net/sites/default/files/ecpat_journal_apr2012_final.pdf

¹⁸⁴ HRC, “Report of the Special Rapporteur on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography”, doc. A/HRC/12/23, 13. juli 2009, stav 20.

¹⁸⁵ Save the Children Europe Group, “Child Pornography and Internet-Related Sexual Exploitation of Children”, str.10.

¹⁸⁶ Vidi, na primjer, “Operation Koala”, koja je obuhvatila 19 zemalja: <http://www.eurojust.europa.eu/press/pressreleases/pages/2007/2007-11-05.aspx>

može biti kriminalizovano, ali distribucija slika može predstavljati ozbiljnu povredu prava na privatnost djeteta (ili, kasnije, odrasle osobe).

Seksualne slike ne predstavljaju nužno seksualno zlostavljanje djeteta. Na takvim slikama mogla bi biti, na primjer, porodična slika mlađeg djeteta u bikiniju ili u visokim potpeticama majke ili neke druge ženske osobe. Seksualizacija nije uvijek objektivni kriterij, a ključni element u procjeni takve situacije jeste *namjera* osobe da seksualizuje dijete na slici ili da koristi sliku za *seksualne svrhe* (npr. za seksualno uzbuđenje ili zadovoljavanje). Pitanje je tada šta se događa kada se slike dijele (najčešće na internetu) i na kraju cirkulišu na pornografskim internetskim stranicama ili na stranicama/forumima za osobe sa seksualnim interesom za djecu. Takav promet predstavlja ozbiljno kršenje prava na privatnost i treba ga smatrati krivičnim djelom, bez obzira na to da li su slike pornografske ili ne. Štaviše, distribucija slike za seksualne svrhe mogla bi predstavljati krivično djelo prema zakonima o dječijoj pornografiji, čak i ako slika nije inicijalno proizvedena u seksualne svrhe, a osoba koja je prikazana na slici može biti žrtva. Ovo bi bila tipična situacija u kojoj bi slika mogla biti iskorištena bez prikazivanja seksualnog zlostavljanja i gdje bi organi za provođenje zakona klasifikovali sliku u spomenutu kategoriju CSEM umjesto CSAM.

Zaključak: Iako klasifikovanje određene slike kao pornografske ne zavisi od subjektivnog elementa, objavljivanje ili distribucija slike može se raditi sa ili bez svrhe seksualnog zadovoljstva i, prema tome, može biti nezakonito ili zakonito. Razlikovanje između različite upotrebe slike i fokusiranje na (ilegalno) korištenje dječije slike u svrhu seksualnog zadovoljstva može biti sredstvo za utvrđivanje da li je prikazano dijete žrtva krivičnog djela.

Kao što se termin “dječija pornografija” smatra neprimjerenim – jer se izraz pornografija koristi za prikaz odraslih, uz njihovu suglasnost, u seksualnom aktu koji se distribuira u javnosti (često legalno) za seksualno zadovoljstvo – mora se postaviti pitanje da li je i izraz “erotske slike” adekvatan kad su u pitanju djeca. U skladu s velikim rječnicima, “erotske slike” odnose se na knjige, slike i druge materijale kojima je cilj da nekome probude seksualnu želju ili koji proizvode seksualnu želju i zadovoljstvo.¹⁸⁷ Na osnovu toga, kada postoji jasna seksualizacija djeteta na slikama, preporučuje se upotreba termina CSEM.

F.4.iv Samostalno napravljen seksualni sadržaj/materijal

Ø *Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.*

Djeca i adolescenti mlađi od 18 godina mogu samostalno napraviti kompromitujuće slike ili videozapise na kojima su prikazani oni sami. Iako ovo ponašanje nije nužno nelegalno ili društveno neprihvatljivo, postoje rizici da se svaki takav sadržaj distribuira na internetu ili mimo njega pričinjavajući na taj način štetu djeci ili predstavljajući osnovu za iznuđivanje usluga.

Postoji potencijalni rizik kod korištenja “samostalno napravljenog” ili “sopstvenog” za razliku od “prisilnog” materijala, jer to može dovesti do toga da je dijete krivo za zlostavljanje koje može biti posljedica generisanja tih slika ili drugog materijala. Iako djeca (posebno adolescenti) mogu svojevolumno proizvesti seksualni sadržaj, to ne znači da su saglasna s neprimjerenim ili štetnim korištenjem i/ili distribucijom ovih slika ili da odgovorna za to. Zbog toga se nikada ne bi trebali suočiti s krivičnom odgovornošću zbog svoje uloge u proizvodnji ili stavljanju na raspolaganje materijala.

Štaviše, ako su sadržaj djeca samostalno generisala (što se ponekad naziva mladalačkim snimcima),¹⁸⁸ a na slici se ne vidi odrasla osoba, ponekad se zanemaruju razlozi zbog kojih je sadržaj proizveden

¹⁸⁷ Vidi Oxford Advanced Learner’s Dictionary and Cambridge British English Dictionary

¹⁸⁸ Samostalno generisani sadržaj definisan je i kao podskup korisničkih sadržaja koji obuhvata slike i videozapise koje proizvode i obavljaju djeca, posebno tinejdžeri. Vidi E. Quayle et al., “Data Collection”, cited in M. Ainsaar and L. Lööf (eds.), *Online Behaviour Related to Child Sexual Abuse*, ROBERT Literature Report, str. 14. Vidi također UNODC, “Study on the Effects of New Information Technologies on the Abuse and Exploitation of Children”.

(npr. potencijalna prinuda ili manipulacija). Ipak, iskustva stručnih lica za zaštitu djece i policije ukazuju na to da takvi faktori vjerovatno igraju ulogu i da je moguće da je druga osoba diktirala opisane seksualne radnje. Ovo je naročito slučaj kada se mladi korisnici pojavljuju u takvom sadržaju. Stoga, kada koristimo izraz “samostalno napravljen”, važno je biti svjestan rizika implicitnog ili nenamjernog okrivljavanja djeteta koje je proizvelo slike protiv svoje volje. Zapravo, za bilo koji samostalno napravljeni seksualni materijal koji prikazuje mlađe dijete pretpostavka bi trebala biti da je to rezultat zlostavljanja ili prisilnog odnosa s odraslom osobom ili drugim djetetom.

Osim toga, važno je razlikovati sadržaje napravljene u kontekstu romantičnog odnosa između saglasnih starijih tinejdžera od sadržaja u kojima su prikazana mlađa djeca, gdje je, po definiciji, uključeno iskorištavanje, čak i ako su sredstva za proizvodnju/snimanje sadržaja isti. Međutim, to nije uvijek slučaj, a ponekad se smatra i ukazuje na to da je samostalno napravljeni sadržaj “nelegalni sadržaj”. Ustvari, bilo je nekoliko slučajeva djece koja su se suočila s krivičnim prijavama samo zbog toga što su poslala seksualizovanu sliku sebe nekome koga znaju (npr. momku/djevojci).¹⁸⁹ Kao što je objašnjeno u odjeljku F.4.III, koji govori o “seksualizovanim slikama djece”, u takvim je slučajevima važno razlikovati početnu sliku i kasniju upotrebu te slike.

U odnosu na izraz “samostalno napravljeni sadržaj”, ponekad se dodaje pojam “nepristojno” da bi se definisao tip slika ili sadržaja. U skladu s velikim engleskim rječnicima, “nepristojno” je nešto što se “*smatra moralno uvredljivim, posebno zato što uključuje seks ili golotinju*”.¹⁹⁰ U korištenju izraza “nepristojno” kada se govori o sadržaju koji prave mladi, važno je da se ima u vidu da je teško da se to odnosi na objektivni kriterij i da se postavi pitanja o tome kada i zašto je nešto nepristojno i ko ima autoritet da definiše šta je moralno uvredljivo ili ne.¹⁹¹ Iz tog razloga može biti korisno izdvojiti izraz “nepristojno” iz ovog konteksta, što je teško definisati na objektivan način. Kao zamjena mogao bi se koristiti izraz “seksualni” ili “seksualizovani”.

Zaključak: Termin koji se čini najpogodnijim za upućivanje na ovaj tip materijala jeste “samostalno napravljeni seksualni sadržaj / materijal koji uključuje djecu”. Ovaj pojam jasno objašnjava da je materijal ili sadržaj samostalno napravljen (bez obzira na to da li je zakonit ili ne i da li je prisilan ili ne), seksualizovan (ali izostavljajući “nepristojno”, što može uključiti i subjektivnu procjenu vrijednosti) i da uključuje djecu.

F.4.v Slanje seksualno eksplicitnih fotografija ili poruka seksualnog sadržaja

○ *Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.*

“Sexting” je definisan kao “*samostalna izrada seksi-slika*”¹⁹² ili kao “*razmjena seksi poruka ili slika*” i “*izrada, slanje i prosljeđivanje seksualno sugestivnih golih ili polugolih slika putem mobilnog telefona i/ili interneta*”.¹⁹³ Sexting je oblik samostalno izrađenog seksualno eksplicitnog sadržaja¹⁹⁴ i praksa je “*izuzetno raznolika u smislu konteksta, značenja i namjere*”.¹⁹⁵

¹⁸⁹ Vidi, na primjer, *The Guardian*, “Teenagers Who Share ‘Sexts’ Could Face Prosecution, Police Warn”, 22 July 2014, <http://www.theguardian.com/media/2014/jul/22/teenagers-share-sexts-face-prosecution-police>. For the US, vidi, na primjer, *The New York Times*, “Rethinking Sex Offender Laws for Youth Sexting”, 20. mart 2010, http://www.nytimes.com/2010/03/21/us/21sexting.html?pagewanted=all&_r=0. Vidi također Criminal Defense Lawyer, “Teen Sexting”, <http://www.criminaldefenselawyer.com/crime-penalties/juvenile/sexting.htm>

¹⁹⁰ Vidi, na primjer, Oxford Advanced Learner’s Dictionary <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>

¹⁹¹ Definicije onoga što je “nepristojno” često određuju standardi zajednice i, po pravnim sistemima koji koriste ovaj pojam, porota ili sudija. Nadležni organ tada mora utvrditi da li je određena slika neprikladna ili ne predstavlja materijal o seksualnom zlostavljanju djece.

¹⁹² K. Cooper et al., *Adolescents and Self-Taken Sexual Images: A Review of the Literature*, 2015.

¹⁹³ J. Ringrose et al., “A Qualitative Study of Children, Young People and ‘Sexting’”, Study Prepared for the NSPCC, 2012, str. 6.

¹⁹⁴ UNODC, “Study on the Effects of New Information Technologies on the Abuse and Exploitation of Children”, str.22.

¹⁹⁵ K. Cooper et al., *Adolescents and Self-Taken Sexual Images*, str. 24.

Dok je “sexting” možda najčešći oblik samostalno izrađenog seksualno eksplicitnog sadržaja koji uključuje djecu, i često se radi od strane i u krugovima saglasnih adolescenata koji doživljavaju zadovoljstvo iz tog iskustva, postoje i mnogi oblici “neželjenih sexting sadržaja”. Ovo se odnosi na one aspekte kad ne postoji saglasnost s ovom aktivnošću, kao što su dijeljenje ili primanje neželjenih seksualno eksplicitnih fotografija, videozapisa ili poruka, na primjer od poznate ili nepoznate osobe koja pokušava da stupi u kontakt, da izvrši pritisak ili da se zbliži s djetetom. “Sexting” može biti i oblik seksualnog nasilja, u kojem se na dijete vrši pritisak da pošalje sliku dečku/djevojci/vršnjaku, koji/koja je potom distribuirana putem vršnjačke mreže, bez njegovog pristanka.

Neželjeni sexting vezan je za spomenutu diskusiju o seksualnom uznemiravanju i neželjenim seksualnim komentarima,¹⁹⁶ a istraživanje je pokazalo da je u praksi “sexting” daleko od rodno neutralnog. Predloženo je da se “sexting shvata kao nastavak [...] seksualnog uznemiravanja djevojčica na internetu”.¹⁹⁷

Zaključak: “Sexting” je uobičajen termin i česta praksa među mladima. Često je saglasna aktivnost među vršnjacima, iako je istraživanje pokazalo da djevojčice češće od dječaka osjećaju pritisak ili prisilu.¹⁹⁸ Kada “sexting” dovodi do zlostavljanja ili iskorištavanja, od presudnog je značaja da činjenica da je materijal samostalno izrađen ne rezultira okrivljavanjem djeteta za ono što se desilo ili time da je dijete krivično odgovorno za generisanje materijala za seksualno zlostavljanje djece.

F.4.vi (Izlaganje) štetnom sadržaju

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

Izlaganje štetnom sadržaju odnosi se na djecu koja pristupaju ili su izložena, namjerno ili nenamjerno, seksualnom ili nasilnom sadržaju neprimjerenom starosnoj dobi ili sadržaju koji se na drugi način smatra štetnim za njihov razvoj.¹⁹⁹ Štetni sadržaj može na taj način pokriti mnogo širi spektar materijala od materijala o seksualnom zlostavljanju djece (“dječija pornografija”) i uključiti bilo koji sadržaj koji djetetu može nanijeti štetu, uključujući (u najmanju ruku) pornografiju za odrasle i materijal za seksualno zlostavljanje djece. Važno je, dakako, da pravna regulativa sadrži jasnu definiciju štetnog sadržaja, jer je moguće različite vrste sadržaja smatrati štetnim, što može dovesti do kriminalizacije koja graniči s cenzurom ili kršenjem drugih sloboda.

Izlaganje djece štetnom sadržaju koji je po prirodi “pornografski” ponekad se naziva “korupcija” ili “pornifikacija” djece.²⁰⁰ Ovo može, na primjer, biti slučaj ako odrasla osoba namjerno prikazuje (štetni sadržaj ili) pornografiju djetetu ili gleda pornografiju u prisustvu djeteta. Prvi primjer može biti oblik beskontaktnog seksualnog zlostavljanja,²⁰¹ a štetni i seksualni sadržaj se često koriste u procesu zbližavanja s djecom.

Izlaganje štetnom sadržaju može normalizovati štetno seksualno ponašanje djece kao pojedinaca ili unutar njihovih vršnjačkih grupa. Ovo se može posmatrati kao oblik “korupcije djece”, mada više kroz socijalnu seksualizaciju djece, a ne kao rezultat namjera ili akcija nekih pojedinaca.²⁰²

¹⁹⁶ See supra, stav C.4.V o seksualnom uznemiravanju djece.

¹⁹⁷ K. Cooper et al., *Adolescents and Self-Taken Sexual Images*, str. 22.

¹⁹⁸ K. Cooper et al., *Adolescents and Self-Taken Sexual Images*, str. 22.

¹⁹⁹ UNODC, *Study on the Effects of New Information Technologies on the Abuse and Exploitation of Children*, str. 13.

²⁰⁰ “Pornifikacija” je u The Oxford British and World English Dictionary definisana kao “sve veća pojava i prihvatanje seksualnih tema i eksplicitnih slika u popularnoj ili uobičajenoj kulturi”. Kad su u pitanju djeca, ona se koristi za povećanje seksualizacije djece u društvu, što može doprinijeti normalizaciji seksualnog ponašanja i stavova kod djece.

²⁰¹ Vidi supra stav C.3 o seksualnom zlostavljanju djece, terminološka razmatranja.

²⁰² M. Coy et al., “‘Sex without Consent, I Suppose that Is Rape’: How Young People in England Understand Sexual Consent”. Izvještaj naručen za Kancelariju komesara za djecu o pitanju Upitnika o seksualnom iskorištavanju djece u bandama i grupama, novembar 2013.

Iako izlaganje pornografiji može biti štetno za vrlo malo djeteta, važno je uvidjeti da, kada su u pitanju adolescenti, to nije nužno štetno, nego može biti stvar istraživanja seksualnosti. Osim toga, izlaganje pornografiji na internetu može biti nevoljno izlaganje ili pornografija koju je dijete/adolescent pretražilo na vlastitu inicijativu i može uključiti pornografiju za odrasle, kao i materijal o seksualnom zlostavljanju djece.

Zaključak: Štetni sadržaj ne smije se koristiti kao sinonim za “materijal o seksualnom zlostavljanju djece” ili “dječija pornografija”, jer je to mnogo širi koncept i može se odnositi i na drugi sadržaj osim na seksualni materijal, na primjer nasilne videoigre ili internetske stranice koje podstiču govor mržnje. Štaviše, “štetni sadržaj” ne odnosi se isključivo na nezakonit materijal, već može uključiti i materijal koji je zakonit, ali i dalje štetan za osobu s obzirom na njenu dob, stepen zrelosti itd.

F.4.vii Podmićivanje djece u svrhu seksualnog iskorištavanja

○ *Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.*

Termin “korupcija” u ovom kontekstu odnosi se na “radnju ili efekat moralnog povređivanja nekoga ili nečega”,²⁰³ to jest, “čin ili efekat da neko promijeni standard ponašanja iz moralnog u nemoralno”.²⁰⁴

Termin “korupcija djece u seksualne svrhe” odnosi se na djela kojima se djeca dovode u situaciju da budu svjedoci seksualnog zlostavljanja ili seksualne aktivnosti i mogu se naći, na primjer, u članu 22. Lanzarote konvencije. Član, koji nosi naziv “korupcija djece”, definiše da će “*Strane preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere da kriminalizuju namjerno stavljanje, u seksualne svrhe, djeteta koje nije dostiglo starosnu dob iz člana 18. stav 2. u situaciju da bude svjedok seksualnog zlostavljanja ili seksualne aktivnosti, čak i bez vlastitog učestvovanja.*”

“Seksualna korupcija djeteta na internetu” ponekad se koristi u pravnim standardima²⁰⁵ kao alternativni termin “navođenja djeteta na internetu u seksualne svrhe” (zbližavanje).²⁰⁶

²⁰³ Vidi Oxford British and World English dictionary.

²⁰⁴ Vidi Oxford Advanced Learner’s English dictionary.

²⁰⁵ Pojedini zakoni država SAD-a koriste ovaj jezik. Vidi, na primjer, www.oregonlaws.org/ors/163.432

²⁰⁶ Za više detalja o internet vrbovanju u seksualne svrhe, vidi stav H.

G. Seksualno zlostavljanje djece na internetu uz prijenos uživo

○ Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.

G.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima

- i. 1989: U članu 34. CRC spominje “eksploatacionu upotrebu djece u pornografskim predstavama”, bez preciziranja da li se ovakvi nastupi odvijaju na internetu ili van njega.
- ii. 1999: U članu 27(c) ACRWC spominje “upotrebu djece u pornografskim aktivnostima, predstavama i materijalima”. Kao i CRC, ovaj instrument ne precizira kako se obavljaju ove aktivnosti ili predstave (na internetu ili van njega).
- iii. 1999: U članu 3(b) ILO C182 sadrži zabranu “korištenja, podvođenja ili nuđenja djeteta za prostituciju, za proizvodnju pornografije ili za pornografske predstave”.
- iv. 2007: Lanzarote konvencija opisuje različite vrste “korištenja” djeteta i zahtijeva od država ugovornica da kriminalizuju niz krivičnih djela koja se tiču učestvovanja djeteta u pornografskim predstavama, kao što je regrutovanje djeteta da učestvuje u pornografskim predstavama ili organizovanje da dijete učestvuje u takvim predstavama, primoravanje djeteta na učestvovanje u pornografskim predstavama ili profitiranje ili druga vrsta iskorištavanja djeteta u takve svrhe i svjesno prisustvovanje pornografskim predstavama koje uključuju djecu.
- v. 2011: Direktiva EU 2011/93 u svojoj definiciji “pornografskih predstava” (član 2(e)) uključuje “predstavu koja se uživo prikazuje publici, kao i putem informacionih i komunikacionih tehnologija, u kojoj je (i) dijete prikazano u stvarnom ili simuliranom seksualno eksplicitnom ponašanju ili (ii) su prikazani seksualni organi djeteta prvenstveno za seksualne svrhe”.

G.2. Razmatranje korištene terminologije

Seksualno zlostavljanje djece uživo na internetu je u porastu u svijetu, a odnosi se na seksualno iskorištavanje djece putem prostitucije i seksualnih predstava i na proizvodnju materijala o seksualnom zlostavljanju djece. S obzirom na odsustvo jasne definicije ove prakse kao krivičnog djela, u ovoj je oblasti izostala adekvatna kriminalizacija.²⁰⁷ Međutim, iako nije eksplicitno uključena u glavne međunarodne pravne instrumente o zaštiti djece, od presudnog je značaja da se uvidi da seksualno zlostavljanje djece uživo na internetu spada u mnoge postojeće zakonske odredbe koje se tiču seksualnog iskorištavanja djece i seksualnog zlostavljanja. Dakle, regrutovanje i korištenje djeteta za učestvovanje u bilo kojoj vrsti pornografskih nastupa,²⁰⁸ na internetu ili van njega, mora biti kriminalizovano u skladu sa CRC-om (član 34 (c)), ACRWC-om (član 27(c)), ILO C182 (član 3(b)) i Lanzarote konvencijom (član 21). Štaviše, ona bi se mogla podvesti pod definiciju OPSC-a o “dječijoj prostituciji”: “korištenje djeteta u seksualnim aktivnostima za naknadu ili bilo koji drugi oblik protivusluge” (član 2(b)). Ako se živi nastup djeteta snima, to može predstavljati proizvodnju materijala o seksualnom zlostavljanju djece, koji je obuhvaćen i svim važnijim pravnim instrumentima u dijelu odredaba o dječijoj pornografiji.

Seksualno zlostavljanje djece na internetu često predstavlja dvostruko zlostavljanje djeteta. Ono je prisiljeno da učestvuje u seksualnim aktivnostima, samo ili s drugim licima, što je čin koji već predstavlja seksualno zlostavljanje. Istovremeno, seksualna aktivnost se prenosi uživo putem IKT-a i posmatraju je drugi na daljinu. Često su osobe koje gledaju na daljinu osobe koje su tražile i/ili naručile seksualno zlostavljanje djeteta, diktirajući kako se čin treba izvršiti (vidjeti odjeljak G.3.II

²⁰⁷ Često, postojeći zakoni o dječijoj pornografiji nisu dovoljni za trendove poput emitovanja uživo snimaka seksualnog zlostavljanja, seksualnog zlostavljanja “po narudžbi” itd. Vidi, na primjer, Međunarodni centar za nestalu i iskorištenu djecu, “Child Pornography: Model Legislation and Global Review”, 8. izdanje, 2016.

²⁰⁸ Za više pojedinosti o upotrebi djece za pornografske predstave, vidi supra, stav E.4.VII.

u nastavku), i moguće je da plaćaju da se zlostavljanje desi. Seksualno zlostavljanje djece uživo pojavljuje se u komercijalnoj i nekomercijalnoj formi,²⁰⁹ a postoje slučajevi gdje je uspostavljeno kao biznis, s očiglednim ciljem ostvarivanja profita od seksualnog iskorištavanja uključene djece.

Zaključak: Važno je napomenuti da je, u skladu s međunarodnim pravom, zabranjeno seksualno zlostavljanje djece od usvajanja CRC-a, kroz odredbe koje se odnose na “korištenje djece za pornografske predstave” (vidi dio E.4.VII). Činjenica da se seksualno zlostavljanje djece uživo može pojaviti putem upotrebe IKT-a ne znači da je ovo novi fenomen. Ono što je novo, međutim, jeste činjenica da se ovakvo seksualno zlostavljanje sada može izvršiti “na daljinu”; počinilac zlostavljanje može posmatrati iz druge zemlje.

G.3. Srodni termini

G.3.i Emitovanje seksualnog zlostavljanja djeteta uživo

○ *Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.*

Seksualno zlostavljanje djece putem interneta često se prikazuje gledaocima putem “emitovanja” putem interneta. To znači da se podaci trenutno prenose gledaocu, koji može gledati i zabavljati se dok se zlostavljanje dešava. Važan podatak za gledaoca jeste da emitovanje ne ostavlja nikakav trag na uređaju, jer se datoteka ne preuzima; kada se emitovanje zaustavi, materijal o seksualnom zlostavljanju djece nestaje, osim ako ga počinilac ne sačuva namjerno.²¹⁰ Ovo povećava percepciju nekažnjivosti počinilaca i stvara specifične izazove za istragu nakon događaja, posebno kad je u pitanju izuzimanje dokaza i identifikacija žrtava i počinilaca. Prijenos uživo može se također nazvati “seksualno zlostavljanje djece na zahtjev”.

Zaključak: Primijećeno je da prijenos seksualnog zlostavljanja uživo “više nije trend koji se pojavljuje, već utvrđena realnost”.²¹¹ Važno je napomenuti da izrazi kao što su “streaming” i “webcam” samo opisuju tehnološka sredstva koja ne uzimaju u obzir ni namjeru počinioaca ni rezultat počinjenih djela, odnosno seksualnog zlostavljanja i/ili iskorištavanja djeteta.

Što se tiče korištenja ovih pojmova, važno je ne fokusirati se pretjerano na “tehnološki” aspekt (tj. koji se alat koristi za počinjenje određenog djela), jer je evolucija u IKT-u izuzetno brza i na tržištu se gotovo svakodnevno i dalje pojavljuju novi uređaji i alati s novim imenima.

²⁰⁹ Na primjer, u slučaju Kraljice protiv Lana Watkina i drugih primijećeno je kako je optuženi podstakao majku da seksualno zlostavlja svoju kćerku ispred web-kamere. Nije bilo očiglednog komercijalnog aspekta zločina (predmet br. 62CA1726112, Zakon o sudovima, Cathays Park, Cardiff CF10 3PG, 18. decembar 2013). U drugim poznatim slučajevima mlade djevojke su vršile seksualne radnje na sebi uzimajući za to novac. Ipak, drugi slučajevi činili su se isključivo komercijalnim, gdje su odrasli bili u ulozi facilitatori i nudili uživo seksualno zlostavljanje djece na zahtev i u zamjenu za novac.

²¹⁰ “Streaming” je tehnologija koja se sastoji od reprodukcije podataka prije nego što se cijela datoteka prenese, šaljući informaciju direktno na računar ili uređaj primaoca (preko web-kamere, audio interfejsa itd.), bez potrebe za čuvanjem datoteke na čvrsti disk (iako se materijal za prijenos također može snimiti i sačuvati u datoteci). Osim u slučaju da se sadržaj ne sačuva namjerno, on je dostupan samo jednom i ne ostavlja trag na uređaju nakon što se pregleda. Što se tiče slučajeva seksualnog iskorištavanja na internetu, većina incidenata koji se odnose na prijenos uživo uključuju proizvodnju u realnom vremenu i prenošenje audio/videopodataka putem web-kamere na strani žrtve.

²¹¹ Virtual Global Taskforce, “Child Sexual Exploitation Environmental Scan”, supra 172.

G.3.ii Naručena seksualna zlostavljanja djece

○ *Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.*

“Seksualno zlostavljanje djece po narudžbi” odnosi se na specifičnu vrstu seksualnog zlostavljanja na internetu, koja se sastoji od počinioca koji naruči ili diktira, prije ili za vrijeme odvijanja zlostavljanja, da određena aktivnost bude urađena. Zlostavljanje se prenosi putem web-kamere ili se snima u datoteku da bi je osoba koja je naručila/diktirala mogla gledati/konzumirati, u zamjenu za novac.

Zaključak: Seksualno zlostavljanje djece po narudžbini može biti modalitet prijenosa uživo, uz dodatni element da osoba koja gleda emitovanje aktivno učestvuje u određivanju na koji se način seksualno zlostavljanje treba izvršiti. Iste tehnologije (na primjer, “streaming”, “webcam”) koriste se kao i za druga krivična djela na internetu.

G.3.iii Seks-turizam i seksualno zlostavljanje djece putem “web-kamere”

⊗ *Korištenje ovog termina treba izbjegavati.*

“Turizam radi seksa s djecom” izraz je koji je skovan kako bi se naglasio transnacionalni karakter krivičnog djela u kojem osoba može sjediti ispred računara i naručiti i gledati seksualno zlostavljanje djece koje se odvija u drugoj zemlji, a da ne mora putovati.²¹² Međutim, ovaj izraz nije najprikladniji za definisanje seksualnog zlostavljanja djeteta uživo na internetu i nosi rizik od pogrešnog upućivanja iz nekoliko razloga. Prvo, uvodi još jedan pojam za definisanje pitanja koje već ima više različitih imena ili oznaka (npr. “seksualno zlostavljanje na internetu/uživo”, “emitovanje seksualnog zlostavljanja uživo” itd.) i sadrži rizik da unese još veću konfuziju. Drugo, čini se da implicira da odgovor na ove vrste krivičnih djela leži u sektoru turizma.²¹³ I treće, postavlja se pitanje adekvatnosti pojma “turizam radi seksa s djecom”, koji predstavlja sporno pitanje samo po sebi (razmatra se u Odjeljku I u nastavku). U istom kontekstu korišten je i neutralniji termin “seksualno zlostavljanje djece na internetu putem web-kamere”.²¹⁴ Iako se ovaj izraz čini adekvatnijim od izraza “turizam radi seksa s djecom putem web-kamere”, važno je podsjetiti da je “web-kamera”, kao i “streaming”, tehnološko sredstvo koje se koristi za gledanje seksualnog zlostavljanja djece uživo i može se u svako doba zamijeniti drugom tehnologijom.

Zaključak: Trebalo bi izbjegavati pojam “turizam radi seksa s djecom putem web-kamere”. Izraz “seksualno zlostavljanje djece putem web-kamere” može se koristiti s obzirom da na to se odnosi na određeni tehnološki uređaj i da je “seksualno zlostavljanje djece na internetu” širi pojam i može biti odgovarajući termin.

²¹² Vidi, na primjer, Terre des Hommes Netherlands, “Sweetie”, <https://www.youtube.com/user/sweetie>

²¹³ Za više pojedinosti o turizmu radi seksa s djecom, vidi infra, stav I.

²¹⁴ Vidi, na primjer, Terre des Hommes, “Sweetie Campaign in [the] Philippines Intensifies”, 7. decembar 2015. <https://www.terredeshommes.nl/en/news/sweetie-campaign-philippines-intensifies>

H. Vrbovanje djece u seksualne svrhe

○ Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.

H.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima

- i. 2007: Lanzarote konvencija je prvi međunarodni pravni instrument koji definiše zblizavanje, a Konvencija se odnosi na ovaj čin u smislu vrbovanja djece u seksualne svrhe. Stoga, Konvencija (član 23) zahtijeva od država ugovornica da kriminalizuju *“namjerno predlaganje, putem informacionih i komunikacionih tehnologija, od strane odrasle osobe da se sretne s djetetom koje nije dostiglo starosnu dob definisanu članom 18, stav 2, u svrhu izvršenja bilo kojeg krivičnog djela utvrđenog u skladu s članom 18, stav 1. a), ili članom 20, stav 1. a), kada je nakon ovakvog prijedloga uslijedio materijalni čin koji vodi ka tom sastanku”*.
- ii. 2011: Direktiva EU 2011/93 o borbi protiv seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječije pornografije potvrđuje Lanzarote konvenciju i obuhvata i definiciju vrbovanja djece u seksualne svrhe (član 6):
 1. *Države članice preduzimaju potrebne mjere kako bi obezbijedile da se sljedeće namjerno ponašanje kazni: predlaganje, putem informacionih i komunikacionih tehnologija, od strane odrasle osobe da se sretne s djetetom koje nije dostiglo zakonski uzrast za seksualni pristanak, u svrhu izvršenja bilo kojeg krivičnog djela navedenog u članu 3(4) i članu 5(6), kada je taj prijedlog popraćen materijalnim aktima koji vode takvom sastanku [...].*
 2. *Države članice preduzimaju potrebne mjere kako bi obezbijedile da je pokušaj, putem informacionih i komunikacionih tehnologija, izvršenja krivičnih djela iz člana 5(2) i (3) od strane odrasle osobe koja vrbuje dijete koje nije dostiglo starosnu dob za seksualni pristanak za dječiju pornografiju koja prikazuje dijete, kažnjiv.”*

H.2. Neobavezujući instrumenti

- i. 2011: Komitet CRC-a u Opštem komentaru br. 13 spominje da *“u kontaktu s drugima putem IKT-a djeca mogu biti maltretirana, uznemiravana ili proganjana (“mamljenje” djece) i/ili prisiljena, prevarena ili ubijeđena da se mimo interneta sastanu sa strancima koji se zblizavaju s djecom s ciljem stupanja u seksualne aktivnosti i/ili davanja ličnih informacija”*.
- ii. 2011: Rezolucija 2011/33 Ekonomskog i socijalnog vijeća za prevenciju, zaštitu i međunarodnu saradnju protiv upotrebe novih informacionih tehnologija za zlostavljanje i/ili iskorištavanje djece naglašava da se *“nove informacione i komunikacione tehnologije i aplikacije zloupotrebljavaju za krivična djela seksualnog iskorištavanja djece i da je tehnički razvoj dopustio pojavu krivičnih djela kao što su proizvodnja, distribucija ili posjedovanje slika o seksualnom zlostavljanju djece, audio ili videosnimaka, izlaganje djece štetnim sadržajima, zblizavanje, uznemiravanje i seksualno zlostavljanje djece i nasilje na internetu”*.

H.3. Terminološka razmatranja

Termin “tražiti” znači “pitati nekoga za nešto” ili “pokušati nešto dobiti ili ubijediti nekoga da nešto učini”.²¹⁵ Vrbovanje djece u seksualne svrhe često se naziva “zblizavanje” ili “zblizavanje na internetu”. Može se opisati kao praksa pomoću koje se odrasli “sprijatelje” s djetetom (često na internetu, ali postoji zblizavanje i mimo interneta i ne treba ga zanemariti) s namjerom seksualnog zlostavljanja.

²¹⁵ Oxford Advanced Learner’s Dictionary.

Trenutno, samo Direktiva EU 2011/93 propisuje da se pažnja mora posvećivati i zbližavanju u stvarnom svijetu i da bi države trebale kriminalizovati takvu praksu (recital 19).²¹⁶

Samo dva pravno obavezujuća međunarodna instrumenta sadrže obavezu kriminalizacije vrbovanja djece u seksualne svrhe: Lanzarote konvencija i Direktiva EU 2011/93. Lanzarote konvencija u članu 23. zahtijeva da sastavni elementi ovog zločina budu (i) vrbovanje djece u seksualne svrhe (tj. "seksualno ćaskanje s djetetom"²¹⁷); (ii) namjerno predlaganje sastanka s djetetom u svrhu izvršenja seksualnog prekršaja i (iii) naknadni "stvarni čin koji vodi do takvog sastanka". Ne postoji zahtjev da seksualno krivično djelo bude počinjeno, ali je dovoljno da su preduzeti konkretni koraci da se sastanak desi (npr. počinitelj dolazi na mjesto sastanka).

Novija Direktiva EU 2011/93 raščlanjuje definiciju djela na dva dijela, pri čemu se zahtijevaju ista "materijalna djela" za svako predlaganje od strane odrasle osobe da se sastane s djetetom, ali i čin vrbovanja djeteta da ustupi seksualne slike sebe je, samo po sebi, kažnjivo (član 6.2).

Uzimajući u obzir brzu evoluciju IKT-a i novih oblika kriminaliteta na internetu, može se smatrati zabrinjavajućim da postojeći pravni instrumenti koji regulišu ovo krivično djelo zahtijevaju konkretan fizički sastanak ili bar materijalna akta koji vode takvom sastanku. Jasno je da se u mnogim slučajevima zbližavanje, zlostavljanje i iskorištavanje djece dešava na internetu, a sastanak nikad nije stvarni sastanak, već se odvija na internetu. Podaci o zbližavanju na internetu iz Velike Britanije sugerišu da se djeca najčešće mame ili izmanipulišu da proizvedu seksi slike ili videosnimke bez ikakve namjere počinioca da dijete upozna u stvarnom životu.²¹⁸ Ovo povećava proizvodnju dječijeg pornografskog materijala i često je povezano s drugim oblicima iskorištavanja, kao što je "seksualno iznuđivanje" (vidi odjeljak H.4.III u nastavku) i ucjenjivanje. Štaviše, iskustvo pokazuje da žrtve zbližavanja često trpe iste posljedice kao i žrtve fizičkog seksualnog zlostavljanja ili iskorištavanja. Osim toga, često se moraju suočiti s osjećajem sramote i krivice zbog toga što su u određenoj mjeri doprinijele vlastitom iskorištavanju (npr. zato što su na početku pristale da uključe svoje web-kamere i/ili da se fotografišu), kao i nemira zbog trajnog gubitka kontrole nad slikama i neznanja ko ih je vidio. Kako bi se odrazila ova stvarnost, čini se da je neophodno proširiti definiciju "zbližavanja" kako bi se obuhvatili sastanci u sferi interneta.

U odgovoru na ovakav razvoj situacije, u mišljenju usvojenom u junu 2015. o članu 23. Lanzarote konvencije, Lanzarote komitet utvrdio je da "vrbovanje djece putem informacionih i komunikacionih tehnologija ne mora nužno rezultirati sastankom oči u oči. Može ostati na internetu, ali bez obzira na to uzrokuje ozbiljnu štetu za dijete."²¹⁹ Štaviše, Komitet navodi da se "opšti fenomen zbližavanja na internetu razvija paralelno s informacionim i komunikacionim tehnologijama. Zbog toga se razumijevanje problema ne bi trebalo ograničiti na način na koji se radilo zbližavanje kada je sačinjavana Konvencija, nego se treba tumačiti i rješavati u skladu s načinom na koji se ono danas radi i na koji bi se moglo raditi sutra. Pošto statična definicija zbližavanja na internetu nije moguća, strane trebaju razmotriti proširenje kriminalizacije i na slučajeve kada seksualno zlostavljanje nije rezultat sastanka lično, već je izvršeno na internetu."²²⁰

Druga potencijalna slabost pravnih instrumenata koji se bave pitanjem zbližavanja jeste to da oni obavezuju države da kriminalizuju takva djela samo kada se vrše protiv djece koja nisu dostigla dob za seksualni pristanak. Ovo ne obezbjeđuje nužno adekvatnu zaštitu za djecu iznad te starosne dobi, koja također mogu biti predmet mamljenja ili manipulisanja u cilju iskorištavanja.

²¹⁶ Direktiva 2011/93/EU, supra 14, recital 19.

²¹⁷ Izvještaj o Lanzarote konvenciji, supra 4, stav 157.

²¹⁸ CEOP, "Threat Assessment of Child Sexual Exploitation and Abuse", stav 38.

²¹⁹ Komitet potpisnica Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (T-ES), "Opinion on Article 23 of the Lanzarote Convention and Its Explanatory Note", 23. juni 2015, stav 17. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046ebc8>

²²⁰ Ibid., stav 20.

Danas postoje brojni primjeri nacionalnih pravnih sistema koji kriminalizuju čistu upotrebu IKT-a u svrhu izvršenja seksualnog zlostavljanja djece.²²¹

Zaključak: Izgleda da nema nikakvog lingvističkog ili drugog logičnog razloga zbog čega bi definicija vrbovanja djece u seksualne svrhe trebala biti ograničena na djela kojima se pokušao i/ili dogodio fizički sastanak uživo. Dok se na internetu sve više pojavljuje, vrbovanje djece u seksualne svrhe može dovesti do seksualnih aktivnosti na internetu ili u stvarnosti (ili oboje) i može biti štetno za dijete čak i ako se nikad ne desi van interneta. Slično tome, vrbovanje i zbližavanje mogu se odvijati isključivo van interneta, iako su često omogućeni nekim oblikom IKT-a, na primjer kontaktom putem telefona ili SMS-poruke. Ovo posebno može biti slučaj kada vršnjak upozna dijete s počiniocem, a zatim bude vrbovano i prevareno zbog uvjerenja da je zlostavljač dečko. Ovaj oblik seksualnog zlostavljanja opisan je kao “model dečka” kod seksualnog iskorištavanja djece.²²² Dakle, čin vrbovanja djeteta u kojem se, na primjer, ustupaju seksi slike sebe dio je ove prakse. Kao posljedica toga, neophodni su sljedeći elementi za definisanje (internetskog) vrbovanja u seksualne svrhe: (i) kontaktiranje djeteta; (ii) (ako je na internetu, putem IKT-a); (iii) s namjerom da se dijete namami ili nagovori; (iv) da stupi u bilo koju seksualnu aktivnost bilo kojim sredstvima, na internetu ili u stvarnosti.

H.4. Srodni termini

H.4.i Navođenje, vrbovanje / pripremanje djece u svrhu seksualnog iskorištavanja

○ *Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.*

U kontekstu seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece, “zbližavanje” je kratko ime za vrbovanje djece u seksualne svrhe. “Zbližavanje/s prijateljivanje na internetu” odnosi se na proces uspostavljanja/izgradnje odnosa s djetetom lično ili putem korištenja interneta ili drugih digitalnih tehnologija kako bi se olakšao seksualni kontakt s osobom, *na internetu ili van njega*.²²³ Zbližavanje je u velikim rječnicima definisano kao “*čin pripreme ili obučavanja (nekoga) za određenu svrhu ili aktivnost*”, a u konkretnom kontekstu seksualnog iskorištavanja i zloupotrebe djece kao “*(za pedofila) pripremanje (djeteta) za sastanak, naročito posredstvom internetske sobe za časkanje (internetske komunikacije), s namjerom da izvrši seksualno krivično djelo*”²²⁴ ili “*kriminalna aktivnost sprijateljivanja (zbližavanja) s djetetom, posebno putem interneta, s ciljem ubjeđivanja djeteta da ima seksualni odnos*”.²²⁵

²²¹ Vidi, na primjer: Južnoafrička Republika, član 18. Zakona o seksualnim deliktima i srodnim pitanjima, kriminalizuje upotrebu bilo kakvih sredstava (čak i posrednika) s namjerom omogućavanja izvršenja seksualnog delikta nad djetetom. Seksualna djela razmatraju se široko, uključujući dijete koje vrši seksualnu aktivnost dok počinioc gleda; izlaganje djeteta pornografiji ili izlaganje dijelova njegovog tijela na način koji krši seksualni integritet ili dostojanstvo djeteta; Australija, član 474.27 Krivičnog zakonika (koristeći prijevoznih usluga za “zbližavanje” s osobama mlađim od 16 godina): korištenje prijevoza radi prijenosa komunikacije u namjeri da olakša podvođenje primaoca za seksualnu aktivnost s pošiljaocem, učesnikom ili drugom osobom; Član 272.15 (zbližavanje u potpunosti ili djelimično van Australije): kriminalizacija uspostavljanja komunikacije s djecom s namjerom da se uključe u seksualnu aktivnost čak i ako je nemoguće obaviti seksualnu aktivnost (12 godina zatvora). Prema Krivičnom zakonu Australije, “seksualna aktivnost” mora se široko tumačiti, obuhvatajući različite vrste seksualne aktivnosti. Ovaj pojam ne smije se miješati s užitim terminom “seksualni odnos”; Argentina, Krivični zakonik, član 131: kriminalizacija uspostavljanja kontakta s osobom mlađom od 18 godina radi izvršenja krivičnog djela protiv njenog seksualnog integriteta (šest mjeseci do četiri godine zatvora); Kostarika, Krivični zakonik, član 167. bis: “seducción o encuentros con menores por medios electrónicos”: kriminalizacija (i) uspostavljanje seksualnih ili erotskih veza s djetetom (od jedne do tri godine zatvora); (ii) ishodovanje sastanka na fizičkom mjestu s djetetom (dvije do četiri godine zatvora).

²²² Jago et al., “What’s Going on to Safeguard Children and Young People from Sexual Exploitation? How Local Partnerships Respond to Child Sexual Exploitation”, Luton, Univerzitet u Bedfordshireu, 2011.

²²³ Vidi, na primjer, <http://www.europeanonlinegroomingproject.com/home.aspx>

²²⁴ Vidi Oxford British and World English Dictionary.

²²⁵ Vidi Cambridge Advanced Learner’s Dictionary & Thesaurus.

Kao i kod vrbovanja djece u seksualne svrhe, čini se da nema nikakvog lingvističkog ili drugog logičnog razloga zbog čega bi definicija “zbližavanja” trebala biti ograničena na djela u kojima je pokušao ili se dogodio fizički sastanak. Istraživanja su pokazala da zbližavanje, termin koji ukazuje na to da se postupak razvija tokom određenog perioda u kojem počinitelj suptilno dobija povjerenje svoje žrtve, danas nije najčešći oblik online seksualnog iskorištavanja djece. “Iako još uvijek postoje primjeri polaganog zbližavanja sa žrtvom, postoje dokazi da se dinamika ove prijetnje u posljednjih nekoliko godina znatno promijenila. Danas je period između inicijalnog stupanja u kontakt s djetetom i ishoda često izuzetno kratak” i “počinitelj se fokusira na brzo pridobijanje žrtve, a ne na uspostavljanje povjerljivog odnosa.”²²⁶ Iz tog razloga, ponekad se preferira termin “seksualno iskorištavanje djece na internetu”, kako bi se obuhvatili ne samo konkretni postupci, kao što je zbližavanje, već i drugi, direktniji i prisilni oblici vrbovanja djece u seksualne svrhe.²²⁷

H.4.ii (Seksualno) zavođenje djece na internetu

○ *Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.*

“Zbližavanje” je ponekad definisano kao “zavođenje djece na internetu u svrhu seksualnog akta”.²²⁸ “Zavođenje” se odnosi na nešto što se koristi da privuče ili iskuša nekoga,²²⁹ što zaista odražava zajednički način postupanja osobe koja se “zbližava” sa žrtvom u cilju seksualnog iskorištavanja. Termin “zavođenje na internetu” koristilo je, na primjer, i Ministarstvo pravde SAD-a, koje ovu praksu definiše na sljedeći način: “Dječiji grabežljivci često koriste internet kako bi identifikovali i potom prisilili svoje žrtve da stupe u nezakonite seksualne aktivnosti. Ovi kriminalci vrebaju u sobama za časkanje ili na internetskim forumima koji su popularni među djecom i tinejdžerima. Dobit će povjerenje djeteta, a zatim će konverzaciju usmjeriti na seksualne teme. Ponekad djetetu šalju seksualno eksplicitne slike o sebi. Također, mogu od djeteta zatražiti da im pošalje pornografske slike sebe. Optuženi često planiraju sastanak licem u lice u cilju stupanja u seksualne aktivnosti.”²³⁰

Zaključak: “Zavođenje” djece ponekad se koristi kao sinonim za termin “vrbovanje djece u seksualne svrhe” ili “zbližavanje”.

H.4.iii Seksualna iznuda djece

∅ *Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.*

Seksualna iznuda, također poznata pod nazivom “iznuda seksa”, predstavlja ucjenjivanje osobe korištenjem samostalno proizvedenih slika te osobe u cilju iznuđivanja seksualnih usluga, novca ili drugih beneficija pod prijetnjom da će taj materijal biti distribuiran bez saglasnosti prikazane osobe (npr. objavljivanje slika na društvenim medijima). Često se utjecaj i manipulacija karakteristični za napadače tokom dužeg perioda (ponekad nekoliko mjeseci) pretvaraju u brzu eskalaciju prijetnji, zastrašivanja i prisile nakon što osoba pod pritiskom pošalje prve seksi slike sebe.

Seksualna iznuda smatra se karakterističnom za djecu i odrasle na internetu, a čini se da se povećava upotreba ove vrste ucjenjivanja, uključujući i ekstremnije, nasilnije, sadističke i ponižavajuće zahtjeve od strane počinitelja.²³¹ Ako je usmjerena protiv djece, seksualna iznuda obuhvata proces u kojem se djeca ili mladi ljudi prisiljavaju na proizvodnju seksualnog materijala i/ili im se govori

²²⁶ CEOP, “Threat Assessment of Child Sexual Exploitation and Abuse”, str. 10.

²²⁷ Ibid.

²²⁸ J.M. Petit, “Report by the Special Rapporteur on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography”, supra 162, stav 13.

²²⁹ Vidi Oxford British and World English Dictionary.

²³⁰ Ministarstvo pravde SAD-a, “National Strategy for Child Exploitation Prevention and Interdiction”, Report to Congress, august 2010, str. 3, <http://www.justice.gov/psc/docs/natstrategyreport.pdf>, str. 3.

²³¹ Virtual Global Taskforce, “Child Sexual Exploitation Environmental Scan”, supra 172

da urade uznemirujuće postupke, pod prijetnjom pokazivanja materijala na kojima su oni prikazani drugim osobama. U nekim slučajevima zlostavljanje se toliko izmakne kontroli da je bilo pokušaja samopovređivanja žrtve ili samoubistva kao jedinog izlaza.²³²

Zaključak: Preporučeni termin je “seksualna iznuda djece”, što naglašava da je to oblik iznude koji je seksualne prirode i da se djelo vrši nad djetetom. Kolokvijalni, često korišteni termin “sextortion” više je predmet debate u oblasti zaštite djece, jer ne daje jasno do znanja da je u pitanju seksualno iskorištavanje djeteta i nosi rizik trivijalizacije djela, koja može proizvesti izuzetno ozbiljne posljedice.

²³² Ibid.

I. Seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma

○ Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.

I.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima

- i. 2000: OPSC spominje pojam “turizam radi seksa s djecom” u svojoj preambuli, kao i u članu 10(1), gdje se navodi da će “države članice preduzeti sve neophodne korake za jačanje međunarodne saradnje putem multilateralnih, regionalnih i bilateralnih aranžmana za sprečavanje, otkrivanje, istragu, gonjenje i kažnjavanje odgovornih za djela koja uključuju prodaju djece, dječiju prostituciju, dječiju pornografiju i turizam radi seksa s djecom.” Članom 10(3) se dalje navodi da će “države članice promovirati jačanje međunarodne saradnje u cilju rješavanja osnovnih uzroka, kao što su siromaštvo i nerazvijenost, koji doprinose ranjivosti djece, prodaji djece, dječijoj prostituciji, dječijoj pornografiji i turizmu radi seksa s djecom”.
- ii. 2007: Lanzarote konvencija spominje “sektor putovanja i turizma” kao aktera u “razradi i provođenju politika za sprečavanje seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece i primjenu internih normi putem samoregulacije ili koregulacije” (član 9(2)).
- iii. 2011: Direktiva EU 2011/93 sadrži odredbu o “mjerama protiv reklamiranja mogućnosti zlostavljanja ili turizma radi seksa s djecom” (član 26). U recitalu 29 Direktive ova pojava definisana je kao “seksualno iskorištavanje djece od strane osobe ili lica koja putuju iz svoje uobičajene okoline do odredišta u inostranstvu, gdje ostvaruju seksualni kontakt s djecom”.

I.2. Neobavezujući instrumenti

- i. 1996: Izrađen je Kodeks ponašanja za zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja u putovanju i turizmu.²³³
- ii. 1999: Globalni Etički kodeks za turizam UNWTO-a izričito je prepoznao problem seksualnog iskorištavanja djece u putovanju i turizmu i definisao ga suprotno suštini i ciljevima turizma: “Iskorištavanje ljudskih bića u bilo kojem obliku, posebno seksualnom, naročito kada se primjenjuje na djecu, sukobljava se s osnovnim ciljevima turizma i negira turizam.”²³⁴
- iii. 2001: UNWTO je usvojio set smjernica za nacionalne kontakt-tačke nacionalnih turističkih uprava za zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja u turizmu.²³⁵
- iv. 2013: U nekoliko izvještaja HRC-u specijalni izvjestilac o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji spominje “seksualno iskorištavanje djece u putovanju i turizmu” i “turizam radi seksa s djecom”.²³⁶
- v. 2013: Parlamentarna skupština Vijeća Evrope usvojila je dokument “Borba protiv turizma radi seksa s djecom”.²³⁷
- vi. 2013: Opšti komentar Komiteta br. 16 o državnim obavezama u pogledu utjecaja poslovnog sektora na dječija prava naglašava: “Na primjer, turizam radi seksa s djecom može biti omogućen od strane turističkih agencija koje rade na internetu jer omogućavaju razmjenu informacija i planiranje aktivnosti turizma radi seksa s djecom.”

²³³ Vidi www.thecode.org

²³⁴ Svjetska turistička organizacija, Globalni kodeks etike u turizmu, usvojen Rezolucijom A/RES/406(XIII) na 13. Generalnoj skupštini STO, Santiago, Chile, 27. septembar – 1. oktobar 1999, član 2.3.

²³⁵ Svjetska turistička organizacija, “Guidelines for National Tourism Administration (NTA) Focal Points for the Protection of Children from Sexual Exploitation in Tourism”, 2001

²³⁶ Vidi, na primjer, dokument A/HRC/25/48, 23. decembar 2013.

²³⁷ Dok. 13152, 27. mart 2013. <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewPDF.asp?FileID=19535&Language=en>

- vii. 2016: Globalna studija o seksualnom iskorištavanju djece u putovanjima i turizmu koristi terminologiju naslova zajedno s akronimom SECTT, definišući je kao *“djela seksualnog iskorištavanja ugrađena u kontekst putovanja, turizma ili oboje”*.²³⁸

I.3. Razmatranja korištene terminologije

Termin “seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma” odnosi se na seksualno iskorištavanje djece koje je ugrađeno u kontekst putovanja, turizma ili oboje. Djelo može biti počinjeno od strane stranih ili domaćih turista i putnika i dugoročnih posjetilaca. U prošlosti je definisano kao praksa koja uključuje *“ljudе koji putuju iz svoje zemlje u drugu i stupaju u komercijalne seksualne aktivnosti s djecom”*.²³⁹ Prema velikim rječnicima, “seksualni turizam” je *“organizacija odmora s ciljem iskorištavanja nepostojanja ograničenja za seksualnu djelatnost i prostituciju u nekim stranim državama”*²⁴⁰ i *“čin putovanja u drugu zemlju u cilju plaćanja za seks, naročito s djecom”*.²⁴¹ Ipak, primjećuje se da se seksualno iskorištavanje djece javlja i u kontekstu domaćih putovanja i turizma i da nije ograničeno na prelazak nacionalne granice.

U ishodnim dokumentima tri svjetska kongresa protiv seksualnog iskorištavanja djece postoje brojna pozivanja na seksualno iskorištavanje djece u putovanjima i turizmu. Član 4(d) Štokholmske deklaracije i Agende za akciju spominje turističku industriju kao aktera u prevenciji i zaštiti djece od komercijalnog seksualnog iskorištavanja, a odnosi se na “seksualni turizam” i potrebu “jačanja i primjene zakona” za rješavanje ovog problema.

Globalna obaveza Jokohama konvencije ukazuje na potrebu za *“sveobuhvatnim, sistematičnim i trajnim uključivanjem privatnog sektora, kao što su [...] pripadnici turističke i putničke djelatnosti [...], u cilju unapređenja zaštite djeteta, uključujući usvajanje i primjenu korporativnih politika i kodeksa ponašanja za zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja”*.

Deklaracija iz Rio de Žaneira i Poziv na akciju sprečavanja i zaustavljanja seksualnog iskorištavanja djece i adolescenata u više navrata spominje seksualno iskorištavanje djece i adolescenata u putovanjima i turizmu. Deklaracija naglašava globalnu zabrinutost u pogledu kontinuirano visokog nivoa seksualnog iskorištavanja djece i adolescenata, ujedno kao rezultat povećane mobilnosti u putovanjima i turizmu.

Termin “seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma” koristi se kao alternativa opštekorštenom terminu “turizam radi seksa s djecom”. Težište je na činjenici da se dijete seksualno iskorištava i da se takvo iskorištavanje odvija u određenom kontekstu. Ona obuhvata pojam “putovanja”, što podrazumijeva radnju prelaska s jednog mjesta na drugo u bilo koju svrhu (ali koja ne podrazumijeva uvijek turizam), i pojam “turizam”, koji se odnosi na komercijalnu organizaciju i provođenje godišnjih odmora te posjete mjestima od interesa (koji mogu isključiti određene vidove putovanja). Tako, ovaj pojam obuhvata tradicionalni koncept turizma i turističke djelatnosti, ali i poslovno putovanje, kulturne ili druge oblike razmjene, radnike koji putuju i dugoročne tranzitne premještaje van vlastitog regiona/zemlje.

Treba napomenuti da turistički i putnički sektor imaju posebne karakteristike i zainteresovane strane / nosioce dužnosti, što je važno za razvoj posebnih strategija za sprečavanje i suzbijanje seksualnog iskorištavanja djece počinjenog u ovom kontekstu. Specifični putnički/turistički akteri u domenu seksualnog iskorištavanja djece (kao što su hoteli, turističke agencije, tur-operatori, transportne kompanije, aviokompanije, barovi i restorani) postaju, svjesno ili ne, posrednici u izvršenju ovih

²³⁸ ECPAT International, *Offenders on the Move: Sexual Exploitation of Children in Travel and Tourism*, 2016.

²³⁹ Ministarstvo inostranih poslova SAD-a, Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons, Fact Sheet, Washington DC, 19. august 2005.

²⁴⁰ Oxford British and World English Dictionary.

²⁴¹ Cambridge English Dictionary.

krivičnih djela, a također mogu igrati ulogu u njihovoj prevenciji. Poslovni subjekti u sektoru putovanja i turizma se naročito trebaju voditi vodećim principima UN-a o poslovanju i ljudskim pravima i pravima djeteta i poslovnim principima s ciljem poštivanja i podržavanja prevencije i odgovora na seksualno iskorištavanje djece, kao i Globalnim etičkim kodeksom za turizam UNWTO.

Zaključak: Iako se drugi termini, kao što je “turizam radi seksa s djecom” (vidi odjeljak I.4.1 u nastavku), ponekad koriste za upućivanje na ovu pojavu, izraz “seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma” vjerovatno predstavlja najadekvatniji način upućivanja na ovu praksu i trebalo bi da bude preferirani termin u oblasti zaštite djeteta.

I.4. Srodni termini

I.4.i Turizam radi seksa s djecom

⊗ *Korištenje ovog termina treba izbjegavati.*

Termin “turizam radi seksa s djecom” široko se koristi,²⁴² ali je sve više predmet rasprave. O njemu se već raspravljalo prije Trećeg svjetskog kongresa iz 2008. godine, a u zaključnom dokumentu Kongresa, Deklaraciji iz Rija, koristio se izraz “seksualno iskorištavanje djece u putovanjima i turizmu”. Važno je napomenuti da u Latinskoj Americi ovaj izraz preovladava nad terminom “turizam radi seksa s djecom” već više od jedne decenije.

Ipak, termin je nedavno kritikovan u okviru ECPAT-mreže, kao i od strane specijalnog izvjestioca o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji.

Razlog koji podstiče sve kritičnije debate u vezi s pojmom “turizam radi seksa s djecom”, posebno od strane stručnih lica za zaštitu djece i organa za provođenje zakona, jeste da taj pojam može nenamjerno dati ideju da je to legitiman oblik turizma i da može povezati kriminal s cjelokupnom djelatnošću. Osim toga, isključivim spominjanjem turizma i turista generalno se isključuju mnoge vrste počinitelaca na putovanju, kao što su poslovni putnici i vojno osoblje, kao i počinioci u tranzitu ili oni nastanjeni van svoje zemlje.²⁴³ Na kraju, termin potpuno izostavlja činjenicu da se odnosi na ozbiljno kriminogeno ponašanje koje je veliki broj država uključilo u oblast ekstrateritorijalnog zakonodavstva. Potencijalna “normalizacija” ovog ponašanja korištenjem termina “turizam radi seksa s djecom” može biti štetna za dijete.

Zaključak: “Turizam radi seksa s djecom” termin je koji bi, iz navedenih razloga, mogao biti štetan za dijete. Prikladniji su neki drugi pojmovi, kao što je termin “seksualno iskorištavanje djece u putovanjima i turizmu”; on eksplicitno kazuje da se dijete iskorištava i na adekvatan način proširuje fokus s djelovanja počinitelaca na širu perspektivu konteksta u kojem se iskorištavanje odvija.

²⁴² Termin je ranije koristilo više aktera i mreža, uključujući, na primjer, Ministarstvo pravde SAD-a, u Nacionalnoj strategiji za prevenciju i ukidanje iskorištavanja djece, supra 230, Federalni biro za istrage (FBI) i Parlamentarnu skupštinu Vijeća Evrope u rezoluciji pod nazivom “Borba protiv turizma radi seksa s djecom”.

²⁴³ Radna grupa za ukidanje seksualnog iskorištavanja djece u putovanju i turizmu, sastanak u Londonu, 4. novembar 2014.

J. Prodaja djece

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

J.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima

- i. 1989: CRC u članu 35. propisuje da će “države ugovornice preduzeti sve odgovarajuće nacionalne, bilateralne i multilateralne mjere kako bi se spriječila otmica, prodaja ili trgovina djecom, u bilo koju svrhu ili u bilo kojem obliku”, ali ne daje definiciju ovih termina.
- ii. 1999: ILO C182 spominje “sve oblike ropstva ili prakse slične ropstvu, kao što su prodaja i trgovina djecom, dužničko ropstvo i sužanjstvo (zavisništvo) te prinudni ili obavezni rad, uključujući prisilno ili obavezno regrutovanje djece za oružani sukob” (Član 3), ali ne definiše pojam “prodaja i trgovina djecom”.²⁴⁴
- iii. 2000: OPSC u članu 2. definiše “prodaju djece” na sljedeći način: “Prodaja djece podrazumijeva svako djelo ili transakciju u kojoj se dijete prenosi od nekog lica ili grupe drugoj za naknadu ili bilo koju drugu razmjenu.” Štaviše, član 3. sadrži zahtjev da se inkriminišu sljedeća djela: “u kontekstu prodaje djece, prema definiciji u članu 2: (i) nuđenje, dostavljanje ili prihvatanje djeteta, na bilo koji način, u svrhu: a. seksualne eksploatacije djeteta; b. prenošenja organa djeteta za novac; c. angažovanje djeteta u prinudnom radu; (ii) neregularno ishodovanje saglasnosti, u svojstvu posrednika, za usvajanje djeteta u suprotnosti s važećim međunarodnim pravnim instrumentima o usvajanju.”

J.2. Neobavezujući instrumenti

- i. 1990: Usvajanjem Rezolucije 1990/68 Komisija UN-a za ljudska prava odlučila je da imenuje specijalnog izvjestioca o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji. Međutim, Rezolucijom se ne definiše “prodaja djece”.
- ii. Mnogi periodični i tematski izvještaji različitih osoba koje su obavljale funkciju specijalnog izvjestioca o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji spominju prodaju djece.

J.3. Razmatranja korištene terminologije

Najnaprednija pravna definicija “prodaje djece” može se naći u OPSC-u, koji, kao što je već spomenuto, definiše ovaj pojam kao svaku radnju ili transakciju u kojoj se dijete prenosi od jednog lica ili grupe drugoj za naknadu ili bilo koju drugu razmjenu. Prvi specijalni izvjestilac o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji utvrdio je u izvještaju iz 1993. godine sljedeće oblike prodaje djece: prodaju usvajanjem, prodaju za iskorištavanje djece u radu i prodaju dječijih organa. Pod dodatnom kategorijom – “drugi oblici prodaje” specijalni izvjestilac obuhvatio je “nestanke, otmice i kidnapovanja djece”, kao i “djecu vojnike”.²⁴⁵ Skorašnji specijalni izvjestilac svrstao je i “dječiji brak” u kategoriju prodaje djece.²⁴⁶

Pitanje koje se pojavilo u vezi s prodajom djece jeste da li dijete može biti prodato na ograničen period i više puta. Iako je jedan od bivših specijalnih izvjestilaca isključio ovu mogućnost iz definicije

²⁴⁴ Kao što je dalje objašnjeno u ovim Smjernicama, ILO C182 ne obuhvata samo zabranu prakse koja predstavlja najgore oblike dječijeg rada već i hitne i efikasne mjere za njeno hitno ukidanje (član 1). Vidjeti infra, odjeljak O, o najtežim oblicima dječijeg rada.

²⁴⁵ Dok. E/CN.4/1993/67, 12. januar 1993.

²⁴⁶ Dok. A/HRC/25/48, 23. decembar 2013, stavovi 26–27.

“prodaje djece”,²⁴⁷ čini se da je, na primjer, skorašnji specijalni izvjestilac uključio ovu mogućnost rješavanjem prakse privremenih brakova.²⁴⁸

Sličnost između pojmova “prodaja djece” i “trgovina djecom” dovela je do njihovog miješanja, često se koriste zajedno i bez jasne razlike, pa tako i u postojećim međunarodnim ugovorima (vidi, npr., CRC i ILO C182). Ova konfuzija dovela je do različitih upotreba i tumačenja termina i postala je pitanje kojim se velike agencije za zaštitu djece kontinuirano bave. U izvještaju iz 1999. godine Ofelia Calcetas-Santos, specijalna izvjestiteljica o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji, naglasila je da *“u većini slučajeva gdje postoji prodaja postoji i trgovina ljudima”*.²⁴⁹ Nakon poređenja različitih definicija prodaje i trgovine koje su tada postojale ona je zaključila da *“kao i kod prodaje osobe, trgovina osobom degradira tu osobu do nivoa komercijalne robe i zato je inherentno osuđena”* te da su *“u većini slučajeva uključena oba elementa, ali nema jasne linije gdje se jedno završava, a drugo počinje. Iz tog razloga, a u svrhu ovog izvještaja, pitanja prodaje i trgovine neće se tretirati kao posebne i odvojene kategorije.”*²⁵⁰

Zabuna u vezi s izrazom “prodaja djece” također je primijećena na nivou država, kao država članica OPSC-a, koje su obavezne da izvještavaju o primjeni na nacionalnom nivou, i često izvještavaju o pravnoj regulativi o trgovini ljudima koje su usvojile u kontekstu prodaje djece.²⁵¹

Ipak, uprkos određenom nepopravljivom preklapanju, “prodaja djece” nije isto što i “trgovina ljudima”, a detaljnija analiza omogućava nekoliko osnovnih, mada manjih razlika. Zaista, prema međunarodnom pravu, “prodaja djece” zahtijeva i transfer djeteta od osobe do osobe i transakciju koja se sastoji od nekog oblika naknade. Kao što će naredni odjeljak pokazati, to nije neophodno za trgovinu ljudima.

Upotreba pojma “prodaja djece”, u skladu s međunarodnim pravom, mora uvijek uključivati neku vrstu komercijalne transakcije. S druge strane, ne mora nužno uključiti svrhu iskorištavanja djeteta. Primjer ovoga jeste prodaja djece radi ilegalnog usvajanja; dijete može biti ilegalno prodato paru koji želi usvojiti bebu i koji namjerava da to dijete dobro tretira, da brine o njemu i da mu obezbijedi dobar život.²⁵² Na kraju, uprkos činjenici da je obuhvaćen transfer od jedne osobe do druge, “prodaja djece” može se odvijati bez fizičkog premještanja djeteta iz njegovog socijalnog okruženja.²⁵³

Zaključak: Prodaja djece nije nužno vezana za seksualno zlostavljanje i seksualno ili druge oblike iskorištavanja, ona se može dogoditi i radi, na primjer, nezakonitog usvajanja i braka s djecom. Prodaja djece je stoga širi koncept, u kojem se mogu dogoditi (i često se događaju) elementi seksualnog zlostavljanja ili seksualnog ili drugih oblika iskorištavanja. Na kraju, treba napomenuti da izraz “ilegalno usvajanje” također može značiti da je usvajanje izvršeno u suprotnosti s postojećim nacionalnim zakonima, a da se to ne mora nužno odnositi na prodaju djeteta.

²⁴⁷ Dok. E/CN.4/1999/71, 29. januar 1999, stav 33. Specijalni izvjestilac definisao je prodaju djece kao *“prenošenje roditeljskog ovlaštenja i/ili fizičkog staranja nad djetetom drugom, na više ili manje trajnoj osnovi, u zamjenu za finansijsku ili drugu nagradu ili protivuslugu [...] kako bi se isključile transakcije koje su striktno na privremenoj osnovi, kao kada se dijete ‘iznajmljuje’, kako bi se izbjegla konfuzija o tome da li transakcija predstavlja prodaju ili, na primjer, svodništvo.”*

²⁴⁸ Vidi, na primjer, dok. A/HRC/22/54, 24. decembar 2012, stav 32. Treba napomenuti da se izvještaj fokusirao na seksualno iskorištavanje djece u putovanjima i turizmu, u čijem je kontekstu specijalni izvjestilac spomenuo privremene dječije brakove i da nije bilo jasno da li je specijalni izvjestilac smatrao to načinom prodaje djece.

²⁴⁹ Dok. E/CN.4/1999/71, stav 5.

²⁵⁰ Ibid., stavovi 47–48.

²⁵¹ Specijalni izvjestilac o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji također je konstatovao ovu konfuziju, na primjer u informisanju vlade o njenim posjetama zemlji.

²⁵² Treba napomenuti da sama činjenica da se dijete prodaje za nezakonito usvajanje, nezavisno od namjere usvojenika, čini ovu radnju aktom iskorištavanja.

²⁵³ UNICEF, Handbook on the Optional Protocol on the Sale of Children, Child Prostitution, and Child Pornography, Firenca, februar 2009, str. 10. http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/optional_protocol_eng.pdf

K. Trgovina djecom

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

K.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima

- i. 1989: Član 35. CRC propisuje da će *“države ugovornice preduzeti sve odgovarajuće nacionalne, bilateralne i multilateralne mjere za sprečavanje otmice, prodaje ili trgovine djecom, u bilo koju svrhu ili u bilo kojem obliku.”*
- ii. 1999: ILO C182, član 3(a), odnosi se na *“prodaju i trgovinu djecom”* kao najgori oblik dječijeg rada.
- iii. 2000: OPSC spominje *“promet djecom”* u svojoj preambuli, kojom se izražava zabrinutost zbog znatnog i rastućeg međunarodnog prometa u svrhu prodaje djece, dječije prostitucije i dječije pornografije.
- iv. 2000: Palermo protokol spominje *“trgovinu ljudima, posebno ženama i djecom”*, definišući je na sljedeći način (član 3(a)): *“regrutovanje, prijevoz, prebacivanje, prikrivanje ili prijem lica, korištenjem prijetnje ili upotrebe sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zlostavljanja moći ili položaja, ranjivosti, ili davanja ili primanja novca ili koristi radi postizanja saglasnosti lica koja imaju kontrolu nad drugom osobom, radi iskorištavanja. Iskorištavanje, u najmanju ruku, obuhvata iskorištavanje prostitucije drugih ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prinudnog rada ili usluge, ropstva ili postupke slične ropstvu, sužanjstvu ili vađenje organa.”* Član 3(c) dalje navodi da se *“regrutovanje, prijevoz, prebacivanje, prikrivanje ili prijem djeteta u svrhu iskorištavanja smatra trgovinom ljudima, čak i ako to ne podrazumijeva bilo koje od sredstava navedenih u podstavu a. ovog člana.”*
- v. 2005: Član 4(a) Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima predviđa sljedeću definiciju: *“Trgovina ljudima podrazumijeva regrutovanje, prijevoz, prebacivanje, prikrivanje ili prijem lica, korištenjem prijetnje ili upotrebe sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zlostavljanja moći ili položaja ranjivosti ili davanja ili primanja novca ili koristi radi postizanja saglasnosti osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, radi iskorištavanja. Iskorištavanje, u najmanju ruku, obuhvata iskorištavanje prostituisanja drugih ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prinudnog rada ili usluge, ropstvo, ili postupke slične ropstvu, sužanjstvu, ili vađenje organa.”* Kao i spomenuti protokol Palermo, ova Konvencija dalje, u članu 4(c), navodi da se *“regrutovanje, prijevoz, prebacivanje, prikrivanje ili prijem djeteta u svrhu iskorištavanja smatra trgovinom ljudima, čak i ako to ne podrazumijeva bilo koje od sredstava navedenih u podstavu a. ovog člana.”*
- vi. 2007: Preambula Lanzarote konvencije spominje *“trgovinu djecom”*.
- vii. 2011: Direktiva EU 2011/36 o sprečavanju i suzbijanju trgovine ljudima²⁵⁴ u članu 2(1) navodi da se sljedeća krivična djela moraju inkriminisati kao trgovina ljudima: *“regrutovanje, prijevoz, prebacivanje, prikrivanje ili prijem lica, uključujući razmjenu ili transfer kontrole nad tim licima, korištenjem prijetnje ili upotrebom sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zlostavljanja moći ili položaja ranjivosti ili davanja ili primanja novca ili koristi radi postizanja saglasnosti osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u svrhu iskorištavanja.”* Nadalje, član 2(5) precizira da *“u slučaju da ponašanje iz stava 1. uključuje dijete, to će biti kažnjivo krivično djelo trgovine ljudima, čak i ako nije iskorišten nijedan od načina definisanih stavom 1.”*

²⁵⁴ Direktiva 2011/36/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 5. aprila 2011. godine, o prevenciji i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti žrtava, kojom se zamjenjuje Okvirna odluka Vijeća 2002/629/JHA.

K.2. Neobavezujući instrumenti

- i. 2004: Komisija za ljudska prava usvojila je Odluku 2004/110, kojom je odlučila da imenuje specijalnog izvjestioca o trgovini ljudima, posebno ženama i djecom, da bi se fokusiralo na aspekte ljudskih prava žrtava trgovine ljudima.²⁵⁵
- ii. Periodični i tematski izvještaji specijalnog izvjestioca o trgovini ljudima, posebno ženama i djecom odnose se na trgovinu ljudima. Pojedini izvještaji posebno se fokusiraju na trgovinu djecom i vezu sa seksualnim iskorištavanjem.²⁵⁶
- iii. 2015: Smjernice IASC-a za integrisanje rodno zasnovanih intervencija na nasilje u humanitarnom djelovanju spominju trgovinu ljudima upravo onako kako je definisano Palermo protokolom.²⁵⁷

K.3. Terminološka razmatranja

Trgovina djecom je regrutovanje i/ili prijevoz, prebacivanje, prikrivanje i prijem djeteta od strane drugih s namjerom da se dijete iskorištava na različite načine, kao što su prostitucija, prosjačenje, dječiji rad itd. Kao što je prikazano u odjeljku K.1, o pravnim definicijama, dosljedna karakteristika “trgovine ljudima” prema međunarodnom pravu jeste da je njena svrha iskorištavanje ljudskog bića (u ovom slučaju djeteta). Ova karakteristika također predstavlja glavnu razliku između “trgovine ljudima” i “prodaje” djece.

Bivši specijalni izvjestilac o trgovini ljudima, posebno ženama i djecom, konstatovao je da trgovina ljudima, kako je definisana Palermo protokolom, sadrži četiri sastavna elementa: *“radnju, sredstva, krajnji rezultat i status žrtve”*, i ističe da *“ako je žrtva dijete, element sredstva postaje irelevantan, a pitanje o tome da li je došlo do trgovine ljudima bit će određeno isključivo pozivanjem na elemente radnje i krajnjeg rezultata.”*²⁵⁸

Kao što je konstatovano u Priručniku za implementaciju OPSC UNICEF-a, “većina radnji koje ispunjavaju definiciju prodaje ispunjavaju i definiciju trgovine ljudima, ali postoje neke situacije prodaje koje nisu trgovina i obrnuto.”²⁵⁹ Priručnik, koji je objavljen 2009. godine, također navodi da prodaja djeteta postaje trgovina ljudima kada je uključen element pokreta: *“Pokretanje djeteta iz njegovog socijalnog okruženja ključni je element koncepta trgovine ljudima, jer se smatra da to povećava ranjivost žrtve.”*²⁶⁰ Važno je reći da takvo pokretanje ne uključuje nužno prelazak granice, radnja može predstavljati trgovinu čak i *“kada se dešava u rodnom selu, naselju ili gradu.”*²⁶¹

Međutim, kao što se vidi iz Odjeljka K.1, o pravnim definicijama, čini se definicija koju je propisala Evropska unija 2011. godine kako bi isпустиła ovaj zahtjev kretanja kao inherentne osobine trgovine ljudima, dodajući ranije usvojenim zakonskim definicijama da *“razmjena ili prebacivanje kontrole nad tim osobama”* može biti dovoljno da neko djelo predstavlja trgovinu ljudima. Ovo podsjeća na definiciju “prodaje”, gdje dijete zaista treba prebaciti od jedne grupe ili osobe do druge, ali to ne znači nužno fizičko kretanje djeteta.

Kao što je specijalni izvjestilac o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji izjavio, Priručnik UNICEF-a također pojašnjava da se *“u nekim slučajevima trgovina djecom i prodaja djece preklapaju i razlike u definiciji nemaju utjecaj na stvarno iskustvo djeteta i njegovo iskorištavanje. Međutim, razlika je važna u pogledu krivičnog gonjenja počnilaca, stvaranja indikatora za*

²⁵⁵ Kancelarija visokog komesara za ljudska prava UN-a, Odluka 2004/110, koju potvrđuje Odluka ECOSOC 2004/228.

²⁵⁶ Vidi, na primjer, dok. E/CN.4/206/62, 20. februar 2006, koji sadrži studiju o vezi između trgovine i potražnje za komercijalnim seksualnim iskorištavanjem.

²⁵⁷ Str. 323.

²⁵⁸ Dok. E/CN.4/206/62, stav 35–36.

²⁵⁹ UNICEF, *Handbook on the Optional Protocol*, supra 253, str. 4.

²⁶⁰ Ibid., str. 9–11.

²⁶¹ Dok. E/CN.4/206/62, stav 44.

identifikaciju i utvrđivanje najboljih interesa djeteta, uključujući i povratak djeteta njegovoj porodici. Konačno, kako bi se efikasnije bavilo trgovinom i prodajom djece, važno je identifikovati osnovne uzroke i odrediti sve praznine u sistemima za zaštitu djece.”²⁶²

Prema tome, pravna analiza “prodaje” i “trgovine ljudima” ukazuje na dvije koherentne razlike između ova dva djela. Prvo, “prodaja djece” uvijek podrazumijeva neku vrstu komercijalne transakcije, koja nije neophodna za trgovinu djecom (npr. trgovina djecom korištenjem prevare, sile ili otmice). Drugo, cilj trgovine ljudima uvijek je iskorištavanje djeteta, dok “prodaja djece” ne mora nužno imati svrhu iskorištavanja (npr. prodaja djece radi ilegalnog usvajanja).

S obzirom na opseg Terminoloških smjernica koji se odnosi na terminologiju vezanu za seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje djece, posebna pažnja se ovdje poklanja trgovini djecom u seksualne svrhe. Ovaj oblik trgovine ljudima može zahtijevati jasnu vrstu odgovora, kako u pogledu prevencije tako i u pogledu zaštite od drugih vrsta trgovine ljudima.

Trgovina ljudima u seksualne svrhe, također nazvana “trgovina seksom”, predstavlja poseban oblik trgovine ljudima, u kojem se “*krše ljudska prava žena i djece kao žena i djece*”²⁶³ i predstavlja oblik rodno zasnovanog krivičnog djela. Iako djeca mogu biti žrtve trgovine ljudima iz raznih razloga i u razne svrhe, djecom se većinom trguje u seksualne svrhe.²⁶⁴

“Trgovina djevicama”, oblik seksualnog iskorištavanja djece, također je povezana s trgovinom ljudima²⁶⁵ i može predstavljati oblik prodaje djece.

Zaključak: Trgovina djecom ima jasnu i dosljednu međunarodnu pravnu definiciju. Trgovina ljudima može se počinuti u mnoge različite svrhe, a jedan od najčešćih njenih oblika vezan je za seksualno iskorištavanje. Štaviše, djeca koja su žrtve trgovine ljudima u druge svrhe, kao što je dječiji rad, često su predmet seksualnog zlostavljanja, dakle čak i kada to nije bila prvobitna svrha trgovine.

Tzv. seks-trgovina ponekad se povezuje s pojmom “seksualno iskorištavanje djece”.²⁶⁶ Iako seksualno iskorištavanje djece može prerasti (a često i prerasta) u trgovinu ljudima u seksualne svrhe, potrebno je podsjetiti da i odrasli mogu biti žrtve trgovine ljudima i da, kako je spomenuto, trgovina ljudima sadrži četiri sastavna elementa (tri u slučaju djece). Štaviše, iako je seksualno iskorištavanje djece putem prostitucije često povezano s trgovinom ljudima, važno je napomenuti da postoje mnogi drugi oblici seksualnog iskorištavanja djece koji se dešavaju bez trgovine djetetom.

²⁶² UNICEF, *Handbook on the Optional Protocol*, supra 253, str. 9–11.

²⁶³ Dok. E/CN.4/2006/62, stav 63.

²⁶⁴ Vidi, na primjer, UN Global Initiative to Fight Global Trafficking <http://www.ungift.org/knowledgehub/en/about/trafficking-of-children.html>

²⁶⁵ Vidi, na primjer, The Borgen Project, “Cambodia’s Virginité Trade”, 12. april 2014. <http://borgenproject.org/cambodias-virginity-trade/>; vidi također *The Economist*, “Ethnic Discrimination Fuels a Vile Trade”, 13. septembar 2007. <http://www.economist.com/node/9804032> i *The Guardian*, “Virginité for Sale: Inside Cambodia’s Shocking Trade”, 6. juli 2014, <http://www.theguardian.com/society/2014/jul/06/virginity-for-sale-cambodia-sex-trade>

²⁶⁶ Ovo je naročito slučaj u SAD-u, gdje se djeca koja su seksualno iskorištena nazivaju žrtve “trgovine seksom”. Vidi Zakon o žrtvama trgovine i zaštiti od nasilja SAD-a, Public Law 106-386-Oct. 28, 2000, stavovi 103:3, 8 i 9. Vidi također Missing Kids, “Commercial Sexual Exploitation of Children: A Factsheet”.

L. Dječiji/preuranjeni brak

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

L.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima

- i. 1962: Konvencija UNGA o saglasnosti na brak, minimalnoj starosnoj dobi za brak i registraciji brakova konstatuje da države ugovornice trebaju preduzeti zakonske mjere za određivanje minimalne starosne dobi za brak (član 2).
- ii. 1979: Konvencija UNGA o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) zabranjuje “vjeridbu i brak djeteta”, u članu 16(2).²⁶⁷
- iii. 1989: CRC ne spominje konkretno dječiji brak, ali u članu 24(3) navodi da se trebaju preduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi se “*ukinula tradicionalna praksa štetna za zdravlje djece*” i spominje druga pozitivna dječija prava koja su povezana s brakom djece, kao što je pravo na slobodu izražavanja i pravo na zaštitu od svih oblika zlostavljanja.
- iv. 1990: ACRWC je jedini ugovor o ljudskim pravima koji od država ugovornica izričito zahtijeva da postave 18 godina kao minimalnu dob za obje osobe koje stupaju u brak (član 21(2)).²⁶⁸

L.2. Neobavezujući instrumenti

- i. 1948: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (UDHR) u članu 16(2) predviđa da se u brak ulazi samo uz slobodnu i potpunu saglasnost budućih supružnika.
- ii. 1965: Preporuka o saglasnosti na brak, minimalnoj starosnoj dobi za brak i registraciji brakova UNGA (Rezolucija 2018/20) postavlja 15 godina kao minimalnu starosnu dob za brak.
- iii. 1994: Opšta preporuka br. 21 CEDAW-a o jednakosti u braku i porodičnim odnosima navodi da, “ne dovodeći u pitanje” definiciju djeteta CRC-a, “*Komitet smatra da minimalna dob za brak treba biti 18 godina, i za muškarce i za žene*” (stav 36).
- iv. 2003: Opšti komentar br. 4 Komiteta CRC-a o “zdravlju i razvoju mladih u kontekstu CRC-a” spominje “rani brak” i navodi da “*Komitet državama članicama daje snažnu preporuku da preispitaju i po potrebi reformišu svoje zakonodavstvo i praksu s ciljem povećanja minimalne dobi za brak na 18 godina, i za djevojke i dječake, s roditeljskim pristankom i bez njega*” (stav 16).
- v. 2005: Rezolucija 1468 Vijeća Evrope o prinudnim brakovima i dječijim brakovima definiše brak za djecu kao “*zajednicu dvije osobe od kojih je barem jedna mlađa od 18 godina*” (stav 7).
- vi. 2011: UNGA Rezolucija 66/140 o djevojčicama spominje dječiji brak i preuranjeni brak, ali također uključuje dječiji brak u pojam preuranjenog braka (str. 3 i 4).
- vii. 2013: Nekoliko UNGA i HRC rezolucija odnosilo se na izraze dječiji, preuranjeni i prisilni brak.²⁶⁹
- viii. 2014: Zajednički opšti komentar Komiteta CRC-a i Komiteta CEDAW-a o štetnim praksama uključuje definiciju dječijeg braka i navodi da je “dječiji brak, također poznat kao rani brak, svaki brak u kojem je najmanje jedna od strana mlađa od 18 godina.” Opšti komentar dalje navodi da se “*kao stvar poštovanja razvojnih sposobnosti i autonomije djeteta da donosi odluke koje utječu na njegov život, u izuzetnim okolnostima može dozvoliti brak zreloom, sposobnom djetetu mlađem*

²⁶⁷ “Vjeridba i brak djeteta neće imati pravnog učinka, a preduzimaju se sve neophodne radnje, uključujući i pravnu regulativu, kako bi se odredila minimalna starosna dob za brak i bila obavezna registracija brakova u službenom registru.”

²⁶⁸ Vidi također Ekonomsko i socijalno vijeće, “Forced Marriage of the Girl Child”, 5. decembra 2007, (E/CN.6/2008/4), stav 3. <http://www.crin.org/docs/Girlchildreport.pdf>.

²⁶⁹ Rezolucija UNGA 68/146 o djevojčicama; Rezolucija UNGA 68/148 o dječijem, ranom i prisilnom braku; Rezolucija HRC A/HRC/24/L.34/Rev.1 o “unapređenju napora za prevenciju i ukidanje dječijih, ranih i prisilnih brakova: izazovi, dostignuća, najbolje prakse i nedostaci u realizaciji”, usvojena 25. septembra 2013.

*od 18 godina, pod uslovom da dijete ima najmanje 16 godina i da takve odluke donosi sudija, na osnovu legitimnih izuzetnih razloga utvrđenih zakonom i predocjenjem dokaza o zrelosti, bez obzira na kulturu i tradiciju.*²⁷⁰

- ix. 2014: Izvještaj HRC-a o "Sprečavanju i eliminisanju dječijeg, ranog i prinudnog braka" definiše dječiji brak kao "brak u kojem je najmanje jedna od strana dijete", dok se rani brak "često koristi paralelno s dječijim brakom i odnosi se na brakove koji uključuju osobu mlađu od 18 godina u zemljama u kojima se punoljetstvo stječe ranije ili po stupanju u brak. Rani brak može se odnositi i na brakove gdje su oba supružnika starija od 18 godina, ali se zbog drugih faktora smatra da nisu spremni dati saglasnost na brak, kao što je nivo njihovog fizičkog, emocionalnog, seksualnog i psihosocijalnog razvoja ili nedostatak informacija o vlastitim životnim opcijama".²⁷¹
- x. 2014: Afrički komitet eksperata za prava i dobrobit djeteta imenovao je specijalnog izvjestioca o dječijem braku.²⁷²
- xi. 2015: Vijeće za ljudska prava usvojilo je rezoluciju o "jačanju napora da se spriječi i eliminiše dječiji, rani i prisilni brak".²⁷³

L.3. Razmatranja korištene terminologije

"Dječiji brak" i "rani brak" nisu pojmovi koji se nalaze u međunarodnim pravnim instrumentima, ali se često koriste u analognom pravnom jeziku,²⁷⁴ gdje se dva izraza često koriste naizmjenično ili u vezi jedan s drugim.

Dječiji brak je brak u kojem je najmanje jedna od strana dijete. Također se odnosi na čin vjenčanja djece, obično djevojčica, s njihovim pristankom ili bez njega. Zbog nedostatka univerzalne pravne definicije "dječijeg braka" kojom se utvrđuje starosna granica i različitih nacionalnih pravnih definicija djeteta, osobe mlađe od 18 godina koje su već navršile punoljetstvo u skladu s nacionalnim zakonom koji se na njih primjenjuje, suočene su s rizikom da budu izostavljene iz ovog termina. Štaviše, u mnogim zemljama širom svijeta djeca uzrasta od 16 i 17 godina, ponekad čak i mlađa, koja žele da se vjenčaju, mogu to učiniti uz saglasnost svojih roditelja ili dozvolu organa vlasti.²⁷⁵ Opšti komentar br. 4 Komiteta CRC-a o zdravlju i razvoju adolescenata poziva zemlje da postave 18 godina kao minimalnu dob za sklapanje braka, i za muškarce i za žene (s roditeljskom saglasnošću ili bez nje).²⁷⁶ Nedavno je Komitet CRC-a definisao dječiji brak kao svaki brak u kojem je bar jedna strana mlađa od 18 godina.²⁷⁷ UNICEF je "dječiji brak" definisao kao "formalni brak ili neformalnu zajednicu prije navršenih 18 godina", tako da je također prepoznao važnost uključivanja neformalnih brakova ili zajednica u ovaj pojam.²⁷⁸

²⁷⁰ Komiteti CEDAW-a i CRC-a, "Harmful Practices", Joint General Recommendation/General Comment br. 31 Komiteta CEDAW i br. 18 Komiteta CRC-a, CEDAW/C/GC/31; CRC/C/GC/18, 4. novembar 2014, stav 19.

²⁷¹ HRC, "Preventing and Eliminating Child, Early and Forced Marriage", Izvještaj Kancelarije visokog komesara UN-a za ljudska prava, dok. A/HRC/26/22, 2. april 2014.

²⁷² Afrička unija, socijalna pitanja, imenovanje specijalnog izvjestioca o dječijem braku, 10. oktobar 2014. <http://sa.au.int/en/content/appointment-special-rapporteur-child-marriage>

²⁷³ Dok. A/HRC/29/L.15, 1 July 2015.

²⁷⁴ Meko pravo odnosi se na pravila koja nisu striktno obavezujuća u prirodi, ali ona i dalje mogu imati određeni pravni značaj, kao što su (u kontekstu međunarodnog prava) rezolucije, smjernice, deklaracije o politikama ili kodeksi ponašanja.

²⁷⁵ Za punu listu starosne dobi za brak u svijetu, vidi <http://www.independent.co.uk/news/world/the-lowest-age-you-can-legally-get-married-around-the-world-10415517.html>

²⁷⁶ Komitet CRC-a UN-a, "Adolescent Health and Development in the Context of the Convention on the Rights of the Child", Opšti komentar br. 4, 1. juli 2003, CRC/GC/2003/4.

²⁷⁷ Komiteti CEDAW-a i CRC-a, Zajednički opšti komentar br. 31, supra 270, stav 9.

²⁷⁸ Vidi, na primjer, UNICEF, "Child Protection from Violence, Exploitation and Abuse", http://www.unicef.org/protection/57929_58008.html

Termin “rani brak” definisan je na sličan način. Iako se termin “rani” ne odnosi nužno na nekoga ko je mlađi od 18 godina,²⁷⁹ često se spominje u tom kontekstu. Termin se također može naći u dokumentima UN-a, u frazi “rani brak, uključujući i brak s djecom”,²⁸⁰ što podrazumijeva da rani brak obuhvata dječiji brak, ali također uključuje situacije koje se ne kvalifikuju kao brak s djecom, kao što su brakovi u kojima je jedan ili oba supružnika mlađi od 18 godina, ali su navršili punoljetstvo prema državnim zakonima.²⁸¹ Kao što je navedeno u izvještaju HRC-a koji se bavi ovim pitanjima, iako se “rani brak” često koristi naizmjenično s “dječijim brakom” *“on se odnosi na brakove koji uključuju osobu mlađu od 18 godina u zemljama u kojima se punoljetstvo stječe ranije ili po stupanju u brak. Rani brak može se odnositi i na brakove gdje su oba supružnika starija od 18 godina, ali se zbog drugih faktora smatra da nisu spremni dati saglasnost na brak, kao što je nivo njihovog fizičkog, emocionalnog, seksualnog i psihosocijalnog razvoja ili nedostatak informacija o vlastitim životnim opcijama.”*²⁸²

Na osnovu ovog argumenta, rani brak se može smatrati širim terminom od braka s djecom, s obzirom na to da osim elementa starosne dobi taj pojam uključuje i druge faktore, kao što je potencijalno smatranje braka neprikladnim i preranim da bi bio dozvoljen.

Povremeno se koristio pojam “maloljetnički brak” da bi označio brakove koji uključuju barem jednu osobu koja nije navršila punoljetstvo.²⁸³ Djeca koja stupaju u brak često se nazivaju “dječije nevjeste”.²⁸⁴

Kao što smatraju CEDAW i Komitet CRC-a u Zajedničkom opštem komentaru br. 31 koji se odnosi na štetne postupke, svako priznavanje braka osobe mlađe od 18 godina treba biti popraćeno *conditio sine qua non* time da odluka nije donesena na bazi kulture ili tradicije, nego *“od strane sudije, na osnovu legitimnih izuzetnih osnova definisanih zakonom”* (stav 19).

Primjetno je da porodice ponekad vjenčavaju svoju djecu (posebno kćerke) s ciljem da ih zaštite ili da im obezbijede sigurnost.²⁸⁵ To se posebno može dogoditi u kontekstu humanitarne krize i oružanog sukoba.²⁸⁶ Međutim, iako svrha braka može zapravo biti zaštita djeteta, a ne ostvarivanje bilo kakve koristi ili nanošenje štete, stvarnost je složenija i rizik da će brak rezultirati nanošenjem štete djetetu izuzetno je visok. Često je dijete veoma mlado i u mnogim slučajevima dužno da se oženi osobom koja je decenijama starija.²⁸⁷ Stoga se seksualno zlostavljanje može dogoditi u trenutku konzumiranja braka. Štaviše, primjetno je da su svi međunarodni indikatori maternjeg zdravlja, obrazovanja, prehrambene sigurnosti hrane, iskorjenjivanja siromaštva, HIV-a/AIDS-a i rodne ravnopravnosti negativno povezani s visokim stopama dječijih brakova.²⁸⁸

²⁷⁹ Prema the Oxford Advanced Learner’s Dictionary, rani znači “koji stiže ili se radi prije uobičajenog, očekivanog ili planiranog vremena”.

²⁸⁰ Vidi, na primjer, Rezoluciju UNGA 66/140 o djevojčici.

²⁸¹ Sexual Rights Initiative, “Analysis of the Language of Child, Early, and Forced Marriages”, 2013, str. 2.

²⁸² Kancelarija visokog komesara UN-a za ljudska prava, “Preventing and Eliminating Child, Early and Forced Marriage”, stav 5.

²⁸³ Vidi, na primjer, Voice of America, “Underage Marriage Higher for Females than Males in Pakistan”, 19. novembar 2015. <http://www.voanews.com/content/study-pakistan-underage-marriage-girls/3064839.html>

²⁸⁴ Vidi, na primjer, Girls Not Brides, globalno partnerstvo od više od 550 organizacija civilnog društva iz preko 70 zemalja koje su posvećene ukidanju dječijeg braka: <http://www.girlsnotbrides.org/>

²⁸⁵ CARE International, “To Protect Her Honour: Child Marriage in Emergencies – the Fatal Confusion between Protecting Girls and Sexual Violence”, Gender and Protection in Humanitarian Contexts: Critical Issues Series br. 1, maj 2015.

²⁸⁶ UNICEF, “A Study on Early Marriage in Jordan”, 2014. Studija je utvrdila razloge za dječiji i rani brak, uključivši pružanje *sutre* (što se može tumačiti kao sigurnost i zaštita od teškoća), zaštitu muža u izbjegličkom kampu i zaštitu od silovanja. Drugi podsticaji bili su siromaštvo i činjenica smanjenja ekonomskog opterećenja za porodicu. (str. 26–28)

²⁸⁷ Komiteti CEDAW-a i CRC-a, Zajednički opšti komentar br. 31, supra 270, stav 21.

²⁸⁸ Vidi Girls Not Brides: <http://www.girlsnotbrides.org/>

Zaključak: Može se zaključiti da se termini “dječiji brak” i “rani brak” često koriste naizmjenično, ali da ovaj drugi može predstavljati nešto širu definiciju, s obzirom na to da uključuje i osobe koje su navršile 18 godina, ali možda zbog drugih razloga ne mogu dati svoju slobodnu, potpunu i informisanu saglasnost za stupanje u brak. Ove termine treba koristiti pažljivo, imajući u vidu navedene nijanse. (Za više pojedinosti pogledati također odjeljak L.4.I u nastavku, o prisilnom braku.)

L.4. Srodni termini

L.4.i Prisilni brak

Ø *Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.*

Termin “prisilni brak” često se koristi naizmjenično ili u kombinaciji s pojmovima “dječiji brak” i “rani brak”, koji su opisani u prethodnom dijelu.

L.4.i.a Pravne definicije

- i. 2011: Član 37. Istanbulske konvencije utvrđuje da “namjerno ponašanje prisiljavanja odraslih ili djeteta da stupe u brak [mora biti] kriminalizovano”.²⁸⁹

L.4.i.b Neobavezujući instrumenti

- i. 1948: Spomenuti UDHR u članu 16(b) spominje da se “*brak sklapa samo slobodnom i potpunom saglasnošću budućih supružnika*”.
- ii. 2005: Parlamentarna skupština Vijeća Evrope u svojoj rezoluciji 1468 o prinudnim brakovima i dječijim brakovima definiše “*prinudni brak*” kao zajednicu dvije osobe, od kojih bar jedna nije dala punu i slobodnu saglasnost za brak (stav 4).
- iii. 2014: Navedeni Izvještaj Kancelarije visokog komesara UN-a za ljudska prava o sprečavanju i otklanjanju dječijeg, ranog i prisilnog braka definiše prisilni brak kao “*svaki brak koji se odvija bez potpune i slobodne saglasnosti jedne ili obje strane i/ili kada jedna ili obje strane nisu u mogućnosti da prekinu ili napuste brak, zbog prinude ili intenzivnog društvenog ili porodičnog pritiska*” (stav 6).
- iv. 2014: Navedeni Zajednički opšti komentar br. 31 CEDAW-a i Komiteta CRC-a o štetnim praksama definiše prisilne brakove kao “*brakove u kojima jedna ili obje strane nisu lično izrazili punu i slobodnu saglasnost na bračnu zajednicu*” (stav 22).

L.4.i.c Razmatranja korištene terminologije

Prisilni brak je brak na koji jedan ili oba supružnika nisu dali svoju slobodnu ili potpunu saglasnost ili to nisu u stanju zbog nedostatka zrelosti i/ili sposobnosti. Kao što je navedeno u publikaciji “*Semantika ili suština*” iz 2005. godine, postoji razlika između dječijeg braka i prisilnog braka, na osnovu sljedećeg: “*Treba napraviti razliku između dva koncepta tako da s jedne strane postoji prostor da se istakne zabrinutost zbog braka mladih ljudi mlađih od 18 godina, dok se istovremeno naglašavaju različiti oblici i stepen sile koji se mogu koristiti za organizovanje braka djece i odraslih.*”²⁹⁰

Dječiji brak i rani brak ponekad se smatraju prisilnim brakovima jer se smatra da djeca ne mogu dati svoju punu, slobodnu i upućenu saglasnost za stupanje u brak.²⁹¹ Ipak, kao što je ilustrovano u prethodnom odjeljku, postoje nijanse ove definicije, a dječiji brak može, pod određenim okolnostima,

²⁸⁹ Vidi Dopunski izvještaj o Konvenciji, stav 195–197.

²⁹⁰ Podgrupa protiv seksualnog iskorištavanja djece, *Semantics or Substance?*, supra 131, str. 70.

²⁹¹ Komiteti CEDAW-a i CRC-a, Zajednički opšti komentar br. 31, supra 270, stav 20.

biti sklopljen i bez sile. Također, potrebno je podsjetiti da praksa prisilnog braka postoji i kad su u pitanju djeca i odrasli.

U julu 2015. godine HRC je usvojio rezoluciju kojom se priznaje da “dječiji, rani i prisilni brak predstavljaju kršenje, zlostavljanje ili oštećenje ljudskih prava i štetnu praksu, koja sprečava pojedince da žive svoj život bez svih oblika nasilja”.²⁹² U septembru 2015. godine, 193 zemlje članice UN-a obavezale su se na iskorjenjivanje ove prakse do 2030. godine, usvajanjem Ciljeva održivog razvoja.²⁹³

Dječiji, rani i prisilni brak mogu biti *kanal i oblik* seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece.²⁹⁴ To može biti slučaj kada se dijete, na primjer, koristi u seksualne svrhe u zamjenu za robu ili plaćanje u gotovini ili u naturi. Često u takvim slučajevima, roditelji ili član porodice stupaju u brak s djetetom kako bi stekli korist ili podržali domaćinstvo, npr. putem miraza. Miraz podrazumijeva i iznos koji je budući supružnik platio porodici nevjeste (tzv. “cijena nevjeste”) i iznos koji porodica nevjeste plati porodici budućeg supružnika. U nekim zemljama dijete koje je žrtva silovanja može biti primorano da se oženi s počiniocem, kako bi se on spasio od krivičnog gonjenja.²⁹⁵ Može se smatrati da takav brak čini legitimnim daljnje seksualno zlostavljanje. Dječiji brak može se ukrštati i s konceptom trgovine djecom kada se djeca regrutuju, prikrivaju, transportuju, prebacuju ili primaju s namjerom iskorištavanja u uslovima sličnim ropstvu, kao što su dužnički brak ili porodično i seksualno ropstvo. U takvim okolnostima dječiji brak može postati samo kamuflaža za trgovinu djecom u seksualne svrhe. Osim toga, dječiji brak može predstavljati oblik prodaje djece, kao što je slučaj u kojem su djevojčice dane za supruge muškarcima u zamjenu za novac,²⁹⁶ na primjer kao sredstvo za rješavanje porodičnih dugova ili objezbjeđenje ekonomske sigurnosti za porodice. Uslov da se obezbijedi miraz za mlađe djevojčice može poslužiti kao podsticaj roditeljima da na brzinu udaju svoje kćerke u mladoj dobi.²⁹⁷

Zaključak: Dječiji, rani i prisilni brak usko su povezani i preklapaju im se prakse, koje su definisane kao oblik štetnih postupaka²⁹⁸ i oblik ropstva.²⁹⁹ Ova tri termina se mogu koristiti odvojeno ili zajedno, obraćajući pažnju na činjenicu da oni mogu imati malo drugačije značenje. Dok brak s djetetom uključuje barem jednu osobu koja je mlađa od 18 godina, rani brak može se odnositi i na osobe koje su navršile 18 godina, ali za koje se zbog drugih faktora smatra da je brak preuranjen. Prisilni brak može se odnositi na dijete i rani brak, ali također se odnosi i na odrasle.

²⁹² HRC, “Strengthening Efforts to Prevent and Eliminate Child, Early, and Forced Marriage”

²⁹³ UNGA, “Transforming Our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development”, supra 63. Goal 5.3 reads “Eliminate all harmful practices, such as child, early and forced marriage and female genital mutilation.”

²⁹⁴ E. Riggio, “Unrecognised Sexual Abuse and Exploitation of Children in Child, Early and Forced Marriage”, ECPAT International, 2015.

²⁹⁵ Komiteti CEDAW-a i CRC-a, Zajednički opšti komentar br. 31, supra 270, stav 23. ²⁹⁵

²⁹⁶ UNGA, “Report of the Special Rapporteur of the Secretary General on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography”, dok. A/65/221, 4. august 2010, stav 22.

²⁹⁷ Dok. A/HRC/25/28, stav 26.

²⁹⁸ Vidi Anti-Slavery International: “Dječiji brak može se nazvati ropstvom, ako su prisutna sledeća tri elementa: ako dijete nije iskreno dalo svoju slobodnu i informisanu saglasnost za stupanje u brak; ako je dijete podvrgnuto kontroli i osjećanju ‘vlasništva’ u samom braku, naročito putem zloupotreba i prijetnji, i ako je prisiljavanjem iskorišteno da preduzme domaće poslove unutar bračnog doma ili poslove izvan njega i/ili da stupi u nesaglasni seksualni odnos; ako dijete ne može realno da napusti ili završi brak, što potencijalno vodi do doživotnog ropstva” http://www.antislavery.org/english/slavery_today/descent_based_slavery_2/default.aspx

²⁹⁹ Komiteti CEDAW-a i CRC-a, Zajednički opšti komentar br. 31, supra 270.

L.4.ii Tinejdžerski brak

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

“Tinejdžerski brak” često je korišten izraz za razlikovanje braka s mlađim djetetom i tinejdžerom (13–19 godina). “Tinejdžerski brak” nije pojam koji je definisan u međunarodnim pravnim instrumentima, ali se često koristi u akademskim člancima.³⁰⁰

Zaključak: S obzirom na to da može uključiti lica koja su navršila punoljetstvo (osobe od 19 godina), ovaj izraz se ne može smatrati sinonimom za brak s djetetom. Ako se koristi, treba imati na umu da izraz može doprinijeti konfuziji u vezi s definicijom dječijeg braka, osim ako nema jasnog objašnjenja o tome šta namjerava obuhvatiti.

L.4.iii Privremeni brak

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

Termin “privremeni brak” odnosi se na kratkoročne ugovorne brakove koji često služe kao izgovor za prikrivanje ili kamufliranje seksualnog iskorištavanja ili zlostavljanja.³⁰¹ Primjeri takvih privremenih i transakcionih praksi su različiti oblici *muta’a*, kao što je *nikah al-muta’a* (kratkoročni brak), *zawaj al-muta’a* (brak radi zadovoljstva), *zawaj al-safka* (ugovorni brak zasnovan na koristima i interesima) i *zawaj al-misyar* (putnički brak ili ljetni brak).³⁰²

Privremeni brakovi identifikovani su kao ozbiljan problem za djevojčice i konstatovano je da u nekim slučajevima “*porodice daju saglasnost na privremeni brak kćeri u zamjenu za finansijsku dobit, što se također naziva ugovornim brakom, što je oblik trgovine ljudima.*”³⁰³

Zaključak: Privremeni brak ne treba posmatrati kao oblik braka, a izraz “brak” u ovom kontekstu izgleda neprikladan. Preporučeni izraz u ovom kontekstu jeste seksualno iskorištavanje djece.

³⁰⁰ Iako termin “tinejdžerski brak” nije najčešće korišten među organizacijama za zaštitu djece, ako se ukuca na pretraživač Google Scholar, izaći će hiljade rezultata akademskih članaka u kojima je ovaj termin korišten.

³⁰¹ ECPAT International, “Unrecognised Sexual Abuse and Exploitation of Children in Child, Early and Forced Marriage”, Thematic Report, oktobar 2015, str. 42, str. 44–45.

³⁰² Za više informacija o islamskim privremenim brakovima, vidi, na primjer: <http://www.gatestoneinstitute.org/3748/uk-islamic-temporary-marriages> and <http://www.dailynewsegypt.com/2012/12/25/a-business-deal-called-marriage/>

³⁰³ Komiteti CEDAW-a i CRC-a, Zajednički opšti komentar br. 31, supra 270, stav 24.

M. Štetne prakse

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

M.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima

- i. 1989: U članu 24(3) CRC-a spominje se da će strane preduzeti sve djelotvorne i odgovarajuće mjere s ciljem ukidanja tradicionalnih postupaka koji štete zdravlju djece.
- ii. 1999: Član 21. ACRWC-a predviđa da će sve države ugovornice preduzeti mjere za otklanjanje štetnih društvenih i kulturnih postupaka.
- iii. 2000: OPSC u svojoj preambuli navodi da tradicionalne štetne prakse predstavljaju faktor koji doprinosi prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji.
- iv. 2005: Istanbulska konvencija u članu 42(1) navodi da će države ugovornice *“preduzeti neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi obezbijedile da u krivičnim postupcima pokrenutim nakon počinjenja bilo kojeg djela nasilja obuhvaćenog djelokrugom ove konvencije kultura, običaji, religija, tradicija ili takozvana ‘čast’ ne smiju se smatrati opravdanjem za takva djela.”*

M.2. Neobavezujući instrumenti

- i. 1992: Opšta preporuka br. 19. CEDAW-a navodi da *“u nekim državama postoje tradicionalne prakse koje se održavaju kulturom i tradicijom koje štete zdravlju žena i djece.”*³⁰⁴
- ii. 2014: Komiteti CEDAW-a i CRC-a usvojili su Zajednički opšti komentar br. 31 o štetnim praksama.

M.3. Terminološka razmatranja

Međunarodno pravo jasno zabranjuje sve oblike štetnih praksi, kao što je prikazano u Odjeljku M.1 o pravnim definicijama, a države imaju obavezu da preduzmu mjere za otklanjanje takvih postupaka. Štetne prakse često su povezane s dječijim i ranim brakom,³⁰⁵ ali uključuju i druge prakse koje se smatraju štetnim za dijete, kao što su tjelesno kažnjavanje i sakaćenje ženskih genitalija / rezanje. Na nacionalnom nivou ponekad se pokušavaju opravdati ove prakse zasnovane na principu “najboljeg interesa djeteta” ili istorijskog ili kulturnog obrazloženja. Ipak, Komitet CRC-a i Komitet CEDAW-a, kao i Istanbulska konvencija, čvrsto su odbacili takva opravdanja.

Zaista, iako se ovakve prakse često nazivaju vjerskim, tradicionalnim ili kulturnim, malo je važno odakle dolaze, važnije je kako utječu na dijete. Dakle, ove Smjernice spominju *“štetne postupke” tout court.*

Izraz *“štetne prakse”* ne mora kao ishod uvijek imati seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje djece, ali postoje brojne prakse štetne za dijete koje imaju ili koje doprinose povećanju ranjivosti djeteta na seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje. Jasan primjer je dječiji, rani i prisilni brak, detaljno razrađen u prethodnom dijelu ovih Smjernica.

Sakaćenje ženskih genitalija također može imati ozbiljan utjecaj na seksualnost i seksualni identitet djevojčica i uglavnom je povezano s tradicijama ili običajima koji se tiču kontrole ženske seksualnosti.³⁰⁶ To se odnosi na sve postupke koji uključuju djelimično ili potpuno uklanjanje

³⁰⁴ 11. sjednica, 1992, stav 20.

³⁰⁵ Komiteti CEDAW-a i CRC-a, Zajednički opšti komentar br. 31, supra 270. Stav 7. odnosi se na dječiji, rani ili prisilni brak kao jedan od “najpretežnijih i najdokumentovanijih” oblika štetne prakse. Ostali obuhvataju sakaćenje genitalija, poligamiju, krivična djela počinjena u ime takozvane časti i nasilje u vezi s mirazom.

³⁰⁶ The Advocates for Human Rights, Stop Violence against Women, “Female Genital Mutilation” http://www.stopvaw.org/female_genital_mutilation

spoljašnjih dijelova genitalija ili druge povrede ženskih genitalnih organa iz nemedicinskih razloga (obično za suzbijanje ženske seksualnosti). Izvodi se u skladu s tradicijom i socijalnim/vjerskim normama i prema međunarodnim ugovorima smatraju se postupcima koji štete djeci koja su im izložena.³⁰⁷ Predstavlja oblik rodno zasnovane diskriminacije³⁰⁸ i može se iskusiti kao oblik seksualnog zlostavljanja.³⁰⁹ Drugi primjeri štetne prakse koji se odnose na seksualnost djece i mladih žena su:

Peglanje dojki – ovo je praksa koju često izvodi majka. U njoj se grudi djevojčica u pubertetu udaraju pomoću alata kao što su špatule, kamen za mljevenje, vrući kamenčići i čekići, što služi kao sredstvo za odlaganje njihovog razvoja i, navodno, zaštita od silovanja i drugih vrsta neželjene pažnje muškaraca.³¹⁰

Testovi nevinosti – ovaj termin odnosi se na ispitivanje ženskih genitalija kako bi se utvrdila seksualna čednost.³¹¹

Obredi za inicijaciju – ovo je praksa obilježavanja prelaska iz djetinjstva u odraslo doba i pokazivanja promjene u društvenom statusu djeteta. Ove tradicije uključuju štetne, degradirajuće i ponižavajuće postupke kao što su prinudna javna golotinja, premlaćivanje, zastrašivanje³¹² i silovanje.

Prinudni abortus/sterilizacija – Ovaj izraz odnosi se na djelo izvršenja abortusa trudne djevojke ili žene bez njene prethodne i svjesne saglasnosti te na obavljanje operacije čiji je cilj ili posljedica prekidanje sposobnosti da se žena prirodno razmnožava bez njene prethodne i svjesne saglasnosti ili razumijevanja postupka.³¹³

Iako se ove prakse ne smatraju nužno seksualnim zlostavljanjem, one nesumnjivo predstavljaju kršenje ljudskih prava djeteta na poštovanje i zaštitu njegovog fizičkog (i seksualnog) integriteta.

Pridjevi “tradicionalni”, “kulturni” i “vjerski” često se koriste za označavanje štetnih postupaka određenog porijekla, bilo da pripadaju vjerskim ritualima ili kulturi i/ili tradiciji.³¹⁴ U skladu s teorijama kulturnog relativizma, ponekad se tvrdi da se određene prakse mogu opravdati, ako su usidrene u snažnim i dugotrajnim tradicijama.³¹⁵ Ipak, sve više se smatra da je pravo djece na zaštitu od fizičke i psihološke povrede univerzalno i da se praksa koja uključuje takvu štetu za dijete ne može opravdati upotrebom argumenata zasnovanih na teorijama kulturnog relativizma.

³⁰⁷ Član 38. Istanbulske konvencije (supra 40) zahtijeva kriminalizaciju sakaćenja ženskih genitalija.

³⁰⁸ UNICEF, “Female Genital Mutilation/Cutting”, http://www.unicef.org/protection/57929_58002.html

³⁰⁹ Ponekad se ove prakse ne smatraju seksualnim zlostavljanjem zato što se ne provode za seksualno zadovoljstvo. Ipak, žrtva ih može doživjeti kao takve.

³¹⁰ Vidi, na primjer, <http://www.endvawnow.org/en/articles/609-breast-ironing.html>

³¹¹ Ispitivanje nevinosti definisano je kao štetna praksa u Komitetu CRC-a Opšti komentar br. 13, stav 29.

³¹² “Smaranje” je oblik rituala inicijacije i praksa koja se često javlja u sportskim/vojnim okruženjima. Ona se odnosi na štetnu ili opasnu aktivnost koja se očekuje od osobe kako bi se pridružila ili ušla u grupu. Vidite, na primjer, P. David, *Human Rights in Youth Sport: A Critical Review of Children’s Rights in Competitive Sport*, Routledge, 2004, str. 71–73.

³¹³ Istanbulska konvencija, supra 40, član 39. zahtijeva kriminalizaciju prisilnog pobačaja i sterilizacije.

³¹⁴ Smjernice IASC-a za integrisanje rodno zasnovanih intervencija u oblasti humanitarnog djelovanja 2015. (supra 61) prilikom citiranja izvještaja generalnog sekretara UN-a o pravima djeteta iz 2006. godine spominju štetne tradicionalne prakse kao “kulturalne, socijalne i vjerske običaje i tradicije koje mogu biti štetne po mentalno ili fizičko zdravlje osobe. Svaka društvena grupacija u svijetu ima specifične tradicionalne kulturne prakse i uvjerenja, od kojih su neki korisni za sve članove, dok su drugi štetni za određenu grupu, kao što su žene. Ove štetne tradicionalne prakse uključuju sakaćenje ženskih genitalija (FGM); prisilno hranjenje žena; dječiji brak; razne tabue ili prakse koje sprečavaju da žena kontroliše sopstvenu plodnost; nutricionne tabue i tradicionalne porode; preferencija prema sinovima i implikacije na položaj djevojčica; žensko infanticid; rana trudnoća; cijena miraza. Druge štetne tradicionalne prakse koje se tiču djece uključuju vezivanje, ožiljke, spaljivanje, brendiranje, nasilne inicijacije, tovljenje, prinudni brak, takozvani zločini časti i nasilja vezano za miraz, egzorcizam ili “vještačenje” (str. 322).

³¹⁵ Vidi, na primjer, Human Rights Watch, *The Trouble with Tradition: When “Values” Trample over Rights*, <https://www.hrw.org/world-report/2013/country-chapters-1>

Zaključak: U kontekstu seksualnog iskorištavanja ili zlostavljanja djece, prikladnije je koristiti pojam “štetni postupci” umjesto “tradicionalni štetni postupci”, jer se odnosi na neutralniji princip štete i izbjegava kulturne i druge relativne ili subjektivne faktore. Štetni postupci štetni su bez obzira na njihovo navodno porijeklo ili pokušaj opravdanosti.

Ne predstavljaju svi štetni postupci seksualno iskorištavanje ili seksualno zlostavljanje. Ipak, treba napomenuti da spomenuti oblici štetnih postupaka mogu ozbiljno utjecati na seksualnost žrtve, a žrtva ih može doživjeti kao oblik seksualnog zlostavljanja.

N. Savremeni oblici ropstva / dječijeg ropstva

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

N.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima

- i. 1926: Prema Konvenciji o ropstvu, *“ropstvo je status ili stanje osobe nad kojom se vrši bilo koje ili sva ovlaštenja koja se odnose na pravo vlasništva. Trgovina robljem obuhvata sve radnje koje se tiču zatvaranja, otkupa ili raspolaganja osobom s namjerom njenog stavljanja u odnos ropstva; sve radnje koje se tiču kupovine robova u cilju prodaje ili razmjene; sve radnje raspolaganja putem prodaje ili razmjene robova koji je dobijen u cilju prodaje ili razmjene i, uopšte, svaka radnja trgovine ili prijevoza robova.”*³¹⁶
- ii. 1930: Odbor eksperata Međunarodne organizacije rada za primjenu konvencija i preporuka koristio je Konvenciju br. 29 MOR-a o prisilnom radu, iako eksplicitno ne sadrži pojam “ropstvo”, kako bi se pozabavili pitanjem ropstva i praksama sličnim ropstvu. Tamošnja definicija “prinudnog rada” (član 2) koja navodi *“svaki rad ili uslugu koja se iziskuje od osobe pod prijetnjom kažnjavanja i za čije se obavljanje osoba nije ponudila dobrovoljno”* tumači se tako da obuhvata i ropstvo i prakse slične ropstvu. Protokol iz 2014. godine uz Konvenciju o prisilnom radu ne mijenja definiciju “prinudnog rada”, ali u svojoj preambuli eksplicitno spominje Konvenciju o ropstvu iz 1926. godine i Dopunsku konvenciju o ukidanju ropstva, trgovine robljem i institucija i praksi sličnih ropstvu.
- iii. 1948: UDHR sadrži snažnu zabranu ropstva u članu 4: *“Niko se ne smije držati u ropstvu ili sužanjstvu (zavisništvu); ropstvo i trgovina robljem zabranjuje se u svim njihovim oblicima”*, ali ne sadrži definiciju koncepta.
- iv. 1956: Dopunska konvencija o ukidanju ropstva, trgovini robljem i institucijama i praksama sličnim ropstvu definiše ropstvo i prakse slične ropstvu koje se moraju ukinuti kao *“(a) dužničko ropstvo [...]; (b) sužanjstvo (zavisništvu)[...]; (c) svaka institucija ili praksa u kojoj: (i) se žena, bez prava odbijanja, obećava ili daje za brak u zamjenu za plaćanje u novcu ili naturi njenim roditeljima, staratelju, porodici ili bilo kojem drugom licu ili grupi; (ii) muž žene, njegova porodica ili njegov klan uzmu za pravo da ženu predaju drugoj osobi, u zamjenu za primanje vrijednosti ili slično; (iii) ženu koju nakon smrti njenog muža ima pravo naslijediti druga osoba; (d) svaka ustanova ili praksa u kojoj dijete ili mladu osobu mlađu od 18 godina isporučuje jedan ili oba njegova biološka roditelja ili njegov staratelj drugom licu, za nagradu ili ne, s ciljem iskorištavanja djeteta ili mlade osobe ili njegovog rada”*.³¹⁷
- v. 1999: Članom 3. ILO C182 definisani su najgori oblici dječijeg rada, uključujući: *“(a) sve oblike ropstva ili praksi sličnih ropstvu, kao što su prodaja i trgovina djecom, dužničko ropstvo i sužanjstvo (zavisništvu) i prinudni ili obavezni rad, uključujući prisilno ili obavezno regrutovanje djece za oružane sukobe”*.

³¹⁶ League of Nations, Konvencija o ropstvu, potpisana u Ženevi, 25. septembra 1926, Article 1.

³¹⁷ Dopunska konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robljem i institucija i praksi sličnih ropstvu, koju je usvojila Konferencija punomoćnika sazvana Rezolucijom 608 (XXI) od 30. aprila 1956. godine u Ženevi, 7. septembra 1956. godine, www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SupplementaryConventionAbolitionOfSlavery.aspx

N.2. Neobavezujući instrumenti

- i. 2007: Komitet za ljudska prava imenovao je specijalnog izvjestioca o savremenim oblicima ropstva, uključujući njegove uzroke i posljedice.³¹⁸ Njegov mandat obuhvata i problem djece koja rade u ropstvu ili sličnim uslovima.³¹⁹
- ii. 2011: Komitet za ljudska prava obuhvatio je “seksualno ropstvo” u pojam seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece.³²⁰

Nijedan od ova dva dokumenta ne sadrži definiciju ropstva ili dječijeg ropstva.

N.3. Razmatranja korištene terminologije

Kao što se može vidjeti iz spomenutih pravnih definicija ropstva, pojam ropstva i praksi sličnih ropstvu uključuje mnogo širi skup radnji od onih koje su obuhvaćene ovim Smjernicama. Smjernice se stoga fokusiraju na savremene oblike ropstva koji uključuju seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje djece ili su direktno povezani s njim.

Veliki broj termina i koncepata koji su opisani u Smjernicama također se smatraju oblicima ropstva ili praksama sličnim ropstvu. Ovo je naročito slučaj s trgovinom djecom, prodajom djece, najgorim oblicima dječijeg rada i određenim štetnim postupcima.

Iako se pitanje tradicionalnih oblika ropstva provlači od 19. vijeka, izraz “ropstvo” posljednjih godina se vratio s novim pojavnim oblicima i danas se može, na primjer, naći u pojmovima “savremeni oblici ropstva”, “moderno ropstvo” i “ropstvo današnjice”. Termin “ropstvo” je na taj način dobio mnogo šire značenje i danas uključuje mnoge oblike seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece.

Veliki rječnici definišu ropstvo kao “*stanje u kome je u neko u zakonskom vlasništvu nekog drugog ili sistem u kojem su neki ljudi u vlasništvu drugih*”³²¹ (klasičnija definicija), ali i kao “*uslov da se mora raditi veoma teško, bez odgovarajuće nagrade ili priznanja*”,³²² što ukazuje na mogućnost neformalnog sistema ili situacije. Većina oblika savremenog ropstva spada pod ovu drugu definiciju i smatraju se nezakonitim, mada i dalje postoje.

Što se tiče savremenih oblika ropstva koji utječu na djecu, “dječije ropstvo” definisano je kao postojanje djece u opasnoj situaciji i njihovo iskorištavanje za tuđu dobit, često pod prijetnjama i/ili uz upotrebu nasilja, kao što je slučaj s djecom koja se koriste za ostvarivanje dobiti putem prostitucije ili pornografije, prisilnog prosjačenja, džeparenja; djecom koja se koriste za dječiji rad; djecom koja se koriste za oružane sukobe i djecom koja se koriste za rad/slужenje u kući.³²³

Seksualno ropstvo je ropstvo radi seksualne eksploatacije i može se ticati djece i odraslih (uglavnom žena). Uključuje trgovinu djecom u seksualne svrhe³²⁴ i prodaju djece u seksualne svrhe.³²⁵ Protokol iz Palerma utvrđuje da trgovina ljudima mora biti u svrhu iskorištavanja, uključujući ropstvo i praksu

³¹⁸ HRC Rezolucija 6/14, 28. septembar 2007.

³¹⁹ <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Slavery/SRSlavery/Pages/SRSlaveryIndex.aspx>

³²⁰ Opšti komentar br. 13, stav 25. d)

³²¹ Cambridge Academic Content Dictionary.

³²² Oxford British and World English Dictionary.

³²³ Anti-Slavery International, “Child Slavery”, http://www.antislavery.org/english/slavery_today/child_slavery/default.aspx. Oxford British and World English Dictionary sužanjstvo definiše kao situaciju u kojoj je neko sluga ili potpuno zavisi od nekoga moćnijeg, a Cambridge Advanced Learner’s Dictionary and Thesaurus sužanjstvo definiše kao situaciju u kojoj je neko pod kontrolom nekog drugog i nema slobodu.

³²⁴ Vidi, na primjer, <https://polarisproject.org/sex-trafficking>

³²⁵ Specijalni izvjestilac o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji govorio je o problemu “modernog ropstva” u okviru svog mandata. Vidi, na primjer, dok. A/70/222, 31 July 2015, stav 5.

sličnu ropstvu (član 3(a)),³²⁶ a specijalni izvjestilac o trgovini ljudima, posebno ženama i djecom, naglašava da je trgovina teško kršenje velikog broja ljudskih prava, naročito prava na slobodu i prava da se niko ne drži u ropstvu ili prisilnom sužanjstvu.³²⁷

Vlada SAD-a koristi pojam “moderno ropstvo” kada govori o trgovini ljudima³²⁸ a Vlada Velike Britanije je 2015. godine usvojila Zakon o modernom ropstvu kako bi “*donijela odredbe o ropstvu, sužanjstvu (zavisništvu) i prinudnom ili obaveznom radu i o trgovini ljudima, uključujući odredbe o zaštiti žrtava, odredbe o nezavisnom komesaru za borbu protiv ropstva i srodna pitanja*”.³²⁹ Zakon o modernom ropstvu posebno obuhvata odredbe koje se odnose na seksualno iskorištavanje djece.³³⁰

Dječiji brak također se posmatra kao oblik ropstva ili postupka sličnom ropstvu. “*Vjenčana djeca mogu doživjeti različite nivoe patnje, prinude i kontrole koji se uklapaju u međunarodne pravne definicije ropstva i postupka sličnog ropstvu.*”³³¹

Zaključak: Iako se širok spektar seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece označava kao “ropstvo” i predstavlja kršenje međunarodnog pravnog okvira o ropstvu, mora se podsjetiti na to da je pojam ropstva mnogo širi i da obuhvata kršenja ljudskih prava djece i odraslih. Štaviše, daleko od toga da je ropstvo ograničeno na seksualno nasilje, ono može uključivati prisilni rad i trgovinu ljudima ne samo u seksualne svrhe.

Posljednjih godina uočeno je intenziviranje globalnog djelovanja protiv prisilnog rada, trgovine ljudima i ropstva.³³² Ovi izrazi često se koriste naizmjenično i postojala je tendencija da se jedan ili drugi koristi kao krovni pojam koji obuhvata širok spektar manifestacija koje mogu da predstavljaju jednu ili sve ove pojave. Iako postoje sličnosti i određeno preklapanje između trgovine djecom, savremenih oblika ropstva i najgorih oblika dječijeg rada, treba napomenuti da ovi pojavni oblici nisu identični i da sadrže određene ključne razlike, pa i o pitanju njihove pravne definicije. Na primjer, dijete se može roditi u situaciji prisilnog rada, uključujući i situaciju seksualnog iskorištavanja, čak i bez trgovine ljudima. Štaviše, seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje djece također se javljaju u oblicima koji ne ispunjavaju sastavne elemente prisilnog rada ili ropstva. Konstatovano je da zamagljivanje definicija dovodi do konfuzije, iako se mnoge prinudne situacije mogu alternativno utvrditi, čak i procesuirati, kao prinudni rad, trgovina ljudima ili ropstvo.³³³

³²⁶ Za više pojedinosti o trgovini djecom vidi stav K.

³²⁷ HRC, dok. A/HRC/29/38, 31. mart 2015, stav 29.

³²⁸ Bijela kuća, “The Obama Administration Announces Efforts to Combat Human Trafficking at Home and Abroad”, Fact Sheet, 25. septembar 2012, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/09/25/fact-sheet-obama-administration-announces-efforts-combat-human-trafficking>

³²⁹ UK Modern Slavery Act 2015, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/30/contents/enacted>

³³⁰ Ibid.

³³¹ Anti-Slavery International, “Child Slavery”, supra 323.

³³² AP-Forced Labour Net, “What Is Forced Labour, Human Trafficking and Slavery? Do Definitions Matter, and Why?”, Online Discussion Report, 22 april – 2. maj 2014.

³³³ Ibid.

O. Najteži oblici dječijeg rada

○ Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.

O.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima

- i. 1989: Član 32. CRC-a propisuje da *“države potpisnice priznaju pravo djeteta da bude zaštićeno od ekonomskog iskorištavanja i obavljanja bilo kojeg posla koji je vjerovatno opasan, ili ometa obrazovanje djece, ili šteti zdravlju djeteta, ili fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom ili socijalnom razvoju.”*
- ii. 1999: Članom 3. ILO C182 definišu se najgori oblici dječijeg rada, na sljedeći način: *“(a) svi oblici ropstva ili praksi sličnih ropstvu, kao što su prodaja i trgovina djecom, dužničko ropstvo i sužanjstvo (zavisništvo) i prinudni ili obavezni rad, uključujući prinudno ili obavezno regrutovanje djece za oružane sukobe; (b) korištenje, podvođenje ili nuđenje djeteta za prostituciju, za proizvodnju pornografije ili za pornografske predstave; (c) korištenje, podvođenje ili nuđenje djeteta za nedozvoljene aktivnosti, posebno za proizvodnju i trgovinu drogom, kako je definisano u relevantnim međunarodnim ugovorima; (d) rad za koji, po njegovoj prirodi ili okolnostima u kojima se provodi, postoji vjerovatnoća da šteti zdravlju, sigurnosti ili moralu djece.”* Pod drugom kategorijom najgorih oblika dječijeg rada – takozvani *“opasni rad”* – *“rad za koji, po njegovoj prirodi ili okolnostima u kojima se vrši, postoji vjerovatnoća da šteti zdravlju, sigurnosti ili moralu djece”* (dodat naglasak) mora biti zabranjen za svu djecu mlađu od 18 godina. *“Vrste rada iz člana 3. d. utvrđuju se nacionalnim zakonima ili propisima”* (član 3(d) i 4).

O.2. Neobavezujući instrumenti

- i. 1999: Preporuka ILO 190³³⁴ dopunjava odredbe u ILO C182 u vezi s najgorim oblicima dječijeg rada. Uključuje i neke posebno relevantne odredbe:
 3. *“Prilikom utvrđivanja vrsta rada iz člana 3(d) Konvencije i utvrđivanja gdje one postoje treba, između ostalog, razmotriti:
(a) rad kojim se djeca izlažu fizičkom, psihološkom i seksualnom zlostavljanju [...]”*³³⁵
 11. *“Članice trebaju, u mjeri u kojoj je to u skladu s nacionalnim pravom, saradivati na međunarodnim naporima kojima je cilj što hitnija zabrana i otklanjanje najgorih oblika dječijeg rada: (a) prikupljanju i razmjeni informacija o krivičnim postupcima, uključujući i one koji uključuju međunarodne mreže; (b) otkrivanju i procesuiranju osoba uključenih u prodaju i trgovinu djecom ili u korištenje, podvođenje ili nuđenje djece za nedozvoljene radnje, prostituciju, proizvodnju pornografije ili pornografske predstave; (c) evidentiranju počinitelaca takvih prekršaja.”*
 12. *“Članice trebaju obezbijediti da su sljedeći najgori oblici dječijeg rada krivična djela: (a) svi oblici ropstva ili postupaka sličnih ropstvu, kao što su prodaja i trgovina djecom, dužničko ropstvo i sužanjstvo (zavisništvo) i prinudni ili obavezni rad, uključujući prinudno ili obavezno regrutovanje djece za oružane sukobe; (b) korištenje, podvođenje ili nuđenje djece za prostituciju, za proizvodnju pornografije ili za pornografske predstave; (c) korištenje, podvođenje ili nuđenje djece za nedozvoljene aktivnosti.”*
 15. *“Druge mjere u cilju zabrane i otklanjanja najgorih oblika dječijeg rada mogu uključivati sljedeće: [...] (d) obezbjeđivanje procesuiranja u svojim zemljama njihovih državljana koji počine krivična djela propisana domaćim odredbama vezano za zabranu i hitno otklanjanje najgorih oblika dječijeg rada, čak i ako su ta djela počinjena u drugoj zemlji.”*

³³⁴ Usvojena 17. juna 1999. http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312528:NO

³³⁵ Neki primjeri nacionalnih odredbi o ovoj temi (npr. zabranjivanje zapošljavanja osoba mlađih od 18 godina u seksualnim prodavnicama, noćnim klubovima, salonima za masažu itd.) mogu se naći u MOR-u, *The Tripartite Process of Determining Hazardous Child Labour – Guide for Facilitators* (especially str. 105–106), http://www.ilo.org/ipecc/Informationresources/WCMS_195334/lang--en/index.htm

O.3. Razmatranja korištene terminologije

Termin “najgori oblici dječijeg rada” odnosi se konkretno na oblast (međunarodnog) zakona o radu i obuhvata čitav niz praksi koje prevazilaze djelokrug ovih Smjernica. Međutim, seksualno iskorištavanje djece eksplicitno je uključeno u definiciju WFCL-a. ILO C182 ratifikovan je skoro u cijelom svijetu³³⁶ i UN ga promovira³³⁷ kao jedan od međunarodnih instrumenata, pored CRC-a, koji su relevantni za djecu. On zakonski obavezuje države ne samo da zabrane seksualno iskorištavanje djece i druge najteže oblike dječijeg rada nego i da preduzmu hitne i efikasne mjere u cilju njihovog otklanjanja. Ove mjere, između ostalog, uključuju kaznene ili druge sankcije, mjere prevencije, izdvajanja i direktne pomoći pogođenoj djeci i njihovu rehabilitaciju i socijalnu integraciju. Države ugovornice također imaju obavezu da kreiraju i provode programe djelovanja radi sprečavanja najtežih oblika dječijeg rada i uspostave ili da odrede odgovarajuće mehanizme za praćenje.

Osim toga, u okviru međunarodno dogovorenih ciljeva održivog razvoja, napravljena je jasna posvećenost “preduzimanju hitnih i efikasnih mjera da se [...] obezbijedi zabrana i otklanjanje najtežih oblika dječijeg rada [...] i da se do 2025. godine eliminiše dječiji rad u svim njegovim oblicima”.³³⁸

Izražena je određena zabrinutost u vezi s činjenicom da se, na primjer, seksualno iskorištavanje djece putem prostitucije ili pornografskih predstava naziva vrstom rada. Takva zabrinutost zasniva se na obrazloženju da bi definisanje seksualnog iskorištavanja djece u smislu rada moglo biti povezano s debatom o prostituciji kao obliku seksualnog rada, umjesto da se smatra krivičnim djelom i prema tome štetnim ili pogubnim za dijete.³³⁹

Govoreći o pitanju da li je seksualno iskorištavanje djece “rad”, potrebno je napomenuti da pripremni izvještaj uz ILO C182 navodi da su “*dječija prostitucija, dječija pornografija, prodaja i trgovina djecom krivična djela nasilja nad djecom. Moraju se tretirati kao krivična djela i procesuirati kao što se procesuiraju najteža krivična djela. Takva strašna zlostavljanja su toliko daleko od svakog normalnog pojma rada da izgleda čudno da je na njih stavljeno težište u izvještaju Međunarodne organizacije rada. Ipak, iako su krivična djela, oni su također oblici ekonomskog iskorištavanja sličnog prinudnom radu i ropstvu. Svi novi međunarodni standardi o najekstremnijim oblicima dječijeg rada moraju stoga biti posebno usmjereni na ukidanje komercijalnog iskorištavanja djece.*”³⁴⁰

Stoga je jasno da uvođenje teme u okviru standarda MOR-a ne označava bilo kakvo njegovo prepoznavanje kao oblika legitimnog rada niti zahtijeva njegovo regulisanje u smislu, na primjer, radnog odnosa. Prinudni rad, uključujući i ropstvo, također se spominje u standardima Međunarodne organizacije rada, u cilju njihovog ukidanja, a ne radi legitimizacije ili regulisanja takve prakse.

Seksualno iskorištavanje djece može predstavljati jedan od najtežih oblika dječijeg rada, kao što je definisano direktno u ILO C182 (član 3(b)), ali seksualno iskorištavanje i/ili zlostavljanje također mogu biti rezultat drugih manifestacija najtežih oblika dječijeg rada. Na primjer, dječiji rad u domaćinstvu često je povezan sa seksualnim zlostavljanjem. Neki od najčešćih rizika s kojima se djeca suočavaju kad je u pitanju rad u domaćinstvu uključuju ponižavajuće ili degradirajuće postupanje, kao što je

³³⁶ Lista ratifikacija dostupna je na http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312327:NO

³³⁷ Vidi, na primjer, stav 29. UNGA Specijalnog dijela o djeci, “A World Fit for Children”, Rezolucija usvojena 11. oktobra 2002. (A/RES/S-27/2).

³³⁸ Održivi razvojni cilj 8, cilj 7, http://www.ilo.org/global/topics/sdg-2030/goal-8/WCMS_403787/lang--en/index.htm

³³⁹ Vidi sudsku praksu Evropske povelje o socijalnim pravima, koja je, na primjer, u slučaju FAFCE protiv Irske utvrdila da “član 7§10 zahtijeva da se sva djela seksualnog iskorištavanja djece kriminalizuju. [...] Države moraju inkriminisati definisane aktivnosti koje se tiču djece mlađe od 18 godina, bez obzira na niže postavljene nacionalni uzrast za seksualnu saglasnost.” Žalba 89/2013, Odluka od 12. septembra 2014, stav 58. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Complaints/CC89Merits_en.pdf

³⁴⁰ Međunarodna konferencija rada, “Child Labour: Targeting the Intolerable”, 86. sjednica (1998), Report VI(1), str. 66.

fizičko i verbalno nasilje te seksualno zlostavljanje od strane članova porodice za koju dijete radi. Ovi rizici povećavaju se kad dijete živi u domaćinstvu gdje radi kao pomoć u domaćinstvu.³⁴¹

Što se tiče termina “dječiji rad u domaćinstvu”, MOR ga je skovao kako bi otklonio konfuziju koja je prethodno postojala u vezi s pojmom “dječiji rad u kući”.³⁴² Zaista, “dječiji rad u kući” može obuhvatiti takve situacije u kojima su djeca dostigla relevantnu minimalnu starosnu dob za rad i obavljaju posao koji je dozvoljen prema nacionalnim zakonima. “Dječiji rad u domaćinstvu”, s druge strane, odnosi se na situacije u kojima posao u domaćinstvu obavljaju djeca ispod relevantne minimalne starosne dobi ili u kojima se djeca stavljaju (nezavisno od uzrasta) u opasne uslove ili situacije slične ropstvu. Među ostalim terminima koji se odnose na dječiji rad u domaćinstvu su *criadazgo*³⁴³ i *restavèks*.³⁴⁴

Zaključak: Čak i tamo gdje se ne koriste direktno u svrhu seksualnog iskorištavanja, kako je definisano članom 3(b) ILO C182, djeca koja rade (bilo da je u pitanju dječiji rad ili rad mladih koji su dostigli zakonsku starosnu dob za rad) podložna su povećanom riziku od izloženosti različitim oblicima seksualnog nasilja i zlostavljanja na radnom mjestu.³⁴⁵

Istovremeno, važno je da se ne izgubi iz vida činjenica da se seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje djece mogu desiti izvan konteksta ili nevezano za dječiji rad. Štaviše, činjenica da se neki oblici seksualnog iskorištavanja smatraju oblikom dječijeg rada nikada ne smije dovesti do toga da se seksualno iskorištavanje razmatra kao legitiman oblik rada ili da se krivica prebaci na dijete, koje je uvijek žrtva iskorištavanja.

Izraz “dječiji rad u domaćinstvu” skovao je MOR, kako bi označio situacije u kojima djeca nisu u legitimnoj situaciji rada.

³⁴¹ Vidi <http://www.ilo.org/ipecc/areas/Childdomesticlabour/lang--en/index.htm>

³⁴² Ovo je učinjeno usvajanjem C189, Konvencije o domaćim radnicima 2011, u vezi s dostojanstvenim radom za radnike u kući. Konfuzija se pojavila naročito kada je ovaj izraz preveden na jezike kao što su francuski i španski. Za objašnjenje razumijevanja ova dva pojma od strane MOR, vidi <http://www.ilo.org/ipecc/areas/Childdomesticlabour/lang--en/index.htm>

³⁴³ Vidi, na primjer, Komitet CRC-a, “Zaključne napomene o Inicijalnom izvještaju Paragvaja o OPSC-u”, dok. CRC / C / OPSC / PRY / CO / 1, 19. oktobar 2013. godine, stavovi 34–35: “Konstatujući zabranu dugo ustanovljene i društveno podsticane prakse ‘criadazgo’, Komitet izražava žaljenje zbog toga što praksa nije definisana kao mogući slučaj prodaje djece u skladu s članovima 2. i 3. Fakultativnog protokola”; “Komitet državi članici preporučuje da dopuni svoje krivično zakonodavstvo kako bi kriminalizovala praksu ‘criadazgo’ kao slučaj prodaje djece kad god ispunjava kriterije iz članova 2 i 3(a) Fakultativnog protokola. Komitet također preporučuje državi članici da preduzme odgovarajuće mjere kako bi spriječila ovu praksu.”

³⁴⁴ Vidi, na primjer, Komitet CRC-a, “Zaključne napomene o kombinovanom drugom i trećem periodičnom izvještaju Haitija”, dok. CRC / C / HTI / CO / 2–3, 29. januar 2016. godine, stav 62: “Ističući napore države članice da kriminalizuje iskorištavanje djece radnika u kući (tzv. restavèks) Komitet je zabrinut što je broj djece radnika i dalje visok. Također sa zabrinutošću konstatuje da: (a) mnogi dječiji radnici u domaćinstvu prisiljeni su da rade u uslovima sličnim ropstvu, podvrgnuti su fizičkom, emocionalnom i seksualnom zlostavljanju od strane njihove porodice domaćina, a često su nehranjeni i omalovaženi.”

³⁴⁵ Ovo je izričito prepoznato Studijom UN-a o nasilju nad djecom iz 2006. godine, koja navodi da su “najčešći oblici nasilja nad djecom na radnom mjestu: fizičko nasilje [...], psihološko (emocionalno) nasilje [...], seksualno nasilje, seksualno uznemiravanje, milovanje i silovanje” (str. 224), <http://www.unicef.org/violencestudy/reports.html>

P. Dijete žrtva seksualnog iskorištavanja i/ili zlostavljanja

○ *Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.*

P.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima

- i. 1989: CRC koristi termin “žrtva”, ali ne daje njegovu definiciju.
- ii. 2000: OPSC koristi termin “žrtva”, ali ne daje njegovu definiciju.
- iii. 2007: Član 3(c) Lanzarote konvencije definiše “žrtvu” kao “*svako dijete koje je predmet seksualnog iskorištavanja ili seksualnog zlostavljanja*”.

P.2. Neobavezujući instrumenti

- i. 2005: Smjernice UN-a o pravosuđu u pitanjima koja uključuju djecu žrtve ili svjedoke kriminala³⁴⁶ definišu “žrtve” kao “*djecu i adolescente mlađe od 18 godina koji su žrtve krivičnog djela [...] bez obzira na njihovu ulogu u krivičnom djelu ili u procesuiranju navodnih počinilaca ili grupa počinilaca*”.

P.3. Razmatranja korištene terminologije

Izraz “žrtva” odnosi se na osobu koja je povrijeđena, oštećena, uvrijeđena ili ubijena kao rezultat krivičnog djela, nesreće ili drugog događaja ili radnje³⁴⁷ ili koja je pogođena činom nekog drugog.³⁴⁸ Ova definicija ne uzima u obzir šta spomenuta osoba osjeća o svojoj situaciji i nema namjeru da označi osobu kao takvu, već samo navodi činjenicu da je osoba prošla ili iskusila neki od navedenih scenarija.

U pravnom kontekstu, a posebno u okviru sudskih postupaka, ova definicija “žrtve” neophodna je da bi se lice moglo identifikovati i da bi ga zakon ili druga sredstva prepoznali, kako bi ostvarilo pravo pristupa uslugama oporavka, i/ili reintegracije, i/ili kako bi tražilo odštetu. Izraz “žrtva” stoga ostaje važan pravni termin za definisanje nosioca dužnosti i nosioca prava.

Međutim, izraz “žrtva” može se odnositi i na “*osobu koja se osjećala bespomoćno i pasivno u slučaju nesreće ili zlostavljanja*”.³⁴⁹ Ova definicija zasniva se na subjektivnom elementu vlastitih osjećaja osobe (“žrtve”). Činjenica da se “žrtva” također može tumačiti na ovaj način ponekad dovodi do toga da se čini da termin obesnažuje i da definiše osobu u smislu njenog doživljaja zlostavljanja ili dobijanja “etikete” slabića ili bespomoćnosti, što nije korisno za oporavak osobe.³⁵⁰

Termin “dijete žrtva”, kao što je spomenuto, definisan je kao djeca i adolescenti mlađi od 18 godina koji su žrtve krivičnog djela.³⁵¹ Ova definicija, koja naizgled obuhvata samo djela koja su direktno usmjerena prema djetetu, a potencijalno isključuju oblike indirektno viktimizacije, vrlo je slična, ako ne i identična, definiciji odraslih žrtava. Ipak, uočeno je da “*zbog [...] ranjivosti i karakteristika koje su jedinstvene za djecu, definicija viktimizacije odraslih nije pogodna za djecu*”³⁵² i da adekvatna

³⁴⁶ Ekonomsko i socijalno vijeće UN-a (ECOSOC), *Guidelines on Justice in Matters Involving Child Victims and Witnesses of Crime*, 22. july 2005, E/RES/2005/20, dostupno na: <http://www.refworld.org/docid/468922c92.html>, paragraf 9. a.

³⁴⁷ Oxford British and World English Dictionary; Cambridge Advanced Dictionary and Thesaurus.

³⁴⁸ Cambridge Advanced Dictionary and Thesaurus.

³⁴⁹ Oxford British and World English Dictionary.

³⁵⁰ Vidi, na primjer, The Guardian, “People Who’ve Been Raped Are Survivors, Not Just Victims”, 22. decembar 2014.

³⁵¹ *Guidelines on Justice in Matters Involving Child Victims and Witnesses of Crime*, supra 346.

³⁵² M. Gilad, “The Young and the Helpless: Re-defining the Term ‘Child Victim of Crime’”, Public Law and Legal Theory Paper No. 14-23, University of Pennsylvania Law School, 2014, str. 23.

definicija “djeteta žrtve” mora “odražavati činjenicu da zbog jedinstvenih karakteristika, ranjivosti i potreba, štetan utjecaj kriminala na djecu ide dalje od direktne viktimizacije”.³⁵³ U tom pogledu, vrijedno je spomenuti da preambula Istanbulske konvencije prepoznaje da su “djeca žrtve nasilja u porodici, uključujući u svojstvu svjedoka nasilja u porodici.”

Na kraju, važno je podsjetiti da će se bilo koji pojam koji se odnosi na pristanak djeteta smatrati nebitnim u određivanju da li je ono žrtva seksualnog iskorištavanja ili seksualnog zlostavljanja. Štaviše, identifikacija nekog kao “djeteta žrtve” neće zavisiti od identifikacije, procesuiranja ili otkrivanja počinitelja, niti će zavisiti od njegove spremnosti ili sposobnosti da policiji pruži informacije ili da svjedoči protiv počinitelja.³⁵⁴

U kontekstu seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece ponekad se spominju i “ugrožena djeca” ili “djeca u ranjivim situacijama”. Ovi izrazi odnose se na djecu koja nisu nužno bila žrtve zlostavljanja ili iskorištavanja, ali im prijete veći rizik nego drugoj djeci zbog situacije i/ili okolnosti u kojoj se nalaze i treba im pružiti pomoć radi prevencije. Ovi izrazi mogu se koristiti bez stigmatizacije djeteta sve dok je jasno da djeca nisu nužno ranjiva sama po sebi, već u odnosu na okruženje (npr. njihovi kapaciteti i ograničena moć u odlučivanju, ali i faktori kao što su uslovi života ili invalidnost).³⁵⁵ Iz tog razloga, možda je bolje izbjegavati izraz “ugrožena djeca”. Uočeno je da “osobe koje imaju manje moći imaju manje izbora i zbog toga su podložnije zlostavljanju” i da su, s obzirom na njihovu ograničenu moć, “djeca naročito podložna zlostavljanju”.³⁵⁶ Zahtijevajući da države kriminalizuju djela seksualnog zlostavljanja djece Lanzarote konvencija spominje “posebno ranjivu situaciju djeteta”, na primjer zbog “mentalne ili fizičke invalidnosti ili situacije zavisnosti” (treća alineja člana 18(b)). ILO C182 spominje potrebu da se identifikuju i pronađu “djeca s posebnim rizikom” (član 7(2)(d)), a OPSC spominje “posebno ugrožene kategorije, uključujući i djevojčice” i ukazuje na potrebu zaštite “djece koja su posebno ranjiva” (preambula i član 9).

Zaključak: U kontekstu seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece termin “žrtva” je ključni pravni pojam koji služi identifikovanju djece koja su podložna štetnim i/ili krivičnim djelima kao nosioci prava i izbjegavanju da se bilo koji oblik odgovornosti ili krivice prebaci na dijete. Termin treba koristiti na objektivni način, da se konstatuje činjenica da je dijete podvrgnuto štetnom/krivičnom djelu ili da ga je doživjelo, a za označavanje osobe kao slabe i/ili bespomoćne.

Uzimajući u obzir posebne potrebe djece i prava na zaštitu, važno je koristiti inkluzivnu ideju o “djetetu žrtvi”, koja obuhvata ne samo djela koja su direktno usmjerena na dijete već i djela koja mu indirektno nanose štetu.

P.4. Srodni termini

P.4.i Identifikacija žrtve

○ Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.

Termin “identifikacija žrtve” odnosi se na proces istrage od strane stručnih lica koja analiziraju CSAM/ CSEM (materijal o seksualnom zlostavljanju djece/materijal o seksualnom iskorištavanju djece) radi identifikacije žrtava seksualnog zlostavljanja ili seksualnog iskorištavanja. Analiza podrazumijeva različite metodologije, naročito u pronalaženju potencijalnih lokacija, indikativnih predmeta, naznaka

³⁵³ Ibid., str. 24.

³⁵⁴ UNICEF, Guidelines on the Protection of Child Victims of Trafficking, New York, 2006, p. 14.

³⁵⁵ Centar za djecu u ranjivim situacijama navodi da “kreće od perspektive pokušavanja da izbjegne stigmatizaciju, jer je uvjeren da sva djeca i adolescenti, i pored svojih ranjivosti, i dalje raspolažu velikim brojem snaga i kompetencija (kopiranje i otpornost)”. www.centreforchildren.be

³⁵⁶ UNFPA, *Managing Gender-Based Violence Programmes in Emergencies: E-Learning Companion Guide*, 2012, str. 4 i 6, www.unfpa.org/publications/managing-gender-based-violence-programmes-emergencies

ili podataka unutar ili oko materijala (sadržaja i tehničkih informacija) i njihovu procjenu u odnosu na postojeće ili druge relevantne informacije. Cilj ovog procesa jeste da se pronađe lokacija zlostavljanja, a samim tim i žrtva i počinitelj, kako bi se omogućilo spašavanje djeteta od povređivanja, dok se u isto vrijeme omogućava obezbjeđivanje dokaza o kriminalnoj aktivnosti. "Identifikacija žrtve" je disciplina fokusirana na žrtvu u okviru rada policije i trebalo bi da bude sastavni dio bilo koje istrage o iskorištavanju djeteta. Također bi trebalo da bude ključna za bilo koju strategiju, plan ili inicijativu koji se uspostavljaju kako bi se poboljšala sigurnost djece. Na primjer, pružaoci internetskih usluga koji postavljaju pravila o blokiranju ili uklanjanju trebaju znati da slike ili videozapisi koji predstavljaju materijal o seksualnom zlostavljanju djeteta prikazuju stvarno dijete, koje je zlostavljeno ili eksploatirano i koje zaslužuje priliku da bude spašeno.

"Identifikacija žrtve" u većini zemalja je prvenstveno zadatak organa za provođenje zakona i radi se u skladu s Rezolucijom INTERPOL AG-2011-RES-08 o "promovisanju viktimocentričnog upravljanja materijalom o zlostavljanju djece na nacionalnom nivou",³⁵⁷ koje prepoznaje lokalnu prirodu seksualnog zlostavljanja djece a u isto vrijeme razumije globalnu prirodu distribucije nastalog materijala. Osim toga, član 15. Direktive EU 2011/93 propisuje da države članice EU preduzimaju neophodne mjere kako bi istražnim jedinicama ili službama omogućile pokušaj identifikacije žrtava krivičnih djela navedenih u članovima 3–7, analiziranjem materijala o dječijoj pornografiji, kao što su fotografije i audio-vizuelni snimci koji se prebacuju ili šalju uz pomoć IKT-a.³⁵⁸

Iako je većina materijala o seksualnom zlostavljanju djece pronađena tokom policijskih akcija protiv počinitelja (na internetu i van njega), on se proaktivno prikuplja na internetu i putem prijavi građana. Ako se ne prijavljuju direktno organima za provođenje zakona, ovim prijavama često upravljaju vruće linije INHOPE u različitim zemljama, a materijal se analizira, obrađuje i prosljeđuje policiji radi daljnje analize i evidentiranja u Međunarodnoj bazi podataka o seksualnom iskorištavanju djece (ICSE).

Budući da materijal koji se nalazi u jednoj zemlji može sadržavati informacije ili tragove koji omogućavaju identifikaciju djeteta u drugoj zemlji, baza podataka ICSE ima važnu ulogu u dodavanju i obradi novog materijala o zlostavljanju koje se tiče neidentifikovane žrtve. S obzirom na to da materijal o seksualnom zlostavljanju djece rijetko sadrži samo jednu sliku ili film i da se generalno snima tokom više različitih sesija zlostavljanja, svi materijali grupišu se u serije na osnovu žrtve ili žrtava.

Materijal o seksualnom zlostavljanju djece može se podijeliti u kategorije "Identifikovano", "Neidentifikovano" i "Nedistribuirano". "Identifikovano" je serija ili materijal u kojem je žrtva identifikovana i spašena od daljnje štete. "Neidentifikovano" je serija koja kruži internetom, ali još nije identifikovana. Serija "Nedistribuirano" je ona u kojoj nije poznato da li je materijal distribuiran na internetu ili van njega.

Zaključak: U kontekstu seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece, a naročito u odnosu na materijal o seksualnom zlostavljanju djece/seksualnom iskorištavanju djece, "identifikacija žrtava" postaje sve važniji termin, koji treba shvatiti kao pristup fokusiran na žrtvu, koji je ključan za zaštitu djece i njihovo spašavanje.

³⁵⁷ Usvojena na Generalnoj skupštini ICPO-INTERPOL 2011. <http://www.interpol.int/content/download/12398/85453/version/4/file/AG-2011-RES-08.pdf>

³⁵⁸ Nadalje, države članice EU promovisat će redovnu obuku za službenike koji mogu stupiti u kontakt s djecom žrtvama seksualnog zlostavljanja ili iskorištavanja, uključujući i frontalne policijske službenike, čiji je cilj omogućiti da identifikuju i rade s djecom žrtvama i potencijalnom djecom žrtvama seksualnog zlostavljanja ili iskorištavanja (član 23). Za blokiranje, "mogu biti uvedeni mehanizmi koji će blokirati pristup s teritorije Unije na internetske stranice koje su identifikovane kao da sadrže ili distribuiraju dječiju pornografiju" (član 47). Stoga, Europol podržava aktivnosti INTERPOL-a i zemalja članica EU u identifikaciji žrtava (<https://www.europol.europa.eu/ec3/child-sexual-exploitation>) i obuci (https://www.europol.europa.eu/latest_news/16th-europol-training-course-%E2%80%98combating-online-sexual-exploitation-children-internet%E2%80%99).

P.4.ii Preživjeli

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

Izvan pravnog i medicinskog konteksta, koji često koriste termin “žrtva”, ponekad se preferira izraz “borac”, a ova dva termina koriste se paralelno. Ovo je, na primjer, slučaj u sektoru psihološke i socijalne podrške, jer se tvrdi da izraz “borac” podrazumijeva otpornost.³⁵⁹ “Borac” se također uglavnom koristi u kontekstu nasilja nad ženama i rodno zasnovanom nasilju, a ova područja rada dodatno su utjecala na oblast zaštite djeteta, koja sve više koristi taj pojam naizmjenično ili u kombinaciji s pojmom “žrtvom”.

U određenim kontekstima “borac” se koristi jednostavno da označi svakog ko je preživio neki atak i nema nikakve veze s tim koliko je osoba zbog tog ataka pretrpjela. Lingvistički gledano, ovo je neprijelazno značenje riječi preživjeti – nastaviti živjeti ili postojati. Bez obzira na to, prijelazni oblik riječi preživjeti također postoji, a podrazumijeva “nastaviti da živi uprkos opasnom događaju ili vremenu”.³⁶⁰ Zaista, u ovom drugom smislu riječi, čini se da “borac” implicira neku vrstu otpornosti³⁶¹ i može predstavljati odgovarajući termin. Postoje primjeri regionalnih neobavezujućih instrumenata koji sadrže pojam “borac” kao alternativu terminu “žrtva”.³⁶²

Izrazi “žrtva” i “borac” također se posmatraju u kontinuitetu, gdje je osoba (dijete) koja je pretrpjela seksualno iskorištavanje ili seksualno zlostavljanje prije svega žrtva, a onda se kreće/napreduje iz statusa “žrtva” da bi postala “borac” dok proces rehabilitacije napreduje. Ovakav pristup podrazumijeva da je svaki preživjeli u nekom trenutku žrtva. U tom smislu postavlja se važno pitanje o tome kada tačno, dijete kreće od atributa žrtve prema pojmu borca. U određenoj mjeri postoji vjerovatnoća da kretanje djeteta od statusa žrtve do statusa borca zavisi od mjera i usluga koje su mu pružene da riješi i prevaziđe posljedice svoje viktimizacije. “Žrtva” i “borac” tada se odnose na različite situacije u kojima je došlo do (djelotvornog) procesa i situacije u kojima se takav proces nije dogodio. Osim toga, ovo pitanje odnosi se na faktore koji su svojstveni djetetu, kao što su uzrast i podrška. Zaista, ako se pojam “borac” koristi za osobe koje same imaju sposobnost da potvrde da su se oslobodile traumatskog iskustva, starosna dob i podrška postaju ključni elementi ove definicije.

Tehnička razlika u zakonu mogla bi biti da je osoba žrtva dok ne dobije pomoć/oporavak, što bi joj onda omogućilo da prijeđe iz statusa žrtve (i postane borac). Međutim, “kvalitativno” razumijevanje žrtve/borca trebalo bi biti zasnovano na subjektivnim iskustvima i priznanjima. Uistinu, istaknuto je da je “svaki borac [...] pojedinac, i na različite načine će doživjeti povredu.”³⁶³

Zaključak: Termin “borac” se sve više koristi u oblasti zaštite djece, paralelno s pojmom “žrtva” ili u kombinaciji s njim, za označavanje osoba koje su pretrpjele štetu i viktimizaciju.

Baš kao što ljudi (uključujući i djecu) mogu odbaciti izraz “žrtva” i posmatrati ga kao etiketu s kojom se ne poistovjećuju, to mogu uraditi i s izrazom “borac”. Van pravnog konteksta, važno je nikad ne etiketirati osobu koja ne želi da se zove “žrtva” ili “borac”.

³⁵⁹ UNFPA, *Managing Gender-Based Violence Programmes in Emergencies*, supra 356, str. 8.

³⁶⁰ Oxford Advanced Learner’s Dictionary

³⁶¹ U skladu s Oxford Advanced Learner’s Dictionary, “otpornost” se odnosi na “sposobnost [...] da se bolje osjećaju nakon nečega neprijatnog, kao što su šok, povreda itd.”, dok ga Oxford British and World English Dictionary definiše kao “kapacitet da se oporavi brzo od poteškoća; čvrstina”.

³⁶² Vidi Deklaraciju o eliminaciji nasilja nad ženama i eliminaciji nasilja nad djecom u ASEAN-u, usvojenu na 23. samitu ASEAN-a, 9. oktobra 2013. godine; i Dodatku Deklaracije o spolu i razvoju Južne Afrike o spolovima i razvoju (1997) o prevenciji i iskorjenjivanju nasilja nad ženama i djecom, usvojena od strane Južnoafričke razvojne zajednice (SADC) 14. septembra 1998.

³⁶³ UNFPA, *Managing Gender-Based Violence Programmes in Emergencies*, supra 356, str. 7.

P.4.iii Djeca žrtve seksualnog iskorištavanja/seksualnog zlostavljanja

Ø *Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.*

Ponekad se traže zamjenski pojmovi za “žrtva” i “borac”, umjesto njih predloženi su određeni termini.³⁶⁴ U nastojanju da se pronađe pojam koji ne etiketira dijete, predloženi termini (kao što je “djeca koja su iskusila seksualno iskorištavanje”) ponekad nose rizik nehotičnog prebacivanja krivice na dijete i ne odražavaju adekvatno odgovornost države za zaštitu djece od kršenja ljudskih prava i činjenicu da je dijete predmet zločina.

Drugim terminima, kao što su “eksploatisana djeca” ili “zlostavljana djeca” izbjegava se korištenje termina “žrtva” i pokušava staviti naglasak na ono što se djetetu dogodilo (seksualno iskorišteno, zlostavljano itd.). Ovi termini na neutralniji način iskazuju da je dijete žrtva zločina. Ipak, s obzirom na to da se ove vrste izraza i dalje koriste kao imenice, još uvijek postoji rizik da se djetetu pripisuje “etiketa” zlostavljanog.

Zaključak: Termin “djeca koja su iskusila seksualno iskorištavanje ili zlostavljanje” opisuje situaciju na neutralniji način, bez označavanja djeteta imenicom. Istovremeno, termin jasno označava da odgovornost ne leži na djetetu, već na osobi koja je dijete podvrgla iskorištavanju/zlostavljanju. Lingvistički gledano, podvrgnuti nekoga nečemu znači “*učiniti da neko pati ili bude pogođen na drugi način, obično neprijatan*”.³⁶⁵

P.4.iv Viktimizacija

○ *Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.*

Izraz “viktimizacija” odnosi se na čin viktimizacije (obilježavanja) nekoga (kao žrtve); izdvajanje (nekoga) radi okrutnog ili nepravednog postupanja.³⁶⁶ Seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje djece predstavljaju oblike viktimizacije,³⁶⁷ pri čemu je dijete žrtva iskorištavanja/zlostavljanja.

P.4.v Samoviktimizacija

⊗ *Korištenje ovog termina treba izbjegavati.*

Često se smatra da djeca ne mogu pristati na eksploataciju ili zlostavljanje. Prema tome, korištenje termina “samoviktimizacija” u oblasti seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece mogao bi ukazivati na to da je dijete odgovorno ili krivo za zločin koje je pretrpjelo i bilo bi neprikladno.

³⁶⁴ Međuagencijska radna grupa diskutovala je o različitoj terminologiji koja se tiče djece i žrtava. Najrelevantniji primjeri uključeni su u ove Smjernice.

³⁶⁵ Oxford Advanced Learner’s Dictionary.

³⁶⁶ Oxford British and World English Dictionary.

³⁶⁷ Univerzitet Pacifik napravio je listu vrsta viktimizacije: www.pacific.edu/Campus-Life/Safety-and-Conduct/Victims-Advocacy-Program/Types-Of-Victimization.html

P.4.vi Ponovna viktimizacija

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

Termin “ponovna viktimizacija” definisan je kao “*svako seksualno zlostavljanje ili napad nakon prvog slučaja zlostavljanja ili napada koji je učinio drugi počinitelj tokom početne viktimizacije*”³⁶⁸ i odnosi se na obrazac u kojem žrtva zlostavljanja i/ili krivičnog djela statistički ima veću mogućnost da ponovo bude žrtva, kratko nakon događaja ili mnogo kasnije, tokom odraslog doba, u slučaju da je osoba bila zlostavljana kao dijete. Istraživanje je pokazalo da je ovaj obrazac naročito primjetan kod slučajeva seksualne viktimizacije.³⁶⁹

Jedna oblast u kojoj pojam “ponovna viktimizacija” postaje sve važniji tiče se materijala o seksualnom zlostavljanju djece. Takav materijal prepoznat je kao “ponovna viktimizacija djeteta jer služi kao trajna evidencija zlostavljanja”³⁷⁰ i tvrdi se da “*posjednik dječije pornografije direktno šteti djetetu na slici pogoršavajući inicijalnu štetu.*”³⁷¹ Međutim, iako ovo tumačenje izraza “ponovna viktimizacija” zaista može biti važno i korisno, važno je napomenuti i tradicionalne teorije ponovne viktimizacije, koje se, na primjer, fokusiraju na to kako je osoba koja je žrtva seksualnog zlostavljanja postala ranjivija zbog svog iskustva i lakša drugim počiniocima da je otkriju, kontaktiraju i povrijede, koje teško da su primjenjive na ovaj scenario.

Zaključak: Termin “ponovna viktimizacija” također se koristi kod pitanja ponovljene viktimizacije³⁷² i ova dva termina mogu se koristiti paralelno. Izraz “ponovna viktimizacija” ponekad se koristi i naizmjenično s izrazom “sekundarna viktimizacija”.³⁷³ Međutim, ova dva koncepta imaju različite definicije i treba ih razlikovati.

P.4.vii Sekundarna viktimizacija

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

Termin “sekundarna viktimizacija” odnosi se na daljnju viktimizaciju nakon prvobitne (seksualne) viktimizacije. Definirana je kao “*stav krivljenja žrtve, ponašanje i praksa od strane pružalaca usluga u zajednici, što rezultira dodatnom traumom za žrtve seksualnog napada*”³⁷⁴ ili kao negativna socijalna ili društvena reakcija ili posljedica primarne viktimizacije, koju žrtva doživljava kao daljnje narušavanje.³⁷⁵

Stoga, sekundarna viktimizacija djece može biti rezultat (pogrešnih) odgovora pojedinaca ili institucija žrtvi, kao što je krivljenje žrtve i neprimjeren jezik ili postupanje medicinskog/pravnog osoblja ili drugih organizacija s kojima je žrtva kontaktirala nakon iskorištavanja/zlostavljanja. To također može biti rezultat postupka koji ne odgovara principima pravosuđa koje pogoduje djetetu, kao što

³⁶⁸ M. Stathopoulos, “Sexual Revictimisation, Individual, Interpersonal and Contextual Factors”, Australijski institut za porodične studije, 2014, str. 2.

³⁶⁹ D. Finkelhor et al., “Re-victimization Patterns in a National Longitudinal Sample of Children and Youth”, *Child Abuse and Neglect*, vol. 31, 2007, str. 479–502. Vidi također M. Stathopoulos, “Sexual Revictimisation”. Jedna od ključnih poruka ovog izvještaja jeste da za “*ljudе koji su seksualno zlostavljani u djetinjstvu postoji dva do tri puta veća vjerovatnoća da će biti seksualno reviktimizovani tokom adolescentnog i/ili odraslog doba*”, s nizom naučnih radova o temi.

³⁷⁰ M. Taylor and E. Quayle, *Child Pornography: An Internet Crime*, 2003, Routledge, str. 24.

³⁷¹ S. Ost, *Child Pornography and Sexual Grooming*, Cambridge University Press, 2009, str. 123.

³⁷² D. Finkelhor et al., “Re-victimization Patterns”, supra 369.

³⁷³ Vidi, na primjer, A. Gillespie, *Child Pornography: Law and Policy*, Routledge, 2011.

³⁷⁴ R. Campbell and S. Raja, “The Sexual Assault and Secondary Victimization of Female Veterans”, *Psychology of Women Quarterly*, 2005. Vidi također http://www.stopvaw.org/secondary_victimization.

³⁷⁵ U. Orth, “Secondary Victimization of Crime Victims by Criminal Proceedings”, *Social Justice Research*, vol. 15, br. 4, 2002, str. 313–25.

su ponovljena saslušanja u policiji/sudu, ponovljene zdravstvene kontrole itd. od strane više osoba tokom sudskog postupka.³⁷⁶

Ovaj pojam ne treba brkati s činjenicom da se i druga lica koja okružuju “direktnu” žrtvu ili počinioca mogu osjećati žrtvama. Ovo drugo se također može nazvati kolateralnom (indirektnom) viktimizacijom.

Zaključak: “Sekundarna viktimizacija” slijedi nakon inicijalne viktimizacije i odnosi se na način na koji se postupa prema žrtvi seksualnog iskorištavanja ili seksualnog zlostavljanja nakon takvog iskustva. Treba je razlikovati od pojma “ponovna viktimizacija”.

³⁷⁶ U ovom pogledu, Smjernice o pravosuđu u stvarima koje uključuju djecu žrtve ili svjedoke krivičnih djela (supra 346) ključan su alat za izbjegavanje sekundarnih viktimizacija (seksualno) iskorištene djece.

Q. Počinioci seksualnih delikata protiv djece

○ *Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.*

Q.1. Definicije u pravno obavezujućim instrumentima

- i. 2000: OPSC koristi termin “navodni počinitelj”, da opiše pojedince za koje se sumnja da su počinili krivično djelo seksualnog iskorištavanja djece (član 4), termin “počinitelj” za lica koja su izvršila takav prekršaj (član 5(5)), i “optuženi” za osobe u krivičnom sudskom postupku (član 8(6)).
- ii. 2000: Protokol iz Palerma koristi pojam “optuženi”, u kontekstu krivičnog postupka (član 6(2)(b)), i “počinioci”, u situacijama prije hapšenja ili istrage (član 10(1)(a)).
- iii. 2001: Član 22(3) Konvencije iz Budimpešte spominje “navodnog počinioca” kako bi opisao lica za koja se sumnja da su počinili krivično djelo seksualnog iskorištavanja djece.
- iv. 2007: Lanzarote konvencija spominje “osuđene počiniocice seksualnih delikata” i “osobe osuđene za krivična djela” kako bi opisala osobe koje su već osuđene za krivično djelo seksualnog iskorištavanja djece (članovi 16. i 37). Termin “počinitelj” koristi se generički da opiše svaku osobu koja se možda bavi seksualnim iskorištavanjem djece (bez obzira na njihovu ulogu u krivičnom postupku).
- v. 2011: Direktiva EU 2011/93 spominje termin “počinitelj” u čl. 9. i 17, a u recitalu “počinitelj delikata protiv djeteta” i “počinitelj seksualnih delikata” (stavovi 25, 37. i 43) kako bi opisala osobe osumnjičene za seksualno krivično djelo protiv djeteta kao i one koje su osuđene za izvršenje takvog djela.

Q.2. Neobavezujući instrumenti

- i. 2005: Smjernice UN-a o pravosuđu u pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke zločina koriste više pojmova: “navodni počinitelj” (stavovi 31. b., 24. a) i “navodni učinilac” (stav 9. a.), za pojedince koji nisu osuđeni za krivično djelo; “optuženi” (stav 8. c.) i “počinitelj” (stavovi 20. b., 37), za pojedince u krivičnom sudskom postupku; i “osuđeni počinioci” (stavovi 7. j. i 8. c.), za pojedince koji su osuđeni nakon krivičnog postupka.
- ii. INTERPOL koristi termine “počinitelj seksualnog delikta” i “počinitelj seksualnog delikta koji putuje”.³⁷⁷
- iii. Europol koristi termin “počinitelj seksualnog delikta protiv djeteta”.³⁷⁸

Q.3. Terminološka razmatranja

“Optuženi” i “počinitelj” su najčešće korišteni izrazi koji se odnose na osobe koje su navodno počinile seksualne delikte protiv djece ili su bile osuđene za njih. U skladu s velikim rječnicima, izraz “izvršilac” preuzima glavno značenje osobe koja je počinila i koja je pravosnažno osuđena za krivično djelo.³⁷⁹ Izgleda da termin “počinitelj” preuzima malo šire značenje, a odnosi se na osobu koja “obavlja štetnu, nezakonitu ili nemoralnu radnju”,³⁸⁰ kao i na nekoga ko je osuđen za činjenje takvog zločina ili djela.³⁸¹

³⁷⁷ INTERPOL, Crimes against Children, <http://www.interpol.int/Crime-areas/Crimes-against-children/Sex-offenders>

³⁷⁸ Europol, <https://www.europol.europa.eu/content/press/european-police-and-fbi-dismantle-network-child-sex-offenders-1361>.

³⁷⁹ Cambridge Advanced Learner’s Dictionary and Thesaurus; Oxford Advanced Learner’s Dictionary.

³⁸⁰ Oxford Advanced Learner’s Dictionary.

³⁸¹ Cambridge Advanced Learner’s Dictionary and Thesaurus.

Utvrđivanje odgovarajućeg termina za opisivanje uključenosti pojedinca u seksualno djelo protiv djeteta treba se zasnivati na dva argumenta: (i) ulozi pojedinca u izvršenju ili posredovanju u seksualnom deliktu protiv djeteta i (ii) statusu pojedinca u mogućim krivičnim postupcima u vezi sa seksualnim deliktima protiv djece, uzimajući u obzir specifičnosti domaće pravne regulative.

Što se tiče prvog razmatranja, često se koriste neki uobičajeni izrazi u kontekstu seksualnog iskorištavanja djece za upućivanje na prekršioce: (i) “kupac” ili “klijent” – osoba koja koristi dijete za svoje seksualno zadovoljstvo (u slučajevima iskorištavanja u zamjenu za novac ili bilo koje drugo plaćanje ili obećanje plaćanja), s posrednikom ili bez njega. Izraz “zlostavljač” također se može koristiti za opisivanje “kupca”/“klijenta”. “Zlostavljač” je osoba koja tretira drugu osobu na okrutan ili nasilan način, redovno ili ponovljeno više puta,³⁸² a naročito seksualno.³⁸³ Definisan je i kao osoba koja “seksualno napada nekoga, posebno žene ili djecu”;³⁸⁴ (ii) “facilitatori” – pojedinci/subjekti čije ponašanje olakšava ili pomaže i podržava izvršenje seksualnog delikta protiv djeteta (ponekad se spominju kao “posrednici”). Kod seksualnih delikata nad djecom ova osoba može biti trgovac ljudima, čineći dijete dostupnim za seksualno iskorištavanje; (iii) “eksploatator” – pojedinac koji primi glavnu korist ili isplatu za seksualno iskorištavanje. Lingvistički posmatrano, termin “eksploatator” odnosi se na nekoga “koji koristi druge ljude ili stvari za vlastitu dobit ili prednost”.³⁸⁵

Osim toga, uloga pojedinca u vršenju seksualnih delikata protiv djece također može biti u obliku vrbovanja³⁸⁶, podsticanja i pokušaja izvršenja krivičnog djela.³⁸⁷

Često dolazi do preklapanja različitih pojmova i situacija može biti složena, s obzirom na to da je teško razlikovati ove različite aktere i da jedna osoba može imati više od jedne uloge.

Što se tiče drugog razmatranja, mogu se identifikovati tri faze, na osnovu učestvovanja ili neučestvovanja pojedinca u izvršenju seksualnog delikta nad djetetom: (i) termini “navodni počinilac” ili “navodni učinilac” odnose se na osobu osumnjičenu za seksualno iskorištavanje ili seksualno zlostavljanje djeteta koja nije formalno istražena, uhapšena ili optužena, okrivljena, gonjena ili osuđena po zakonu za bilo koje krivično djelo; (ii) “osumnjičeni” ili “optuženi” odnose se na pojedinca koji je formalno pod istragom za krivično djelo ili je uključen u krivični postupak u okviru kojeg može biti osuđen; (iii) “osuđeni počinilac” ili “osuđeni učinilac” – pojedinac koji je krivično gonjen i osuđen za krivično djelo seksualnog iskorištavanja ili seksualnog zlostavljanja djeteta.

Q.4. Srodni termini

Q.4.i Počinilac seksualnih delikata

○ *Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.*

Izraz “počinilac seksualnih delikata” odnosi se na osobu koja je učestvovala ili je počinila seksualni delikt. Zločini seksualne prirode uključuju djela poput seksualnog zlostavljanja, seksualnog iskorištavanja, trgovine ljudima u seksualne svrhe i bilo koje drugo krivično djelo, uključujući i ona počinjena na internetu, čija je osnovna svrha da se stupe ili omoguće aktivnosti ili ponašanje seksualne prirode. Ostali srodni termini “počinioци seksualnih delikata” obuhvataju termin “silovatelj”. “Silovatelj” je osoba koja izvrši silovanje, odnosno osoba koja primora nekoga da ima seks kad ne želi.³⁸⁸

³⁸² Oxford British and World English Dictionary

³⁸³ Oxford Advanced Learner’s Dictionary

³⁸⁴ Oxford British and World English Dictionary

³⁸⁵ Cambridge Advanced Learner’s Dictionary and Thesaurus

³⁸⁶ Direktiva 2011/93/EU, supra 14, član 6, o “vrbovanju djece u seksualne svrhe”

³⁸⁷ Ibid., član 7, o podsticanju, pomaganju i podržavanju i pokušaju

³⁸⁸ Oxford British and World English Dictionary and Oxford Advanced Learner’s Dictionary

Termin “počinilac seksualnih delikata” obuhvata krivična djela koja uključuju i djecu žrtve, kao i odrasle žrtve, koji obuhvata mnogo širi djelokrug koji prevazilazi seksualna djela protiv djece.

Zaključak: Na osnovu toga preporučuje se da se izrazi “počinilac seksualnih krivičnih djela protiv djece”, ili (ako je potreban kraći izraz) “počinilac seksualnih delikata protiv djece”, ili “počinilac seksualnih delikata nad djecom” koriste kao preferirana terminologija u kontekstu seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece.

Q.4.ii Počinilac seksualnih delikata protiv djece

○ *Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.*

Termin “počinilac seksualnih delikata protiv djece” jedan je od najčešće korištenih termina koji se posebno odnosi na osobe uključene u seksualne delikte nad djecom, a posebno ga naročito međunarodni organi za provođenje zakona. Izraz obuhvata sve oblike seksualnih delikata protiv djece, uključujući i djela koja se vrše ili omogućavaju putem interneta.

Iako izraz “počinilac seksualnih delikata protiv djece” nije netačan, kvalifikator “dječiji” ispred “počinilac seksualnih delikata” može dovesti do zabune u pogledu toga ko je počinio krivično djelo, dijete ili odrasla osoba. Da bi se izbjegla konfuzija, ako je počinilac maloljetnik, preporučeni kvalifikacioni termin je “maloljetni” (vidi odjeljak Q.4.vii u nastavku, u vezi s “počiniocima maloljetnicima”).

Kao zamjenski termini za “počinilac seksualnih delikata” spomenuti su “počinilac seksualnih krivičnih djela protiv djece” ili “počinilac seksualnih delikata nad djecom”.

Zaključak: Termin “počinilac seksualnih delikata protiv djece” može se koristiti za upućivanje na odrasle osobe koje su počinile seksualna krivična djela protiv djece i najčešće je korišten pojam u oblasti provođenja zakona. Ne treba ga zamijeniti izrazom “maloljetni počinilac”, gdje je počinilac krivičnog djela dijete.

Q.4.iii Potkategorije počinilaca seksualnih delikata protiv djece

Počinioci seksualnih krivičnih djela protiv djece mogu imati različite devijantne seksualne interese i biti motivisani različitim faktorima. U nekim slučajevima počinioci imaju jaku seksualnu preferenciju prema djeci, u drugim slučajevima vjerovatno će se uvrijediti kada oslabi njihova inhibicija u vezi sa seksualnim interesom kod djece ili ako je uzrok uzbuđenja podstaknut i potvrđen putem interakcije, na primjer, materijalom o seksualnom zlostavljanju djece.³⁸⁹

Prema tome, “počinioci seksualnih delikata protiv djece” mogu se razvrstati u dvije šire potkategorije, u vezi s njihovim ponašanjem: (i) preferencijalno – osobe s predispozicijom ili motivacijom da stupe u seksualnu interakciju s djecom (“preferencijalni počinioci”) i (ii) situacioni – osobe koje viktimiziraju djecu, ali “koje nemaju istinsku seksualnu preferenciju prema djeci” (“situacioni počinioci”).³⁹⁰

Iz perspektive žrtve, tipologija počinilaca nije bitna. Štaviše, ne postoji veza između tipologije počinilaca i težine počinjenog djela. Međutim, podjela seksualnih počinilaca u ove tipove može biti vrlo korisna prilikom planiranja strategija intervencije, prevencije i istrage.

³⁸⁹ K. V. Lanning, “Sex Offender Continuum”, adapted from Chapter 4 in J. S. Peters (ed.), *Prosecuting Online Child Exploitation Cases*, US Department of Justice, 2002, str. 8, http://www.cac-kent.org/pdfs/Lanning_-_Suspect_Typology.pdf

³⁹⁰ K. V. Lanning, *Child Molesters: A Behavioral Analysis*, National Center for Missing and Exploited Children, 2010, str. 34.

Q.4.iii.1 Preferencijalni počinioci

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

Lica s predispozicijom ili motivacijom da stupe u seksualnu interakciju s djecom, koja traže djecu za seksualnu interakciju, opisana su kao “preferencijalni počinioci”. Imaju identifikovane osobine ponašanja, a njihovo zlostavljanje nalazi se u spektru seksualno devijantnih parafilija.³⁹¹ Jedna kategorija “preferencijalnih počinitelja” poznata je kao “pedofili”.

“Pedofilija” ili “pedofilični poremećaj” odnosi se na kliničku dijagnozu stanja mentalnog zdravlja. SZO definiše ovo stanje uopšteno kao “seksualnu preferenciju prema djeci, dječacima ili djevojčicama ili oboma, obično u predpubertetskoj ili ranoj pubertetskoj dobi”.³⁹² Prema petom izdanju Dijagnostičkog i statističkog priručnika za mentalne poremećaje (DSM-5), pedofilični poremećaj dio je veće grupe parafilijalnih poremećaja, okarakterisanih kao “uporni i intenzivni atipični obrasci seksualnog uzbuđenja koji su praćeni klinički znatnim bolom ili oštećenjem”.³⁹³ Cilj promjene terminologije od “pedofilija” ili “pedofil” u “pedofilični poremećaj” u DSM-5 jeste da odrazi sve veće uvjerenje među stručnjacima za mentalno zdravlje da nisu svi pojedinci koji pokazuju simptome pedofiličnog poremećaja počinitelji seksualnog zlostavljanja ili iskorištavanja djece.³⁹⁴

Termini “pedofil” i “pedofilija” i dalje se pretjerano koriste i shvataju pogrešno, a često se posmatraju kao etiketa za osobu osuđenu za seksualno iskorištavanje ili seksualno zlostavljanje djece, a ne kao termin za kliničko stanje. U nekim slučajevima države su u zakonu pogrešno okarakterisale sve osobe s pedofiličnim poremećajem kao kriminalce, definišući “pedofila” kao “osobu koja je u bilo kojem trenutku bila osuđena za seksualni delikt protiv djeteta”.³⁹⁵ Ti zakoni propagiraju pogrešno shvatanje da seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje djece čine isključivo pedofili ili da je osoba kojoj je dijagnostikovano pedofilični poremećaj bila ili jeste uključena u takva djela. Istina, iako neki počinioci seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece pate od kliničkog stanja pedofiličnog poremećaja, kod mnogo više počinitelja seksualnih delikata protiv djece nije dijagnostikovano pedofilični poremećaj. Stoga je važno da se napravi jasna razlika između krivičnog djela seksualnog zlostavljanja/iskorištavanja i kliničkog stanja pedofiličnog poremećaja, koji može, ali ne mora uključivati seksualno iskorištavanje i seksualno zlostavljanje djece.³⁹⁶

Sljedeća kategorija preferencijalnih počinitelja su “hebefili” – osobe koje pokazuju jasnu i specifičnu seksualnu preferenciju za djecu od ranih do srednjih faza pubertetskog razvoja (u dobi od 11 do 14 godina).³⁹⁷ Iako je i dalje sporno da li hebefiliju treba priznati kao kliničko stanje,³⁹⁸ ovi “preferencijalni

³⁹¹ “Parafilija” ili “parafilijalni poremećaj” opisuje stanje seksualnih želja ili ponašanje koje uključuje psihološku bol druge osobe, povredu ili smrt, ili žudnju za seksualnim ponašanjem koje uključuje nevoljne osobe ili osobe koje nisu u mogućnosti dati zakonsku saglasnost. Američka psihijatrijska asocijacija, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, DSM-5, 2014.

³⁹² SZO, *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems*, 10. revizija, 2010, F65.4.

³⁹³ M. B. First, MD, “DSM-5 and Paraphilic Disorders”, *Journal of American Academic Psychiatry Law*, vol. 42, 2014, str. 191–201.

³⁹⁴ Uprkos promjenama u klasifikaciji pedofilnog poremećaja, postoje kritike da je spomenuti Dijagnostički i statistički priručnik u stvari doprinio pogrešnoj konstataciji da oni koji pate od pedofilnog poremećaja predstavljaju sinonim za počinioca seksualnog zlostavljanja djece: “Mnogi u društvu će vjerovatno izjednačiti pedofiliju sa zlostavljanjem djece. To nije isto. Dijagnostički i statistički priručnik o mentalnim poremećajima, Peto izdanje (DSM-5) navodi da može nenamjerno doprinijeti pogrešnom shvatanju da je to isto” (F. S. Berlin, MD, PhD, “Pedophilia and DSM-5: The Importance of Clearly Defining the Nature of a Pedophilic Disorder”, *Journal of American Academic Psychiatry Law*, vol. 42, br. 4, str. 404–7; vidi također M. B. First, “DSM-5 and Paraphilic Disorders”).

³⁹⁵ Zakonodavna skupština Ontarija, Bill 145, Zakon o zaštiti od pedofila, 1997, http://www.ontla.on.ca/web/bills/bills_detail.do?locale=en&BillID=1442&ParlSessionID=36:2&isCurrent=false

³⁹⁶ A. Altamura, “Understanding Demand for CSEC and the Related Gender Dimensions: A Review of the Research” in ECPAT, *Examining Neglected Elements in Combating Sexual Exploitation of Children*, ECPAT Journal Series No. 7, 2013, str. 3–4

³⁹⁷ R. Blanchard et al., “Pedophilia, Hebephilia and the DSM-V”, *Archives of Sexual Behavior*, vol. 38, 2009, str. 335–350.

³⁹⁸ R. Prentky and H. Barbaree, “Commentary: Hebephilia – A Would-be Paraphilia Caught in the Twilight Zone Between Prepubescence and Adulthood”, *Journal of American Academic Psychiatry Law*, vol. 39, br. 4, 2011, str. 509–511.

počinioci” pokazuju diskriminirajuću seksualnu preferenciju za djecu u određenoj starosnoj dobi.³⁹⁹ Osobe s preferencijom za starije adolescente (u dobi od 15 do 18 godina) zovu se “efebofili”.⁴⁰⁰ Bez obzira na ove kategorije, etiologija kršenja mnogo je složenija, uključujući mnoštvo ekonomsko-socijalnih, kulturnih, psiholoških, bioloških i situacionih faktora.⁴⁰¹

Q.4.iii.2 Situacioni počinioci

Ø Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.

Ova kategorija odnosi se na lica koja ne pokazuju bilo kakvu prepoznatljivu seksualnu preferenciju za djecu ili adolescente, ali koja će se upustiti u seksualno iskorištavanje djece ako se nađu u situacijama gdje je dijete lako dostupno za seksualnu aktivnost.⁴⁰² “Situacioni seksualni počinioci” često zlostavljaju djecu koja su lako dostupna, kao što su vlastita djeca ili ona s kojima možda žive ili imaju kontrolu nad njima. Tinejdžeri u pubertetu su visokorizična grupa i meta za seksualnu interakciju. Mlađa djeca također mogu biti meta, jer su slabašna, ranjiva ili dostupna”.⁴⁰³ Ova lica nisu vođena ili motivisana seksualnim fantazijama o djeci.⁴⁰⁴ Pretpostavlja se da većina počinitelja seksualnog iskorištavanja djece spada u kategoriju situacionih počinitelja.⁴⁰⁵

Ova kategorija počinitelja može obuhvatiti impulzivne adolescente ili odrasle osobe koje obilaze mjesta za seksualnu trgovinu odraslih ili posjećuju širok spektar pornografskih ili seksualnih prilika i koji imaju tendenciju da budu bezobzirno ili namjerno slijepi za situacije seksualnog iskorištavanja djece. Zbog toga što starosna dob djeteta nije primarni faktor koji utječe na ponašanje počinioca, motivi se mogu pripisati širokom spektru kulturnih, društvenih i ekonomskih faktora.⁴⁰⁶ Ovakve osobe ne moraju nužno imati konkretnu namjeru da stupe u seksualnu interakciju s djecom ili ne mare o starosnoj dobi druge osobe sve dok dobijaju seksualno zadovoljstvo.

Situacioni počinioci također su oni koji imaju seks s djecom poslije puberteta, a mlađom od dobi za saglasnost, svjesno ili ne mareći za njihove godine. Jedna vrsta počinitelja (prema zakonu) koja se ne uklapa ni u jednu od ovih opštih kategorija jeste “stariji dečko”. U ovom slučaju osoba koja je adolescent stupa u seksualne odnose s nekim ko se smatra maloljetnim, ali je i dalje prilično blizu po uzrastu (godinama). U nekim pravosudnim sistemima ovakve situacije se ne procesuiraju, u drugim pravna regulativa obuhvata kliznu skalu u starosnoj razlici za procjenu odgovornosti ili kriminaliteta. Može se pojaviti još jedna situacija, u kojoj osobe bez seksualnog interesa za djecu krše postojeće zakone kojima se zabranjuje posjedovanje materijala o zlostavljanju djece. Tu se mogu svrstati novinari, prerevnosni građani ili obmanuti ljudi koji distribuiraju materijal o seksualnom zlostavljanju djece kao šaljive sadržaje ili slučajno.⁴⁰⁷

Zaključak: Izraze “preferencijalni počinitelj” i “situacioni počinitelj” uvijek treba posmatrati na način da upućuju na vrlo široko opisane tipologije, a ne kao izjave o apsolutnoj činjenici. Crte ponašanja svakog tipa mogu biti prisutne u bilo kojem slučaju. Počinioci seksualnih delikata protiv djece raznolika su i složena grupa i daleko su od homologne.

Iako mogu postojati neki počinioci seksualnih delikata kojima je su dijagnostikovani pedofilični poremećaji, izraz “pedofil” se ne preporučuje; izraz “preferencijalni počinitelj” (seksualnih delikata

³⁹⁹ R. Blanchard et al., “Pedophilia, Hebephilia and the DSM-V”, supra 397.

⁴⁰⁰ Ibid.

⁴⁰¹ T. Ward and R. J. Siegert, “Toward a Comprehensive Theory of Child Sexual Abuse: A Theory Knitting Perspective”, *Psychology, Crime & Law*, vol. 8, br. 4, str. 319–51, str. 344.

⁴⁰² A. Altamura, “Understanding Demand for CSEC”, supra 396, str. 4.

⁴⁰³ K. V. Lanning, *Child Molesters*, supra 390, str. 34.

⁴⁰⁴ A. Altamura, “Understanding Demand for CSEC”, supra 396. Vidi također HRC doc. E/CN.4/2006/67.

⁴⁰⁵ HRC doc. A/HRC/31/58, stav 29.

⁴⁰⁶ Ibid.

⁴⁰⁷ K. V. Lanning ove počinioce svrstava u kategoriju “razni počinioci”, s obzirom na to da se u stvari ne uklapaju ni u jednu od spomenutih tipologija (*Child Molesters*, supra 390, str. 123).

protiv djece) čini se prilagođenijim za lica koja aktivno i svjesno traže djecu s namjerom stupanja u seksualne aktivnosti s njima. Ostali mogu biti grupisani u kategoriju “situacioni počinioci”, osim ako za to ne postoje specifični razlozi.⁴⁰⁸

Oba ova termina mogu se koristiti i za kontaktna krivična djela i za krivična djela na internetu, kao što su posjedovanje, distribucija materijala o seksualnom zlostavljanju djece i slično.

Q.4.iv Transnacionalni počinioci seksualnih delikata protiv djece

Ø *Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.*

Ovaj termin opisuje modalitet počinitelja seksualnog iskorištavanja djece: onih koji stupaju u seksualne aktivnosti s djecom izvan svoje zemlje državljanstva ili boravišta.⁴⁰⁹

Izraz “transnacionalni počinitelj seksualnih delikata protiv djece” sličan je izrazu “putujući počinitelj seksualnih delikata protiv djece”. Organi za provođenje zakona preferiraju prvi jer uključuje i pojam počinitelja koji stalno ili dugoročno borave u inostranstvu.⁴¹⁰ S druge strane, s obzirom na to da obuhvata samo počiniocima koji prelaze nacionalnu granicu da počine seksualna djela protiv djece, ovaj termin ne uzima u obzir seksualne počiniocima koji putuju unutar zemlje ili regiona da bi počinili takva krivična djela.

Zaključak: Termin “transnacionalni počinitelj seksualnih delikata protiv djece” koristi se za upućivanje na državljanina ili rezidenta koji putuje ili boravi u drugoj zemlji i seksualno iskorištava dijete, bez obzira na njen/njegov status i okolnosti njenog/njegovog putovanja/boravka.⁴¹¹

Q.4.v Počinioci seksualnih delikata protiv djece na putovanjima

Ø *Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.*

“Putujući počinitelj seksualnih delikata protiv djece” definisan je kao osoba koja putuje radi činjenja seksualnih krivičnih djela protiv djece. *“Iako se posljednjih nekoliko decenija mnogo koristi u globalnoj zajednici za zaštitu djece, izraz može biti pogrešan po dva osnova. Prvo, podrazumijeva putovanje kao ključnu komponentu krivičnog djela. To nije tačno jer neki od najčešćih počinitelja često stalno borave u inostranstvu. Drugo, može se činiti da taj izraz sugerise da prijetnja dolazi od registrovanih počinitelja seksualnih delikata koji putuju.”*⁴¹² Neki (na primjer INTERPOL) i dalje koriste taj izraz.⁴¹³

Putujući počinioci seksualnih delikata protiv djece mogu putovati u svojoj zemlji ili regionu kako bi počinili seksualna djela protiv djece. Ovo je važan pojam, koji treba uzeti u obzir u okviru međunarodne saradnje u provođenju zakona.

Zaključak: Neke agencije za provođenje zakona i dalje koriste izraz “putujući počinioci seksualnih delikata”, ali on se sve češće zamjenjuje terminom “transnacionalni počinioci seksualnih delikata”, koji se smatra širim. Prednost izraza “putujući počinitelj seksualnih delikata” jeste u tome što on može obuhvatiti i osobe koje putuju unutar zemlje ili regiona, ali ne prelaze granicu, kako bi činili

⁴⁰⁸ Vidi napomenu o “raznim počiniocima” Lanninga.

⁴⁰⁹ CEOP koristi uz napomenu “prekomorski”, što nije odgovarajuće za mnoga mjesta, osim UK (jer većinom ima morske granice).

⁴¹⁰ CEOP, “Threat Assessment of Child Sexual Exploitation and Abuse”, juni 2013, http://ceop.police.uk/Documents/ceopdocs/CEOP_TACSEA2013_240613%20FINAL.pdf

⁴¹¹ Primjeri takvih osoba mogu biti putnici i turisti, ali, što je još važnije, pojam obuhvata i pojedince kao što su članovi civilnog upravljanja u kriznim situacijama, vojne operacije i “voluntarizam”, ali i penzionere i diplomate.

⁴¹² CEOP, “Threat Assessment of Child Sexual Exploitation and Abuse”, supra 410.

⁴¹³ INTERPOL, “Crimes against Children”, <http://www.interpol.int/Crime-areas/Crimes-against-children/Crimes-against-children>

seksualne delikte protiv djece. Međutim, potrebno je podsjetiti da se takvi putnici, budući da ostaju u okviru nadležnosti nacionalnog suda, također mogu nazvati “počinioci seksualnih delikata protiv djece”. Glavna poenta dodavanja kvalifikatora “transnacionalni” ili “putujući” jeste da se označi da takvi počinioci ponekad prolaze nekažnjeno jer djeluju izvan nadležnosti nacionalnih sudova. Kako bi se ova situacija riješila, mnoge države usvojile su ekstrateritorijalne zakone, kojima se uređuju seksualni delikti protiv djece počinjeni u drugim jurisdikcijama.

Q.4.vi Turisti koji putuju s ciljem seksualnog iskorištavanja djece

⊗ *Korištenje ovog termina treba izbjegavati.*

Kao i izraz “turizam radi seksa s djecom”, termin “turista radi seksa s djecom” često se koristi da označi putujuće počinioce seksualnih delikata. Izraz treba izbjegavati (pogledati Odjeljak I.4.I o turizmu radi seksa s djecom u prethodnom dijelu).

Q.4.vii Maloljetni počinitelj seksualnih delikata

○ *Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete.*

Termin “maloljetni počinitelj seksualnih delikata” koristi se za osobe mlađe od 18 godina koje se prema nacionalnom pravu smatraju krivično odgovornim za seksualne delikte i koje su osuđene.

Generalno, koriste se isti kriteriji u pogledu odraslih i maloljetnika u smislu onoga što predstavlja seksualni delikt, a žrtva takvog krivičnog djela može biti drugo dijete ili odrasla osoba. Izazov za pravosudni sistem u svim slučajevima koji uključuju maloljetne počinioce seksualnih delikata leži u preduzimanju mjera koje štite sva njihova prava i okolnostima krivičnog djela: starosna dob, zrelost i stanje počinioca, starosna dob žrtve i težina seksualnog delikta koji je počinjen.⁴¹⁴

Zaključak: Izraz “maloljetni počinitelj seksualnog delikta” odnosi se na maloljetnika iznad dobi krivične odgovornosti koji je počinio krivično djelo seksualne prirode (bilo protiv drugog djeteta ili protiv odrasle osobe). Termin ne treba miješati s terminom “počinitelj seksualnog delikta”, koji se koristi za označavanje osobe (obično odrasle) koja je počinila seksualni delikt protiv djeteta.

Važno je da djecu koja nisu dostigla dob krivične odgovornosti ne bi uopšte trebalo smatrati počiniocima.

Q.4.viii Posrednik

∅ *Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi.*

Kao što je objašnjeno u prethodnom dijelu, termin “facilitator” (ili “posrednik”) odnosi se na osobu čije ponašanje omogućava ili pomaže i podstiče (ponekad komercijalni) kontaktni seksualni delikt

⁴¹⁴ Član 5. CRC-a navodi da će “države ugovornice poštovati odgovornosti, prava i dužnosti roditelja ili, gdje je primjenjivo, članova šire porodice ili zajednice kako predviđaju lokalni običaji, zakonski staratelji ili druga lica koja su zakonski odgovorna za dijete na način koji je u skladu s razvojem sposobnosti djeteta, kako bi obezbijedile odgovarajući pravac i smjernice u vezi s ostvarivanjem prava djeteta od prava djeteta priznatih u ovoj Konvenciji.” Komentar o Pravilu 4 Pekinških pravila o upravljanju maloljetničkim pravosuđem navodi da se “minimalna dob za krivičnu odgovornost veoma razlikuje, zahvaljujući istoriji i kulturi. Savremeni pristup bio bi da se razmotri da li dijete može ostvariti moralne i psihološke komponente krivične odgovornosti: da li je dijete, shodno njegovoj individualnoj razboritosti i razumijevanju, odgovorno za suštinski antisocijalno ponašanje. Ako je starosna granica (...) postavljena previse nisko ili uopšte nema niže dobi, pojam odgovornosti bi postao beznačajan.” Vidi i istraživački centar UNICEF Innocenti, “The Evolving Capacities of the Child”, Innocenti Insight, Florence, 2005. <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/evolving-eng.pdf>

nad djetetom. Facilitator može biti (ali ne nužno) osoba koja primi korist ili novac za seksualno iskorištavanje djeteta. Facilitator može biti taksista, recepcioner u hotelu, član porodice ili bilo ko drugi ko omogući kontakt počinioca s djetetom radi seksualnog iskorištavanja, bez obzira na to da li je za ovu “uslugu” plaćen ili ne. Također može uključiti i privatni sektor u domenu IKT i finansijskih usluga.

Djeca mogu, na primjer, biti nevoljni posrednici ako ih počinitelj tjera da ga upoznaju s drugom djecom ili da vrbuju drugu djecu. Ova praksa je opisana kao oblik vršnjačkog seksualnog iskorištavanja.⁴¹⁵

Često korišteni termini za lica koja imaju ulogu posrednika u seksualnom iskorištavanju djece jesu “trgovac seksom”, “svodnik” i “mamasan”.

Trgovac seksom je osoba koja se bavi trgovinom ljudima radi seksualnog iskorištavanja.

Termin “svodnik” definisan je kao “čovjek koji kontroliše prostitutke i za njih organizuje klijente, a zauzvrat uzima procenat zarade”.⁴¹⁶ Ministarstvo pravde SAD-a pojam “svodnik” koristi kao sinonim za “komercijalnog trgovca seksom”,⁴¹⁷ i tvrdi da, “iako neki vjeruju da se izraz ‘svodnik’ često koristi od strane komercijalnih trgovaca seksom kao pogodan ulični naziv za nekoga ko može nabaviti seks za prodaju i da ga zato ne bi trebalo koristiti, mi taj izraz koristimo jer je opštepoznat i naglašava da ovi počinioci profitiraju od viktimizacije djece putem prostitucije.”⁴¹⁸

“Mamasan” je termin koji se posebno koristi u Japanu i Istočnoj Aziji, a odnosi se na ženu na poziciji autoriteta, koja je naročito zadužena za kuću ili bar s gejšama.⁴¹⁹

Zaključak: Osoba koja omogućava izvršenje seksualnih delikata protiv djece može se nazvati “facilitatorom”. Ipak, iako specifična uloga u izvršenju krivičnog djela može biti relevantna s pravnog stanovišta prilikom utvrđivanja krivične odgovornosti pojedinca, važno je podsjetiti da facilitator također doprinosi seksualnoj viktimizaciji djeteta. Sa stanovišta eksploataisanog djeteta, facilitator može djetetu nanijeti jednaku ili još veću štetu nego osoba koja seksualno zlostavlja dijete, time što ga stavlja u tu situaciju.

Q.4.ix Mušterija/klijent/tip

⊗ *Korištenje ovog termina treba izbjegavati.*

Lica koja plaćaju za seksualno zlostavljanje djece radi vlastitog zadovoljstva često se nazivaju “mušterijama” ili “klijentima” ili, ponekad, “tipovima”.⁴²⁰ Izrazi “mušterija” i “klijent” odnose se na ekonomski jezik i na kupce roba ili usluga preduzeća. Potpuno je izostavljena činjenica da je seksualno iskorištavanje djece krivično djelo i ozbiljno kršenje ljudskih prava djeteta. Stoga su ovi pojmovi neprimjereni u tom kontekstu.

Zaključak: Treba izbjegavati termine “mušterija”, “klijent” i “tip” u kontekstu seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece. Prikladniji su drugi termini koji naglašavaju krivičnu prirodu tih djela, kao što su: “zlostavljač”, “počinitelj seksualnih delikata protiv djece” ili “počinitelj seksualnih delikata nad djecom”.

⁴¹⁵ Vidi http://www.msunderstood.org.uk/assets/templates/msunderstood/style/documents/MSU_College_of_Policing_CSE_Guidance.pdf

⁴¹⁶ Ibid.

⁴¹⁷ Nacionalna strategija za prevenciju i ukidanje iskorištavanja djece, supra 230, str. 31.

⁴¹⁸ Ibid, fusnota 58.

⁴¹⁹ Oxford British and World English Dictionary.

⁴²⁰ Oxford British and World English Dictionary termin “tip” u ovom kontekstu definiše kao “prostitutkina mušterija”

Akronimi

ACRWC	Afrička povelja o pravima i dobrobiti djeteta
ASEAN	Asocijacija nacija jugoistočne Azije
CAM/CSAM	Materijal o (seksualnom) zlostavljanju djece
CEDAW	Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena
CEM/CSEM	Materijal o seksualnom iskorištavanju djece
CEOP	Centar za zaštitu djece od iskorištavanja na internetu
CETS	Serijski ugovora Vijeća Evrope
CGI	Kompjuterski generisana slika
CRC	Konvencija o pravima djeteta
CRC Committee	Komitet za prava djeteta
CSEC	Komercijalno seksualno iskorištavanje djece
ECPAT	Udruženje za zaštitu djece od dječije prostitucije, dječije pornografije i trgovine djecom u seksualne svrhe
EU	Evropska unija
HRC	Vijeće za ljudska prava
IASC	Stalni međuagencijski odbor
ICSE database	Međunarodna baza podataka o seksualnom iskorištavanju djece
IKT	Informaciono-komunikacione tehnologije
MOR	Međunarodna organizacija rada
ITU	Međunarodna telekomunikaciona unija
MRG	Međuagencijska radna grupa
NVO	Nevladina organizacija
NSPCC	Nacionalno društvo za prevenciju okrutnosti prema djeci
OPSC	Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji
TOR	The Onion Router
UDHR	Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima
UK	Ujedinjeno Kraljevstvo
UN	Ujedinjene nacije
UNAIDS	Zajednički program UN-a za HIV i AIDS
UNDESA	Odjeljenje za ekonomska i socijalna pitanja UN-a
UNFPA	Populacioni fond UN-a
UNGA	Generalna skupština UN-a
UNICEF	Fond Ujedinjenih nacija za djecu
UNODC	Kancelarija UN-a za droge i kriminal

UNWTO	Svjetska turistička organizacija
US	Sjedinjene Američke Države
USAID	Agencija SAD-a za međunarodni razvoj
WAVE	Žene protiv nasilja u Evropi
WFCL	Najteži oblici dječijeg rada
SZO	Svjetska zdravstvena organizacija

Pregled termina i preporuka

TERMIN	SIMBOL	PREPORUKA	ZABILJEŠKA
Dijete	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Starosna granica punoljetstva	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Uzrast za seksualnu saglasnost	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi pristanak</i>	
Maloljetnik	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Maloljetnički	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Adolescent	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Tinejdžer	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Mlada osoba / mladi ljudi / omladina	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Dijete na internetu	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Seksualno nasilje nad djecom	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Seksualni napad na dijete	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Seksualno zlostavljanje djece	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Incest	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	

TERMIN	SIMBOL	PREPORUKA	ZABILJEŠKA
Silovanje djeteta	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Seksualno uznemiravanje djeteta	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Seksualno dodirivanje djeteta	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Seksualno uznemiravanje djeteta	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Seksualno zlostavljanje djeteta na internetu	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Seksualno iskorištavanje djeteta	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Komercijalno seksualno iskorištavanje djeteta	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Seksualno iskorištavanje djece na internetu	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Iskorištavanje djece u prostituciji / za prostituciju	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Djeca (u situaciji) prostitucije	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Dječija prostitutka	⊗	<i>Korištenje ovog termina treba izbjegavati</i>	
Dijete seksualni radnik	⊗	<i>Korištenje ovog termina treba izbjegavati</i>	
Djeca / adolescenti / mladi koji prodaju seks	⊗	<i>Korištenje ovog termina treba izbjegavati</i>	

TERMIN	SIMBOL	PREPORUKA	ZABILJEŠKA
Dobrovoljna / samoinicijativna prostitucija	⊗	<i>Korištenje ovog termina treba izbjegavati</i>	
Transakcijski seks	⊗	<i>Korištenje ovog termina treba izbjegavati</i>	
Korištenje djece za pornografske predstave	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Dječija pornografija	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Materijal o seksualnom zlostavljanju djece / materijal o seksualnom iskorištavanju djece	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Kompjuterski / digitalni materijal o seksualnom zlostavljanju djece	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Seksualizovane slike djece / erotske slike	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Samostalno napravljen seksualni sadržaj/ materijal	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Seksi SMS-poruke	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
(Izlaganje) štetnom sadržaju	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Korupcija djece u seksualne svrhe	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Seksualno zlostavljanje djece na internetu uz prijenos uživo	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Emitovanje seksualnog zlostavljanja djece uživo	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	

TERMIN	SIMBOL	PREPORUKA	ZABILJEŠKA
Seksualno zlostavljanje djece po narudžbi	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Dječiji seks-turizam putem web-kamere / seksualno zlostavljanje djece putem web-kamere	⊗	<i>Korištenje ovog termina treba izbjegavati</i>	
Vrbovanje djece u seksualne svrhe	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Zbližavanje (na internetu / u stvarnosti) u seksualne svrhe	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
(Seksualno) zavođenje djece na internetu	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Seksualna iznuda djece	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Seksualno iskorištavanje djece u kontekstu putovanja i turizma	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Turizam radi seksa s djecom	⊗	<i>Korištenje ovog termina treba izbjegavati</i>	
Prodaja djece	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Trgovina djecom	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Dječiji/preuranjeni brak	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Prisilni brak	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Tinejdžerski brak	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	

TERMIN	SIMBOL	PREPORUKA	ZABILJEŠKA
Privremeni brak	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Štetne prakse	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Savremeni oblici ropstva / dječijeg ropstva	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Najteži oblici dječijeg rada	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Dijete žrtva seksualnog iskorištavanja i/ili zlostavljanja	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Identifikacija žrtve	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Borac (preživjeli)	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Djeca koja su iskusila seksualno iskorištavanje / seksualno zlostavljanje	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Viktimizacija	∅	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Samoviktimizacija	⊗	<i>Korištenje ovog termina treba izbjegavati</i>	
Ponovna viktimizacija	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Sekundarna viktimizacija	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Počinioci seksualnih delikata nad djecom	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	

TERMIN	SIMBOL	PREPORUKA	ZABILJEŠKA
Počinitelj seksualnih delikata	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Počinitelj seksualnih delikata nad djecom	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Preferencijalni počinitelj	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Situacioni počinitelj	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Transnacionalni počinitelj seksualnih delikata	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Putujući počinioci seksualnih delikata nad djecom	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Turista radi seksa s djecom	⊗	<i>Korištenje ovog termina treba izbjegavati</i>	
Maloljetni počinitelj seksualnog delikta	○	<i>Ovaj izraz ima opšteprihvaćeno značenje i/ili se može koristiti bez stigmatizacije i/ili druge štete za dijete</i>	
Facilitator/posrednik	∅	<i>Treba obratiti posebnu pažnju na to kako se ovaj pojam koristi</i>	
Mušterija/klijent/tip/	⊗	<i>Korištenje ovog termina treba izbjegavati</i>	

